

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

J.M. COETZEE

FOE

Çeviren:
İrem Sağlamer

Sia Kitap: 197

Çağdaş Dünya Edebiyatı: 30

Roman

Özgün Adı: *Foe*

Foe

J. M. Coetzee

İngilizce aslından çeviren: *İrem Sağlam*

© J. M. Coetzee, 1986

© Sia Kitap, 2021

Bu kitabın Türkçe yayın hakkı Peter Lampack Agency, Inc., 350 Fifth Avenue, Suite 5300 New York, NY 10118 USA aracılığıyla alınmıştır.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. Basım: Kasım 2022

ISBN 978-625-8129-33-5

Yayıncı Sertifika No: 45101

Genel Yayın Yönetmeni: *İlknur Özdemir*

Editör: *Şener Demir*

Son Okuma: *Serra Tüzün*

Kapak Tasarımı: *Yeşim Ercan Aydın*

Grafik Tasarımı ve Uygulama: *Yeşim Ercan Aydın*

Baskı ve Cilt:

Optimum Basım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad. No: 51/1 39295

Tel: 0(212) 463 71 25 Küçükçekmece - İstanbul

Sertifika No: 41707

Sia Kitap, Günötesi Yayıncılık İletişim Ltd. Şti.'nin tescilli bir markasıdır.

SİA KİTAP

Feneryolu Mah. Bağdat Cad. No: 115/2

C Blok D: 2 Kadıköy - İstanbul 34724

Tel: 0(216) 550 1881 Faks: 0(216) 337 81 81

www.siakitap.com.tr | bilgi@siakitap.com

Ücretsiz PDF Kitap Arama: <https://rantey.org>

J. M. Coetzee

FOE

**İngilizce aslından çeviren:
İrem Sağlamer**

Bir

Artık kürek çekemez hale gelmiştim. Ellerim su toplamış, sırtım yanmıştı, bütün vücudum acılar içindeydi. Hafiften iç çekerek, neredeyse hiç su sıçratmadan kendimi suya bıraktım. Sakin kulaçlarla, uzun saçlarım bir deniz çiçeği, bir anemon, Brezilya sularında görebileceğiniz türden bir denizanası gibi etrafımda süzülürken bilinmeyen adaya doğru yüzüyordum. Kürek çekerken yaptığım gibi bir süre akıntıya karşı yüzdükten sonra bir anda akıntıdan kurtularak dalgalarla koya ve kumsala doğru sürüklendim.

Orada, sıcak kumlara sere serpe uzandım, güneşin kızıl alevi kafamın içinde, iç gömleğim –kaçarken üzerimde olan tek şeydi– üstümde kururken bütün kurtulanlar gibi bitkin ve minnettardım.

Üzerime koyu bir gölge düştü, bir bulutun gölgesi değildi bu, başının çevresinde göz kamaştırıcı bir ışık halkası olan bir adamın gölgesiydi. “Kazazede,” dedim şiş, kupkuru dilimle. “Kazazede-yim ben. Tek başımayım.” Yaralı ellerimi ona uzattım.

Adam yanıma çömeldi. Siyah tenliydi: Kabarık kıvrır kıvrır saçlı bir zenciydi, sadece kaba kumaştan bir don giymişti. Doğrudum ve yassı yüzünü, küçük donuk gözlerini, geniş burnunu, kalın dudaklarını ve siyahtan çok koyu gri ve tozla kaplıymışçasına kuru tenini inceledim. Portekizce, “*Agua*.”* demeye çalıştım ve su içme hareketi yaptım. Cevap vermedi ve bana dalgaların kıyıya sürüklediği,

* (Por.) Su. (çn)

yakında ölecek ve yenmek üzere kesilip parçalanacak bir fok veya yunusmuşum gibi baktı. Yanında bir mızrak vardı. Yanlış adaya geldiğimi düşünerek başımı kumlara bıraktım: Yamyamlar adasına düşmüştüm.

Uzanıp elinin tersiyle koluma dokundu. Etimi yokluyor, diye düşündüm. Ama nefes alıp verişim giderek yavaşladı ve sakinleşti. Sıcak bir günde balık ve yapağı kokuyordu.

Sonra, ebediyen böyle kalamayacağımız için doğrulup oturdum ve yine su içme hareketleri yaptım. Bütün sabah boyunca kürek çekmiş, önceki geceden beri bir yudum bile su içmemiştim ve su verdikten sonra beni öldürse bile artık umurumda olmazdı.

Zenci ayağa kalktı ve onu izlememi işaret etti. Her yanım tutuk ve ağrılar içinde, kum tepecikleri ve adanın tepelik iç kesimlerine çıkan bir patika boyunca peşinden gittim. Ancak tam tırmanmaya başlamıştık ki keskin bir acı hissettim ve topuğumdan uzun, siyah uçlu bir diken çıkardım. Ovmama rağmen topuğum çabucak şişti; o kadar ki acıdan topallayamıyordum bile. Zenci sırtını göstererek beni taşıyabileceğini işaret etti. Teklifi karşısında tereddüt ettim çünkü ufak tefek bir adamdı, boyu benden kısıydı. Ama başka çarem yoktu. Böylece yarı sekerek, yarı onun sırtında, iç gömleğim yukarı çıkmış, çenem kıvrıkcık saçlarına sürtünerek tepeyi tırmandım, ona karşı duyduğum korku bu garip ters kucaklaşmayla hafiflemişti. Ayağını nereye bastığını hiç umursamadığını fark ettim ama benim derimi delip geçen diken öbekleri onun tabanlarının altında eziliyordu.

Seyyah masallarıyla büyüyen okurlar için *ıssız ada* sözcükleri, yumuşacık kumları ve gölgelikli ağaçlarıyla, kazazedenin susuzluğunu gideren derelerin aktığı, olgun meyvelerin ellerine düştüğü, ondan kendisini evine götürecek gemi gelene kadar beklemesinden başka bir şeyin istenmediği bir yeri akıllara getirebilir. Ama benim düştüğüm ada kesinlikle bambaşka bir yerdi: Üç tarafı

denizden dimdik yükselen, zirvesi dümdüz olan büyük bir kayalık tepeydi, asla çiçek açmayan ve asla yapraklarını dökmeyen zeytuni renkli çalılıklarla bezeliydi. Adanın açıklarında dalgalarla karaya vuran, iğrenç bir koku yayan ve iri, açık renkli pireleri besleyen kahverengi yosunlar yetişiyordu. Bahia'da yaşayanlarla aynı türden, hızla koşuşturan karıncalar ve bir başka haşere daha vardı; ayak parmaklarınızın arasına gizlenen ve derinizin içine giren minik bir böcekti bu. Cuma'nın kalın derisi bile bu böceğin karşısında savunmasızdı; ayaklarında kanayan çatlaklar vardı ancak onun umurunda bile değildi. Hiç yılan görmedim ama güneşin sıcağının altında ısınmak için ortaya çıkan kertenkeleleri gördüm. Bazıları küçük ve çevik, kimileri iri ve hantaldı, kendilerini tehlike altında hissettiklerinde yanaklarındaki mavi fırırları açıyor, tıslıyor ve öfkeyle bakıyorlardı. Bunlardan bir tanesini bir torbayla yakalamış ve sineklerle besleyerek evcilleştirmeye çalışmıştım ama ölü eti yemiyordu ve sonunda onu salıverdim. Ayrıca maymunlar –onlardan daha sonra yine söz edeceğim– ve kuşlar da vardı, kuşlar her yerdeydi. Bir çalılıktan diğerine cıvıdayarak uçuşan serçe sürüleri (veya ben öyle diyordum) yoktu sadece, denizin üzerindeki kayalıklar martı, gümüş martı, sümsük ve karabatak sürüleriyle doluydu; o kadar ki kayalar dışkılarıyla bembeyaz olmuştu. Deniz de yunuslarla, foklarla ve türlü türlü balıklarla doluydu. Yani hayvanların varlığı bana yetseydi adamda çok da mutlu yaşayabilirdim. Ama insan konuşmasının zenginliğine alışmış olan birisi, gaklamalar, cıvıltılar, çığlıklar ve fokların bağırıltıları ve rüzgârın uğultusuyla tatmin olabilir mi?

Nihayet tırmanışımızın sonuna geldik ve taşıyıcım soluklanmak için durdu. Kendimi kamp alanına benzeyen bir yerin çok uzağında olmayan yüksek bir düzlükte buldum. Dört bir yanımda ısılsı denizle çevriliydi ve beni getiren gemi bütün yelkenlerini fora etmiş doğuya doğru uzaklaşıyordu.

Benim tek düşüncem suydı. Su içebildiğim müddetçe beni nasıl bir kaderin beklediği umurumda bile değildi. Kampın kapısında esmer ve gür sakallı bir adam duruyordu. “*Agua,*” dedim işaretler yaparak. Zenciye eliyle işaret etti ve bir Avrupalıyla konuştuğumu gördüm. Brezilya’da öğrendiğim gibi, “*Fala inglese?*”* diye sordum. Başıyla onayladı. Zenci bana bir tas su getirdi. İçtim, biraz daha getirdi. İçtiğim en güzel suydı.

Yabancıнын gözleri yeşildi, güneşten rengi açılmış saçları saman rengiydi. Altmış yaşlarında olduğunu tahmin ettim. Üzerindekiler, (Onu baştan sona anlatmama izin verin.) bir deri yelek ve dizlerinin altına kadar uzanan, şu Thames Nehri’ndeki denizcilerin giydiği türden bir paçalı don ve koni şeklinde uzun bir başlıktı, bütün bunlar birbirine dikilmiş hayvan postlarından yapılmıştı ve ayaklarında da kalın sandaletler vardı. Kemerinde kısa bir sopayla bir bıçak taşıyordu. Aklıma ilk gelen şey onun bir isyancı olduğuydu: İnsanlı bir kaptan tarafından, adanın hizmetkârı yaptığı zencilerinden biriyle beraber bu adaya bırakılmış bir başka isyancıydı. “Adım Susan Barton,” dedim. “Şuradaki geminin mürettebatı beni bir kayığa bindirip gitti. Kaptanlarını öldürüp bana da bunu yaptılar.” Ve gemide karşılaştığım onca hakaret karşısında ve gözüne saplanmış bir çubukla ayaklarımın dibinde cansız yatan kaptanla beraber dalgaların arasında geçirdiğim ümitsiz saatler boyunca gözümden tek bir damla yaş bile akmamışken birden katıla katıla ağlamaya başladım. Çıplak toprakta oturmuş, yaralı ayağım ellerimin arasında, öne arkaya sallanarak bir çocuk gibi hıçkıra hıçkıra ağlarken yabancı –elbette size sözünü ettiğim Cruso– bana kendisi gibi bir mahluka değil de dalgaların kıyıya attığı bir balığa bakarmış gibi bakıyordu.

Size Cruso’nun nasıl giyindiğini anlatmıştım; şimdi de nasıl bir yerde yaşadığını anlatayım.

* (Por.) İngilizce biliyor musunuz? (çn)

Tepedeki düzlüğün ortasında, bir ev yüksekliğinde kaya kümesi vardı. Bu kayalardan ikisinin arasındaki köşeye Cruso sııklar ve kamışlarla bir kulübe yapmıştı, kamışlar sııkların arasından geçirilip ustaca örölerek damı ve duvarları oluşturmuştu. Deri menteşeler üzerinde açılıp kapanan bir kapısı olan çit, Cruso'nun kalesi olarak tanımladığı üçgen şeklindeki kampı tamamlıyordu. Çitin içinde, maymunlara karşı korunaklı bir alanda yabancı acı marul yetiştiriliyordu. Daha sonra öğreneceğiniz gibi bu marul, balık ve kuş yumurtalarıyla birlikte adadaki tek yiyeceğimizi oluşturuyordu.

Kulübede Cruso'nun dar bir yatağı vardı ve bütün eşyası buydu. Zemin çıplak topraktan oluşuyordu. Cuma'nın saçakların altına serili bir hasırı vardı.

Sonunda gözyaşlarımı silerek Cruso'dan ayağımdaki dikenı çıkarmak için iğne veya benzeri bir şey istedim. Balık kemiğinden yapılmış, geniş ucu nasıl yapıldığını anlamadığım bir şekilde delinmiş bir iğne uzattı ve dikenı çıkarmamı sessizce seyretti.

“Size hikâyemi anlatayım,” dedim. “Eminim kim olduğumu ve buraya nasıl geldiğimi merak ediyorsunuzdur.”

“Adım Susan Barton ve ben yalnız bir kadınıam. Babam, Flandra'daki zulümden İngiltere'ye kaçan bir Fransız'dı. Adının doğrusu Berton'du ama yabancıların ağzında bozulmaya uğradı. Anem İngiliz'di.

İki yıl önce tek kızım nakliyat işinde komisyonculuk ve temsilcilik yapan bir İngiliz adam tarafından kaçırılıp Yeni Dünya'ya götürüldü. Onu bulabilmek için peşinden gittim. Bahia'ya vardığımda inkârlarla, ısrar edince kabalıkla ve tehditlerle karşılaştım. Krallığın resmi görevlileri bunun İngilizlerin arasındaki bir konu olduğunu söyleyerek bana yardım etmediler. Pansiyonlarda kaldım, dikiş dikerek geçimimi sağladım, kızımı aramayı sürdürdüm ve bekledim ama onu bulamadım. Sonunda umudumu keserek

ve varımı yoğunu harcayarak Lizbon'a giden bir ticaret gemisine bindim.

Limandan ayrıldıktan on gün sonra, bugüne kadar çektiklerim yetmezmiş gibi mürettebat isyan etti. Kaptanın kamarasını basarak canını bağışlamaları için yalvarmasına rağmen onu gaddarca katlettiler. Onlara karşı çıkan arkadaşlarını zincire vurduklar. Beni kaptanın cesediyle beraber bir kayığa bindirerek denize bıraktılar. Beni neden gemiden attıklarını bilmiyorum fakat kötü muamele ettiğimiz insanlardan nefret etmeye başlarız ve onları bir daha görmek istemeyiz. İnsan yüreği karanlık bir ormandır; Brezilya'da böyle bir deyim var.

Tesadüfen veya isyan böyle icap ettirdiği için bu adanın yakınlarında denize atıldım. 'Remos!' diye bağırды güvertedeki gemici, küreklere asıl demekti ama ben korkudan titriyordum. Onlar gülüp dalga geçerken ben rüzgâr çıkana kadar dalgaların arasında oraya buraya sürüklendim.

Bütün sabah, gemi uzaklaşırken (İsyancıların Hispanyola Adası açıklarında korsanlık yapmayı tasarladığını düşünüyorum.) ben de ayaklarımın dibinde ölü kaptanla beraber kürek çekiyordum. Avuçlarım çok geçmeden su topladı. Bakın! Ama durmaya cesaret edemiyor, akıntının beni adanızdan uzaklaştırmasından korkuyordum. Kürek çekmenin verdiği acıdan daha kötü olanı, gece denizin uçsuz bucaksız boşluğunda yapayalnız sürüklenme ihtimaliydi ki duyduğuma göre derinliklerin canavarları geceleri avlanmak için yüzeye çıkıyormuş.

Sonra artık kürek çekemez hale gelmiştim. Ellerim su toplamış, sırtım yanmıştı, bütün bedenim acı içindeydi. Hafifçe iç çekerek, neredeyse hiç su sıçratmadan kendimi suya bıraktım ve adanıza doğru yüzmeye başladım. Dalgalar beni alıp sahile taşıdı. Gerisini biliyorsunuz.”

Adasına hâlâ hükmettiği o günlerde kendimi Robinson Cruso'ya bu sözcüklerle tanıttım ve uşağı Cuma'dan sonra tebaasının ikinci mensubu ben oldum.

Şimdi sizlere bu nadide Cruso'nun tarihçesini onun ağzından duyduğum şekliyle seve seve aktaracağım. Ama bana anlattığı hikâyeler birbirinden o kadar farklıydı ve birbirleriyle bağdaştırmak o kadar zordu ki yaşlılığın ve yalnızlığın hafızasına zarar verdiğine, neyin gerçek neyin hayal olduğunu artık bilemediğine giderek daha fazla inanmaya başlamıştım. Bir gün, babasının muhasebe işini bırakıp macera peşinde koşan zengin bir tüccar olduğunu söylüyordu ama ertesi gün, ailesi olmayan fakir bir çocuk olduğunu, miço olarak bir gemide çalıştığını, Mağribiler tarafından kaçırıldığını ve (Kolunda dağlama demirinin izi olduğunu söylediği bir yara vardı.) ellerinden kurtulup Yeni Dünya'ya ulaştığını anlatıyordu. Bazen de on beş yıldır bu adada yaşadığını, batan bir gemiden yalnızca Cuma'yla ikisinin kurtulduğunu söylüyordu. "Cuma o zaman çocuk muydu, gemi battığında?" diye sordum. "Ya, bir çocuktuk, daha çocuktuk, küçük bir köle oğlandı," diye cevapladı Cruso. Ama kimi vakit, mesela ateşler içinde yanarken (Ve ateşliyen, sarhoşken olduğu gibi gerçeklerin kendiliğinden ortaya saçıldığına inanmaz mıyız?) yamyam hikâyeleri anlatıyor, Cuma'nın da bir yamyam olduğundan, onu diğer yamyamlar tarafından kızartılıp yenmekten nasıl kurtardığından bahsediyordu. "Yamyamlar Cuma'yı geri almak için buraya gelebilir mi?" diye sordum ve o başıyla onayladı. "Bu yüzden mi hep denize bakıyorsunuz, yamyamlar geri dönerse görebilmek için mi?" diye ısrar ettiğimde yine başıyla onayladı. Sonunda neyin gerçek, neyin yalan, neyin sadece hezeyan olduğunu asla anlayamadım.

Şimdi izin verin, anlatmaya devam edeyim.

İliklerime kadar yorgun olduğumdan yatmak için izin istedim ve ânında derin bir uykuya daldım. Uyandığımda güneş batıyordu

ve Cuma akşam yemeğimizi hazırlıyordu. Kömür ateşinde kızartılmış balıktan ve maruldan ibaret olsa da büyük bir iştahla yedim. Karnımın doymasından ve ayaklarımın yeniden sağlam toprağa basmasından duyduğum memnuniyetle bu nadide kurtarıcıma teşekkürlerimi sundum. Ona kendimle, benden çalınan kızımı arayışımla, isyanla ilgili çok daha fazla şey anlatabilirdim ama o bana hiçbir şey sormuyor, güneşin batışını seyrediyor, sanki içinde onunla konuşan bir sesi dinliyormuşçasına başını sallıyordu.

“Size bir şey sorabilir miyim efendim?” dedim bir süre sonra. “Neden bunca senedir bir tekne yapıp bu adadan kurtulmadınız?”

“İyi de nereye kaçacaktım ki?” diye karşılık verdi sanki başka bir cevabı olamazmış gibi gülümseyerek.

“Brezilya sahillerine varabilirdiniz veya bir gemiyle karşılaşp kurtarılabilirdiniz.”

“Brezilya yüzlerce mil uzakta ve yamyamlarla dolu,” dedi. “Gemilere gelince; burada evimizde kalarak gemileri çok daha iyi görebiliriz.”

“Sizinle aynı fikirde değilim,” dedim. “Brezilya’da iki koca sene geçirdim ve orada hiç yamyam görmedim.”

“Siz Bahia’daydınız,” dedi. “Bahia, Brezilya ormanlarının kıyısındaki bir adadan başka bir şey değildir.”

Böylece Cruso’yu kurtuluşa ikna etmeye çalışmanın, nefesimi boşa harcamak olduğunu erkenden öğrenmeye başladım. Adasındaki krallığında ona hayır diyecek kimse olmaksızın ihtiyarlamak, ufkunu öylesine daraltmıştı ki –hem de bizi çevreleyen ufuk bu kadar engin ve görkemliyken– onu dünyayla ilgili bilinmesi gereken her şeyi bildiğine inandırmıştı. Ayrıca daha sonra öğreneceğim gibi, içindeki kurtulma isteği yavaş yavaş azalmıştı. Yüreği, öleceği güne kadar küçücük ülkesinin kralı olarak kalmaya kararlı görünüyordu. Aslında onu ateşler yakmaktan veya tepede şapkasını sallayarak hoplayıp zıplamaktan alıkoyan şey korsan veya

yamyam korkusu değil, kurtuluşa karşı ilgisizliği, alışkanlıkları ve ihtiyarlığın getirdiği inatçılıktı.

Yatma zamanı gelmişti. Cruso bana kendi yatağını vermeyi önerdi ama kabul etmedim, Cuma'nın yere otlardan oluşan bir yatak sermesini tercih ettim. Orada, Cruso'dan bir kol boyu uzaklıkta (kulübe küçüktü çünkü) yere uzandım. Bir gece önce evimin yolundaydım, bu gece bir kazazedeydim. Saatlerce uyuyamadım, hayatımdaki değişikliklere inanmakta güçlük çekiyordum, ayrıca su toplamış ellerimin acısı da sıkıntı veriyordu. Neden sonra uyu-yakaldım. Gecenin ortasında birden uyandım. Rüzgâr dinmişti, cırcırböceklerinin ötüşünü ve dalgaların uzaktan gelen uğultusunu duyabiliyordum. "Emniyetteyim, bir adadayım, her şey düzelecek," diye fısıldayarak kendime sıkıca sarıldım ve tekrar uykuya daldım.

Dama çarpan yağmur damlalarının tıptırtısıyla uyandım. Sabah olmuştu, Cuma ocağın başına çömelmiş hâlde (Size Cruso'nun taşlardan çok düzgün bir şekilde yapılmış ocağından bahsetmedim daha.) ateşi besliyor, üfleyerek canlandırıyor. Önce beni yatakta gördüğü için utandım ama daha sonra Bahia'daki hanımların uşaklarının önünde ne kadar rahat hareket ettiğini hatırlayınca kendimi daha iyi hissettim. Cruso içeri geldi ve kuş yumurtalarından oluşan kahvaltımızı yaparken yağmur damın aralıklarından oraya buraya damlıyor, sıcak taşların üzerinde tıslıyordu. Bir müddet sonra yağmur dindi, güneş çıkınca topraktan buharlar yükselmeye başladı ve rüzgâr bir sonraki yağmura ve dinginliğe kadar durmaksızın esti. Adada günler rüzgâr, yağmur, rüzgâr, yağmur düzeniyle geçip gidiyordu ve sanırım ezelden beri de böyle devam edegelmişti. Bana bedeli ne olursa kaçma kararı verdiren en büyük unsur yalnızlık, yaşantımın iptidailiği veya yemeklerin yeknesaklığı değil, her gün kulaklarımda ısıklık çalan, saçlarımda dağıtan, gözlerimi kumlarla dolduran rüzgâr; o kadar ki bazen kulübenin bir köşesinde çömeliyor, başımı ellerimin arasına

alıyor ve rüzgârın gümbürtüsünden başka bir ses duyabilmek için inliyordum veya daha sonra denize girerken nefesimi tutup başımı suya sokarak sessizliğin nasıl bir şey olduğunu hatırlamaya çalışıyordum. Büyük ihtimalle aklınızdan şunu geçireceksiniz: Patagonya'da sene boyunca hiç durmadan rüzgâr eser ama Patagonyalılar kafalarını bir yerlere gömmezler. Peki bu kadın neden böyle yapıyor? Ama Patagonya'dan başka bir yeri bilmeyen Patagonyalıların, yeryüzünün her köşesinde rüzgârın dört mevsim boyunca dur durak bilmeksizin estiğinden şüphe duymak için bir nedenleri yoktur, oysa ben başka yerleri de biliyorum.

Cruso, adadaki günlük işlerine başlamadan önce bana bıçağını verdi ve kalesinden uzaklaşmamam için uyardı; dediğine göre maymunlar benim karşımda, onunla Cuma'nın karşısında olduğu kadar ürkek hareket etmeyebilirdi. Bu beni şaşırttı: Maymunlara göre bir kadın bir erkekten farklı bir tür müydü? Yine de ihtiyatlı davranarak uyarısına kulak verdim ve evde kalıp istirahat ettim.

Bıçak dışında adadaki bütün aletler tahtadan veya taştan yapılmıştı. Cruso'nun setlerini –setlerden daha sonra söz edeceğim– düzleştirdiği bel, eğri saplı, dar, tahta bir şeydi, tek parçadan oyulmuş ve ateşte sertleştirilmişti. Kazması bir sopaya bağlı keskin bir taştı. Yemek yediğimiz ve su içtiğimiz kaplar, kazınarak ve yakılarak içleri oyulmuş kaba tahta parçalarıydı. Çünkü adada şekillendirilip pişirilecek kil yoktu ve rüzgârın gelişmelerini engellediği cılız ağaçların eğri büğrü gövdeleri nadiren elimden genişti. Cruso'nun batan gemiden bir bıçaktan başka bir şey almamış olması ne kadar yazıktı. En basit marangozluk aletlerini, birkaç çivi ve demir çubuk almış olsaydı daha iyi aletler yapabilir ve daha iyi aletlerle hayatı daha az yorucu olabilirdi ve hatta bir tekne yapıp onunla medeniyete kaçabilirdi.

Kulübede deri şeritlerle birbirine bağlanmış kazıklardan yapılmış bir yataktan başka bir şey yoktu, işçiliği kabaydı ama sağlamdı.

Bir köşede kulübeyi tabakhane gibi kokutan bir kurutulmuş maymun derisi yığını duruyordu. (Zamanla bu kokuya alıştım ve adayı geride bıraktığımda bile kokuyu özledim; bugün dahi yeni tabaklanmış deri kokusu aldığımda üzerime bir ağırlık çöker.) Ocakta son ateşin korları her zaman küllerle kaplanarak söndürülmeden bırakılıyordu çünkü yeni ateş yakmak çok zahmetli bir işti.

Orada asıl bulmayı umduğum şeyse yoktu. Cruso kayıt tutmamıştı, belki kâğıdı ve mürekkebi olmadığı içindi ama şimdi inanıyorum ki büyük ihtimalle kayıt tutmak gibi bir hevesi olmamıştı veya hevesi kaçmıştı. Çatıyı taşıyan sııkları, yatağın bacaklarını inceledim ama sürgün senelerini veya ayın döngülerini saydığını gösteren bir oyma hatta bir çentik bile bulamadım.

Sonraları, onunla daha yakın olduğumuzda ona şaşkınlığımı anlattım. “Günün birinde kurtulduğumuzu düşünün,” dedim. “Yaşadıklarınızın hafızanızdan silinmemesi için kazadan sonra adada geçirdiğiniz senelerin kaydını tutmadığınıza pişman olmaz mısınız? Belki de hiçbir zaman kurtarılamayacağız, birer birer yok olup gideceğiz, sonumuz böyle de olabilir. Bizden sonra buraya ayak basacak denizcilerin, kim olurlarsa olsunlar okuyup bizimle ilgili bir şeyler öğrenmeleri, belki bir damla gözyaşı dökmeleri için geride bir hatıra bırakmak istemez misiniz? Çünkü her geçen gün hatıralarımız daha da bulanıklaşıyor, tıpkı yağmurun mermer bir heykeli, heykeltıraşın elinin ona nasıl bir şekil verdiğini artık anlayamayacağımız kadar aşındırması gibi. Korkunç fırtına, arkadaşlarınızın duaları, dalgalar sizi yuttuğunda yaşadığınız dehşet, kıyıya ulaştığınızda duyduğunuz memnuniyet, ilk tesadüfi keşifleriniz, vahşi hayvanlara karşı korkunuz, o ilk gecelerin rahatsızlıkları (Bana bir ağacın tepesinde uyuduğunuzu söylememiş miydiniz?), bütün bu hatıralarınızın ne kadarını koruyorsunuz? Kâğıt ve mürekkep yapıp bu hatıralardan geriye ne kadarı kaldıysa onları kâğıda dökmek mümkün değil mi, böylece sizden geriye

bir şeyler kalmış olurdu veya kâğıt ve mürekkep bulamadıysanız hikâyenizi bir tahtaya veya kayaya oyarak anlatamaz mıydınız? Bu adada pek çok şeyden mahrum olabiliriz ama vakit katiyen onlardan biri değil.”

Çok hararetli bir biçimde konuştuğuma inanıyordum ama Cruso’ya hiç tesir etmemişti. “Hiçbir şey unutulmadı,” dedi ve ardından, “Unuttuğum hiçbir şey hatırlanmaya değer değil,” diye ekledi.

“Hatalısınız!” diye bağırdım. “Münakaşa etmek istemiyorum ama pek çok şeyi unutmuşsunuz ve her geçen gün daha fazlasını unutuyorsunuz! Ama unutmanın utanılacak bir tarafı yok: İhtiyarlamak ve ölmek gibi unutmak da tabiatımızda var ama çok uzaktaki bir noktadan bakıldığında hayat farklılığını kaybetmeye başlıyor. Bütün deniz kazaları aynı deniz kazasına, bütün kazazedeler güneşten yanmış, yapayalnız, öldürdüğü hayvanların postlarına bürünmüş aynı kazazedeye tahavvül ediyor. Sizin hikâyenizi yalnız sizin yapan, ocağın başında oturmuş deniz canavarları ve denizkızlarıyla ilgili masallar anlatan yaşlı denizciden ayıran gerçeklik, bugün hiç önemi yokmuş gibi görünen binlerce incelikte yatıyor: İğnenizi yaparken (kemerinizde taşıdığınız iğne) gözünü nasıl deldiniz? Şapkanızı dikerken iplik olarak ne kullandınız? Bu tür incelikler, bütün bunların kelimesi kelimesine doğru olduğuna, bir zamanlar okyanusun ortasında rüzgârın sürekli uğuldadığı, kayalıklarında martıların çığlıklar attığı bir adanın ve Cruso adlı, maymun derisinden kıyafetleriyle dolaşan, bir yelkenli görebilmek umuduyla sürekli ufku tarayan bir adamın sahiden yaşadığına bir gün yurttaşlarınızı inandıracaktır.”

Cruso’nun koca kafasındaki sarımsı kahverengi saçları ve hiç kesilmemiş sakalları solan ışıktaki parlardı. Güçlü, derisi kuruyup çatlamış, ırgat gibi çalışmaktan sertleşmiş ellerini açıp kapatıyordu.

“Deniz kuşlarının safraları var,” diye üsteledim. “Mürekkkep-balığının kemikleri var. Martıların tüyleri var.”

Cruso başını kaldırdı ve bana meydan okurcasına baktı. “Ben ardımda setlerimle duvarlarımı bırakacağım,” dedi. “Bu kadarı yeterli olur. Fazlasıyla yeterli olur.” Yeniden sessizliğe gömüldü. Bana gelince, adamızı dolduran bu setleri ve duvarları görmek için kimlerin okyanusları aşip da buraya geleceğini merak ettim ama sesimi çıkarmadım.

O ve ben kulübede birlikte yatmaya devam ettik; o kendi yatağında, ben Cuma'nın üç günde bir yenilediği, çok kalın ve rahat olan ot döşekte. Geceler soğumaya başladığında üzerimi hayvan derileriyle örtüyordum, bunca zamandır kıyıya ulaştığımda üzerimde olan iç gömleğimden başka bir kıyafetim olmadı ama hayvan derilerine bürünmek istemiyordum çünkü kokuları bana hâlâ çok keskin geliyordu.

Bazen Cruso uykusunda çıkardığı seslerle, bilhassa da dişlerini gıcırdatmasıyla beni uyutmuyordu. Şimdiye kadar dişleri çürüdüğünden, ağrısını hafifletmek için geriye kalan dişlerini sürekli birbirine sürtmeyi alışkanlık hâline getirmişti. İşin aslı, yiyeceklerini yıkanmamış elleriyle tutup dişlerinin daha az ağrıyan ağzının sol tarafındakilerle kemirmesi hiç de hoş bir manzara oluşturmuyordu ama Bahia ve orada yaşadığım hayat bana titiz olmamayı öğretmişti.

Öldürülen kaptan rüyama girdi. Rüyamda, küçük kayığında kürekler çapraz olarak göğsüne dayalı ve çirkin çubuk gözüne saplı bir hâlde güneye doğru ilerliyordu. Deniz dev dalgalarla çalkalanıyor, rüzgâr uğulduyor, yağmur bardaktan boşalırcasına yağıyordu; yine de kayık batmadı ve yavaş yavaş buzdağlarının sahasına sürüklenmeye başladı, sanki buzdağının içinde donmuş durumda yeniden dirileceğimiz güne kadar orada sürüklenecekmış gibiydi. İyi bir adamdı –bunu unutmadan şimdi söyleyeyim– ve daha iyi bir sonu hak ediyordu.

Cruso'nun maymunlara dair ikazının ardından kamptan çıkmamaya dikkat ediyordum. Yine de adaya çıkışımın üçüncü gününde, Cruso'yla Cuma işlerinin başına gittikten sonra dışarı çıkmaya cesaret ettim, Cuma'nın beni taşıdığı patikayı bulana kadar tepeyi aradım ve bulunca onu takip ederek kıyıya indim. Bastığım yere dikkat ediyordum çünkü hâlâ ayakkabılarım yoktu. Kum-salda dolaşırken bir gözüm de denizdeydi ama yardım gelmesi için daha erken gibi görünüyordu. Suda yürürken durup ayak parmaklarımı dişleyen ve tadımdan nasıl bir yaratık olduğumu anlamaya çalışan rengârenk küçük balık beni eğlendirdi. İlla bir kazazede olunacaksa, Cruso'nun adasının bir kazazede için hiç de kötü bir yer olmadığını düşündüm. Öğlene doğru tepeye tırmandım ve üstlendiğim odun toplama vazifesine başladım, gezmek çok iyi gelmişti.

Cruso döndüğünde keşfe çıktığımı hemen anladı ve öfkeyle parladı. "Benim çatımın altında yaşadığın müddetçe ne diyorsam onu yapacaksın!" diye haykırarak elindeki beli toprağa vurdu, Cuma'nın bizi duyamayacak kadar uzaklaşmasını bile beklememişti. Fakat kızgın bakışlarla beni korkutacağını ve kölece itaat ettireceğini düşündüyse, çok geçmeden hata yaptığını anladı. "Adanızda kendi tercihim olarak değil bir şanssızlık eseri bulunuyorum Bay Cruso," diye cevap vererek ayağa kalktım. (Neredeyse onun kadar uzun boyluydum.) "Ben bir kazazedeyim, mahkûm değilim. Eğer ayakkabılarım olsaydı veya siz bana ayakkabı yapmak için gerekli aletleri temin etseydiniz bir hırsız gibi gizlice dolaşma ihtiyacı hissetmezdim."

Daha sonra, sakinleştiğimde Cruso'dan sert sözlerim için özür diledim ve o gönülsüzce de olsa beni affetmiş göründü. Sonra kendime ayakkabı yapmak için bir kez daha iğne ve bağırsak istedim. O da karşılık olarak ayakkabıların mendiller gibi hemencecik yapılamayacağını, vakti geldiğinde kendisinin bana ayakkabı

yapacağını söyledi. Ne var ki günler geçiyordu ve ben hâlâ ayak-kabisızdım.

Cruso'ya maymunları sordum. Dediğine göre, ilk geldiğinde adanın her yanında kol geziyorlarmış, cüretkâr ve haylazlarmış. Pek çoğunu öldürdükten sonra geri kalanları Kuzey Uçurumu dediği yere kaçırmış. Yürüyüş yaparken bazen çığlıklarını duyuyor ve kayadan kayaya atlayışlarını görüyordum. Boyutları kediyle tilki arasındaydı ve yüzleriyle pençeleri siyahtı. Ben onların tehlikeli olduklarını zannetmiyordum ama Cruso onları baş belası olarak görüyordu ve Cuma'yla ikisi buldukları her yerde onları sopalarla öldürüyor, derilerini yüzüyor ve postlarını kurutup birbirine dökerek giysi, battaniye ve benzeri şeyler yapıyorlardı.

Bir gün akşam yemeğimizi hazırlarken ellerim dolu olduğu için Cuma'ya dönüp, "Daha fazla odun getir Cuma," dedim. Cuma'nın beni duyduğuna yemin edebilirim ama yerinden kıpırdamadı. Ben de ateşi işaret ederek "Odun" kelimesini tekrarladım; bu defa ayağa kalktı ama o kadar. Sonra Cruso konuştu. "Ateş odunu Cuma!" dedi ve Cuma dışarı çıkıp odun yığınınan odun alıp getirdi.

İlk aklıma gelen, Cuma'nın tek bir sahibi dinleyen bir köpek gibi olduğuydu ama öyle değildi. "Ona öğrettiğim sözcük *ateş odunu*," dedi Cruso. "Odunun ne demek olduğunu bilmez." Cuma'nın ateş odununun çam odunu veya kavak odunu gibi bir cins odun olduğunu anlamaması bana garip geldi ama üstünde durmadım. Yemekten sonra hep yaptığımız gibi oturup yıldızları seyredene kadar konuşmadım.

"Cuma İngilizce kaç kelime biliyor?" diye sordum.

"İhtiyacı olduğu kadar," diye yanıtladı Cruso. "Burası İngiltere değil, çok fazla kelimeye ihtiyacımız yok."

"Dilden para veya çiçek hastalığı gibi bir belaymış gibi bahsediyorsunuz," dedim. "Ama Cuma İngilizce öğrenmiş olsaydı,

yalnızlığınız hafiflemez miydi? Bunca sene ikiniz de konuşmanın keyfini çıkarmış olurdunuz; onun medeniyetin nimetlerinden yararlanmasını ve daha iyi bir insan olmasını sağlayabilirdiniz. Sessiz bir hayatın kime ne faydası var ki?”

Cruso bir cevap vermedi ama Cuma'yı yanına çağırdı. “Şarkı söyle Cuma!” dedi. “Bayan Barton’a şarkı söyle.”

Bunun üzerine Cuma başını yıldızlara doğru kaldırdı, gözlerini kapattı ve efendisine itaat ederek alçak sesle mırıldanmaya başladı. Dinledim ama ezgiyi anlayamadım. Cruso dizime vurdu. “İnsan sesi,” dedi. Ne demek istediğini anlamadım ama o parmağını dudaklarına götürerek beni susturdu. Karanlıkta Cuma'nın mırıldanışlarını dinledik.

Sonunda Cuma sustu. “Cuma konuşmayı beceremeyen bir geri zekâlı mı?” diye sordum. “Bana söylemeye çalıştığınız şey bu mu?” (Tekrar ediyorum, Cuma'yı her açıdan donuk bir adam olarak görüyordum.)

Cruso, Cuma'ya yaklaşmasını işaret etti. “Aç ağzını!” dedi ve kendi ağzını açtı. Cuma ağzını açtı.

“Bakın,” dedi Cruso. Baktım ama karanlıkta fildişi gibi ışıltayan dişlerden başka bir şey göremedim. Cruso, “La-la-la!” dedi ve Cuma'ya tekrarlamasını işaret etti. Cuma gırtlaktan, “Ha-ha-ha!” dedi. “Dili yok,” dedi Cruso. Cuma'yı saçlarından kavrayarak suratını bana yaklaştırdı. “Görüyor musunuz?” dedi. “Çok karanlık,” dedim. “La-la-la!” dedi Cruso. “Ha-ha-ha!” dedi Cuma. Geri çekildim ve Cruso, Cuma'nın saçını bıraktı. “Dili yok,” dedi. “Bu yüzden konuşamıyor. Dilini kesmişler.”

Hayretle baktım. “Dilini kim kesmiş?”

“Köle tüccarları.”

“Köle tüccarları dilini kesip onu köle olarak mı satmışlar? Afrika'daki köle avcıları mı? Ama onu aldıklarında daha çocuktuk herhalde. Bir çocuğun dilini niye kessinler ki?”

Cruso gözlerini benden ayırmıyordu. Şimdi yemin edemem ama o zaman gülümsediğine emindim. “Belki Mağribi köle tüccarları dilini tadına bakmak için kestiler,” dedi. “Belki de Cuma’nın gece gündüz dinmeyen ağlayıp sızlamasına dayanamadılar. Belki hikâyesini, kim olduğunu, vatanının neresi olduğunu, nasıl kaçırıldığını anlatmasını önlemek istediler. Belki kaçırdıkları bütün yamyamların dilini ceza olarak kesiyorlardı. Gerçeği nasıl bilebiliriz ki?”

“Korkunç bir hikâye bu,” dedim. Bir sessizlik oldu. Cuma kaplarımızı aldı ve karanlıkta kayboldu. “Bu ne adaletsizlik! Önce köle, şimdi de kazazede. Çocukluğu çalınmış ve sessizliğe mahkûm edilmiş. Bunlar olurken Rab uyuyor muydu?”

“Rab hepimizi koruyacak olsaydı,” dedi Cruso, “Pamuğu kim toplayacaktı, şeker kamışını kim kesecekti? Dünyanın işlerinin düzene girmesi için Rabb’in bazen uyuması, bazen de uyanması gerekir, tıpkı aşağı mahlukların yaptığı gibi.”

Başımı salladığımı görünce devam etti. “Rab’le alay ettiğimi düşünüyorsunuz. Ama Cuma’nın kendisini Brezilya’da bir çiftçinin kırbacının altında veya ormanların yamyam kaynadığı Afrika yerine bir adada, merhametli bir efendinin yanında bulması da Rabb’in işi olamaz mı? Şu anda göremiyoruz ama belki de onun, benim ve şimdi de sizin burada olmanız en iyisidir.”

O ana kadar Cuma benim gözümde gölgede kalmış birisiydi ve ona Brezilya’daki herhangi bir ev kölesinden daha fazla dikkat etmemiştim ama artık sakatlara karşı hissettiğimiz dehşetle bakmaya başlamıştım, elimde değildi. Sakatlığının gizliliği, dudaklarının arkasında oluşu (elbiselerin bazı sakatlıkları saklaması gibi), dışarıdan herhangi bir zenci gibi görünmesi beni rahatlatmıyordu. Aslında beni bu kadar ürküten tam da kaybının saklı olmasıydı. O yakınımdayken dilimin, ağzımın içindeki hareketlerinin ne kadar canlı olduğunu düşünmeden konuşmıyordum. Tüylerim ürpererek

dilini kavrayan kerpeteni ve kesen bıçağı hayal ediyordum. Yemeğini yerken gizlice onu seyrediyor, ara sıra küçük öksürüklerle boğazını temizlemesinden rahatsızlık duyuyor, lokmalarını ön dişleriyle tıpkı bir balık gibi çiğnediğini görüyordum. Yanıma yaklaştığında kendimi irkilirken yakalıyor, kokusunu duymamak için nefesimi tutuyordum. Böyle hareket ettiğim için utanç duyuyordum ama bir süre kendime hâkim olamadım. Cruso'nun bana bu hikâyeyi anlatmamış olmasından büyük üzüntü duyuyordum.

Onunla konuşmamızın ertesi günü Cruso setlerinden döndüğünde, ben sandaletlerimle dolaşıyordum. Onu bir zahmetten kurtardığım için bir teşekkür beklediysem de böyle bir şey olmadı. "Biraz daha sabretseydiniz daha iyi sandaletleriniz olabilirdi," dedi. Elbette doğruydü çünkü sandaletler beceriksizce yapılmıştı. Yine de cevap vermeden duramadım. "Sabır beni bir mahkûm hâline getirdi." Bunun üzerine Cruso öfkeyle döndü ve sandaletlerim için kestiğim deri parçalarını olanca gücüyle çitin üzerinden fırlattı.

Baktım ki sakinleşmiyor, patikadan sahile indim ve kıyıya vurmuş yosunların kumsalı kapladığı ve çürümekte olduğu yere geldim; attığım her adımda pire veya kum piresi sürüleri havalandırıyordu. Orada durdum, sinirlerim yatışıyordu. Onun çok sert olduğunu düşündüm ama nasıl olmasındı ki? Senelerce sorgusuz sualsiz ve tek başına hâkimiyetinden sonra vatanının işgal edildiğini görüyor ve bir kadın ona bazı vazifeler yüklüyor. Dilimi tutmaya yemin ettim. Kemerinde bir bıçakla ve yanında bir köleyle kıyıya yüzecek kadar basiretli bir hemşerimin hükmettiği bir adaya düşmekten daha kötü şeyler gelebilirdi başıma. Tek başıma aslanlar ve yılanlarla dolu bir adada kendimi bulabilirdim, hiç yağmur yağmayan bir ada da olabilirdi veya yalnızlıktan delirmiş, çıplak, yabani, çiğ etle beslenen yabancı bir maceracının adasına da düşebilirdim.

Böylece pişmanlık duyarak geri döndüm, Cruso'dan derileri aldığım için özür diledim ve Cuma'nın ayırdığı yemeği minnettarlıkla kabul ettim. O gece yatarken toprağın altımda sallandığı hissine kapıldım. Kendime bunun geminin sallantısının ansızın geliveren hatırası olduğunu söyledim ama öyle değildi: Denizde yüzen adanın kendi sallantısıydı bu. Düşündüm ki bu bir işaretti, benim bir ada sakini olmaya başladığımı gösteren bir işaret. Ana-karada yaşamanın ne olduğunu unutuyorum. Kollarımı iki yana açtım, avuçlarımı toprağa dayadım ve evet, sallantı devam ediyordu. Denizde yüzen adanın sallantısı ve gecenin benim dışımda hepsi de uykuda olan martılardan, serçelerden, pirelerden, maymunlardan ve kazazedelerden oluşan yükünü geleceğe taşıması. Gülümseyerek uykuya daldım. Yeni Dünya'ya ulaşmak üzere yola çıktığımdan beri ilk kez gülümsüyordum.

Britanya'nın da bir ada, büyük bir ada olduğunu söylerler ama bu sadece coğrafyacıların fikri. Britanya'da ayaklarınızın altındaki toprak sağlamdır, hem de Cruso'nun adasında hiç olmadığı kadar.

Artık ayakkabılarım olduğu için her gün kıyıya iniyor, iki istikamette de gidebildiğim kadar uzağa yürüyordum. Kendime bir gemi görebilmek için ufku seyrettiğimi söylüyordum ama çoğu zaman gözlerim ufka takılıp sabitleniyor, rüzgârın uğultusu, dalgaların gümbürtüsü ve ayaklarımın altındaki kumun çatırtısıyla gevşeyip yarı uyuklar bir hâle geliyordum. Kayalıkların arasında rüzgârdan korunarak uzanıp denizi seyredebileceğim bir oyuk bulmuştum. Zamanla burayı benim hususi sığınağım, başka birisinin sahip çıktığı bir adada bana ayrılan tek yer olarak görmeye başladım ama işin aslı ada artık Portekiz Kralı'ndan hatta Cuma'dan veya Afrikalı yamyamlardan daha fazla Cruso'ya ait değildi.

Size yaşadığımız hayata dair daha fazla, çok daha fazla şey anlatabilirim: Gece gündüz ateşi nasıl kor hâlinde tuttuğumuzu, nasıl tuz yaptığımızı, sabun olmadan nasıl külle yıkadığımızı. Bir

keresinde Cruso'ya bir lamba veya mum yapmanın bir yolunu bilip bilmediğini sordum, böylece karanlık çöktüğünde hayvanlar gibi yatmamız gerekemeyebilirdi. Cruso şu kelimelerle cevap verdi: "Hangisi daha kolay? Karanlıkta görmeyi öğrenmek mi yoksa bir mum yapmak uğruna bir balınayı öldürüp haşlamak mı?" Çok sert karşılıklar verebilirdim ama yeminimi hatırlayıp dilimi tuttum. Gerçek şuydu ki Cruso adasındaki hiçbir değişikliğe katlanamıyordu.

Oraya geleli bir ay kadar olmuşken bir sabah Cruso setlerden eve döndüğünde kendini iyi hissetmediğinden yakındı. Titrediğini görünce onu yatırdım ve üzerini örttüm. "Yine o eski ateş," dedi. "Çaresi yok, kendi kendine geçmesini bekleyeceğiz."

On iki gün, gece gündüz ona baktım, bazen nöbet geçirdiğinde, ağladığında veya gölgelerin içinde gördüğü şekillere yumruklarını sallayıp Portekizce bağırdığında onu tutmaya çalışıyordum. Bir gece saatlerce inleyip titrediğinde, elleri ve ayakları buz kestiğinde yanına uzandım ve onu ısıtmak için sıkı sıkı sarıldım, öleceğinden korkmuştum. Sonunda koynumda uyuyakaldı, ben de onunla rahatsız da olsa uyudum.

Bütün bu süre boyunca bana hiç yardım etmeyen Cuma, sanki biz vebalıymışız gibi kulübeden de uzak durdu. Şafak sökerken zıpkınını alıp gidiyor, döndüğünde temizlenmiş balığı ocağın yanına bırakıyor ve bahçenin uzak bir köşesine çekiliyordu; orada bir kedi gibi kıvrılıp yan yatıyor veya küçük bambu flütüyle hiç değişmeyen altı notalı ezgisini durmaksızın çalıyordu. Bıkıp usanmadan çaldığı bu ezgi beni o kadar rahatsız etmeye başladı ki günün birinde üzerine yürüyüp flütünü ellerinden kaptım ve Cruso'yu uyandırmaktan korkmasam, anlasa da anlamasa da onu azarlardım da. Cuma ayağa fırladı, gözleri hayretten faltaşı gibi açılmıştı çünkü daha önce ona hiç böyle sabrım taşmamıştı veya aslında çok fazla ehemmiyet vermemiştim.

Sonra Cruso iyileşmeye başladı. Gözlerindeki vahşi pırıltı azaldı, yüzünün çizgileri yumuşadı, nöbetleri sona erdi, huzur içinde uyuyordu. İştahı yerine geldi. Çok geçmeden yardıma ihtiyaç duymadan kulübeden bahçeye yürümeye ve Cuma'ya emirler yağdırmaya başladı.

Sağlığına kavuşmasını sevinçle karşıladım. Brezilya'da daha genç erkeklerin ateşten öldüğünü görmüştüm; aslında bir gün ve gece boyunca Cruso'nun öleceğine kati şekilde inanmış ve Cuma'yla beraber yalnız kalmayı ümitsizce beklemiştim. Cruso'yu kurtaranın yaşadığı hareketli hayat olduğuna inanıyordum; onu kurtaran benim herhangi bir becerim değil, hareketli hayatı ve yediği basit gıdalardı.

Kısa süre sonra büyük bir fırtına koptu; rüzgâr kasıp kavuruyor, yağmur bardaktan boşanırcasına yağıyordu. Rüzgârın çok şiddetli estiği anlardan birinde kulübenin çatısının bir kısmı uçup gitti ve o itinayla muhafaza ettiğimiz ateşimiz söndü. Yatağı, kalan son kuru köşeye taşıdık ama orada bile zemin çok geçmeden çamur deryasına döndü.

Cuma'nın bu korkunç hava şartlarının gümbürtüsü karşısında dehşete kapılacağını sanmıştım (Daha önce böyle bir fırtına görmemişim ve denizdeki zavallı gemicilere acıyorum.) ama hayır, Cuma saçakların altında başını dizlerinin arasına koyarak oturdu ve bir bebek gibi uyudu.

İki gece bir gün sonra yağmur dindi ve tutulan kollarımızla bacaklarımızı rahatlatmak için dışarı çıkabildik. Seller bahçemizi neredeyse alıp götürmüştü ve yamaçtan aşağı inen patikada belime kadar gelen bir sel yatağı oluşmuştu. Kumsal, dalgaların sürükleyip getirdiği yosunlarla kaplıydı. Sonra yağmur yeniden başladı ve üçüncü geceyi de perişan kulübemizde geçirdik; açtık, üşüyorduk ve ateş yakamıyorduk.

Tamamen iyileşmiş görünen Cruso, o gece sıcağın yakındı,

giysilerini çıkarıp yattı, nefes nefeseydi. Sonra haykırmaya ve nefes alamıyormuş gibi kendini sağa sola atmaya başladı, o kadar ki yatağın kırılacağını sandım. Omuzlarından kavrayıp onu yatıştırmaya çalıştım ama vurarak beni uzaklaştırdı. Zangır zangır titriyordu; tahta gibi kaskatı kesilip *Masa* veya *Massa* diye anlamını bilmediğim bir sözcüğü böğürerek tekrarlıyordu. Gürültü patırtıya uyanan Cuma flütünü alıp o lanet ezgisini çalmaya başladı, yağmur, rüzgâr, Cruso'nun haykırışları ve Cuma'nın müziği birleşti ve ortalık tımarhaneye döndü. Ama Cruso'yu tutmaya ve yatıştırmaya devam ettim ve sonunda yatıştı, Cuma gürültüsünü kesti ve yağmur durdu. Cruso'nun vücudunu benimkiyle ısıtmak için üzerine yattım, zamanla titremesi durdu ve ikimiz de uyuduk.

Gün aydığında, alışılmamış bir sessizlikte kendime geldim, fırtına sonunda dinmişti. Bir el vücudumda geziniyordu. O kadar sersemlemiş bir hâldeydim ki kendimi hâlâ gemide, Portekizli kapitanın yatağında sandım. Ama döndüğümde Cruso'nun karmakarışık saçlarını, asla kesmediği koca sakalını ve sarı gözlerini görünce her şeyin gerçek olduğunu anladım, gerçekten de İngiliz olmasına rağmen bana bir Lapon* kadar yabancı gelen Cruso adlı bir adamla beraber bir adada kazazede olarak bulunuyordum. Elini ittim ve doğruldum ama beni tuttu. Kuşkusuz kendimi kurtarabilirdim çünkü ondan daha kuvvetliydim ama on beş senedir eline kadın eli değmediğini düşününce, neden istediğini elde etmesin ki diye düşündüm. Daha fazla karşı koymadım ve istediğini yapmasına müsaade ettim. Kulübeden çıktığımda Cuma ortalıkta yoktu ve buna memnun oldum. Biraz uzaklaştıktan sonra kendimi toparlamak için oturdum. Etrafımdaki çalılıklarda yaşayan serçeler merakla kafalarını uzatıyordu, ezelden beridir insanoğlundan bir zarar görme-

* Laponlar ya da Samiler, Norveç ve İsveç'in Kuzey Kutup Dairesi içinde kalan bölgelerinde çok eski tarihlerden bu yana yaşamakta olan bir etnik grup. (yhn)

dikleri için hiç de korkmuyorlardı. Cruso'yla aramda geçenlerden pişmanlık duymalı mıydım? Daha evvelki gibi kız ve erkek kardeşler, ev sahibi ve konuk, efendi ve köle veya her neyse öyle yaşayıp gitmeye devam etseydik daha mı iyi olurdu? Kader beni bu adaya çıkarmış, beni onun kollarına atmıştı. Kaderin hüküm sürdüğü dünyada daha iyi ve daha kötü diye bir şey var mıydı? Kendimizi bir yabancıya sarılmasına teslim ediyoruz veya dalgalara bırakıyoruz; dikkatimiz bir anda dağılıveriyor; uyuyoruz ve uyandığımızda hayatlarımızın yolunu kaybediyoruz. Onlara karşı tek müdaafaamızın ebedi ve insan ötesi uyanıklığımız olan bu dağılmalar nedir? Bunlar bir başka sesin, diğer seslerin hayatlarımıza sızdığı yarıklar ve çatlaklar olamaz mı? Hangi hakla kulaklarımızı onlara kapatıyoruz? Cevapsız sorular kafamda yankılanıp duruyordu.

Bir gün adanın kuzeyinde, Uçurum'da yürürken aşağıda Cuma'nın neredeyse kendi boyunda bir kütüğü veya direği taşıdığını gördüm. Durup seyrettiğimde, sarp kayalığın denize uzanan kaya çıkıntısını geçtiğini, kütüğünü suya bıraktığını –orası derindi- ve üzerine bindiğini gördüm.

Cuma'yı balık tutarken çok seyretmiştim; kayalarda duruyor, bir balığın yaklaşmasını bekliyor ve sonra büyük bir ustalikle zıpkınını fırlatıyordu. Bu hantal tekneyle, yüzüstü yatarak nasıl balık avlayacağını anlayamamıştım.

Ama Cuma balık avlamıyordu. Yaklaşık yüz metre açılıp yosun tabakasının en yoğun olduğu yere gelince boynuna asılı torbaya elini sokup içinden çıkardığı avuç avuç beyaz parçacığı suya serpmeye başladı. Önce bunun balıkları çekmek için kullandığı bir yem olduğunu düşündüm ama hayır, bütün parçacıklarını serptikten sonra kütüğünü çevirip kayalara geri döndü ve kütüğünü kaba dalgaların arasında kıyıya zorlanarak çıkardı.

Cuma'nın dalgalara ne serptiğini merak ederek o akşam su kaplarını doldurmaya gitmesini bekledim. Sonra yattığı hasırın

altını aradım ve ağzı ipli bir torba buldum ve ters çevirdiğimde adanın çeşitli kısımlarında o günlerde çiçek açan böğürtlenlerin çiçek yapraklarını ve tomurcuklarını buldum. Böylece onun balıkların çoğalması için dalgaların ilahına adakta bulunduğuna veya başka bir benzer batıl inancın bir ritüelini yerine getirdiğine hükmettim.

Deniz ertesi gün de durgundu ve ben de Cuma'nın yaptığı gibi Uçurum'un dibindeki kayaları aştım ve kaya tabakasının ucuna geldim. Su soğuk ve karanlıktı; ister bir kütüğün üzerinde, ister kütük olmaksızın kendimi o derinliklere bırakmayı, şüphesiz mürekkep balıklarının aralarında saklanıp avlarının yaklaşmasını beklediği yosunların dalgalanan kollarının arasında yüzmeyi düşündüğümde içimi bir ürperti kapladı. Cuma'nın taçyapraklarından eser yoktu.

O güne kadar Cuma'nın hayatına bir köpeğin veya bir başka dilsiz hayvanınkinden daha fazla alaka göstermemiştim; belki de onu kafamdan atmama neden olan ve bana yaklaştığında beni ürkütüp kaçırان sakatlığının karşısında duyduğum dehşet yüzünden daha bile az ehemmiyet vermiştim. Çiçeklerin taçyapraklarını denize serpmesi, bu sönük ve tatsız dış görünüşün altında bir can veya ruh –ne derseniz deyin– olabileceğine dair gördüğüm ilk işaretti.

“Cuma'yla bindiğiniz gemi nerede battı?” diye sordum Cruso'ya.

Kıyının daha önce hiç gitmediğim bir kısmını işaret etti.

“Batığa şimdi dalsak bile,” dedim, “Bize büyük yarar sağlayacak aletler çıkarabiliriz. Bir balta mesela veya bir testere; bunların ikisi de bizde yok. Geminin kerestelerini bile söküp buraya getirebiliriz. Batıkta keşif yapmanın bir yolu yok mu? Cuma oraya kadar yüzüp veya kütükle gidip emniyeti için beline bir ip bağlayıp dalamaz mı?”

“Gemi okyanusun dibinde, dalgalar tarafından parçalanmış ve kumla kaplanmış olarak yatıyor,” diye cevapladı Cruso. “Tuzdan

ve deniz solucanlarından her ne kurtulduysa, çıkarılmaya değeceğini zannetmiyorum. Başımızın üzerinde bir çatımız var, hem de balta ve testere olmadan yapılmış. Uyuyoruz, karnımızı doyuruyoruz, yaşıyoruz. Alet edevata ihtiyacımız yok.”

Sanki aletler şeytan icadıymış gibi konuşuyordu. Ama bileğime bir testere bağlı olarak kıyıya yüzsem, onu alıp memnuniyetle kullanacağından şüphem yoktu.

Size biraz Cruso’nun setlerinden bahsedeyim.

Setler adanın rüzgâra karşı korunaklı doğu ucundaki yamaçların büyük bölümünü kaplıyordu. Ben adaya geldiğimde on iki kat set yapılmıştı, her biri yirmi adım genişliğindeydi ve bir metre kalınlığında ve en yükseği bir adam boyunda duvarlarla desteklenmişti. Her sette toprak zemin düzeltilmiş ve temizlenmişti; duvarların yapıldığı taşlar topraktan kazılıp çıkarılmış veya teker teker başka yerlerden taşınmıştı. Cruso’ya duvarlarda kaç tane taş kullanıldığını sorduğumda, “Yüz bin civarında.” diye yanıtladı. “Zorlu bir iş,” dedim ama güneşin altında pişen ve duvarlarla çevrili çıplak toprak, çakıllara, çalılıklara ve kuş sürülerine tercih edilebilir mi, diye geçirdim içimden. “Planınız bütün yeşilliği temizleyip adayı setlerle doldurmak mı?” diye sordum. “Adanın tümünün temizlenebilmesi için pek çok adamın ömür boyu çalışması icap eder” diye cevapladı; bu cevaptan sualimi sadece düz manasıyla anlamayı tercih ettiğini fark ettim. “Peki bir şey ekmek istediğinizde ne ekeceksiniz?” diye sordum. “Ekip yetiştirmek bizim işimiz değil,” dedi. “Ekecek bir şeyimiz yok; bizim talihsizliğimiz de bu.” Ve yüzüme o kadar üzgün bir ciddiyetle baktı ki sorduğuma pişman oldum. “Ekip yetiştirmek bizden sonra gelecek ve tohum getirecek öngörüye sahip insanların işi olacak. Ben sadece onlar için toprağı temizliyorum. Toprağı hazırlayıp taşları yığmak yeterli olmayabilir ama boş oturmaktan iyidir.” Ve sonra büyük bir ciddiyetle devam etti.

“Unutmayın ki alnında kazazede işareti taşıyan herkes hakiki bir kazazede olmayabilir.”

Dediklerine uzun müddet kafa yordum ama bir mana veremedim. Setleri gezerken ve artık genç olmayan, kavurucu güneşin altında ağır bir taşı kaldıran veya sabırla otları söken, bir yandan kurtarıcı bir kazazedenin ayaklarının dibindeki bir çuval tahılla kayığıyla gelmesini bekleyen bu adamı seyrederken bu bana aptalca bir ziraat şekli gibi geliyordu. Bence, zamanını altın aramak için etrafı kazarak veya önce kendisiyle Cuma, sonra canı isterse adaya düşebilecek diğer kazazedeler ve benim için mezarlar kazarak da harcayabilirdi.

Zaman giderek artan bir sıkıcılıkta geçiyordu. Setlerle, yapmayacağı tekneyle, tutmayacağı kayıtlarla, batıktan çıkarmayacağı alet edevatla ve Cuma'nın diliyle ilgili Cruso'ya soracaklarım bitince hava durumundan başka konuşacak bir şey kalmamıştı. Cruso'nun deniz kazasından önce bir çiftçi ve tüccar olarak yaşadığı hayatla ilgili anlatacak hikâyeleri yoktu. Bahia'ya nasıl geldiğim ve orada ne yaptığım umurunda değildi. İngiltere'den ve kurtulduğumda görmek ve yapmak istediğim şeyleri anlattığımda beni dinlemiyor gibiydi. Sanki kendi hikâyesinin onun bu adaya gelişiyle, benim hikâyemin benim bu adaya gelişimle başlamış olmasını ve ikimizin hikâyesinin de bu adada bitmesini arzu ediyor gibiydi. Cruso'nun adadan hiç kurtulamaması daha iyi olur, diye düşünüyordum çünkü dünya maceracılarından hikâyeler bekler, on beş sene boyunca şu kadar taşı şuradan şuraya taşıdıklarının hesabından daha iyi hikâyeler hem de. Cruso'nun kurtarılması dünya için büyük bir hayal kırıklığı olurdu; adasındaki Cruso fikri, kendisine yabancı bir İngiltere'de suskun ve asık suratlı bir Cruso'dan çok daha iyi bir şey olabilir.

Günlerimi kayalıklarda ve sahilde yürüyerek veya uyuyarak geçiriyordum. Cruso'ya setlerin inşasında yardım etmeyi hiç tek-

lif etmedim çünkü bunu aptalca bir iş olarak görüyordum. Kulaklarımı da örten bir başlık yaptım, rüzgârın sesini duymamak için bunu takıyor, bazen de kulaklarıma tıkaç tikiyordum. Cuma nasıl dilsizse ben de sağır olmuştum; konuşacak kimsenin olmadığı bir adada ne fark ederdi ki? Adaya çıktığımda üzerimde olan iç gömleği yırtık pırtıktı. Yanık tenimle yerlilere benziyordum. Hayatımın baharındayken başıma neler gelmişti. Ağlamıyordum ama kimi zaman kendimi çıplak toprakta oturmuş, gözlerimi ellerimle kapatmış bir hâlde öne arkaya sallanıp inlerken buluyor, oraya nasıl geldiğimi anlayamıyordum. Cuma önüme yemek koyduğunda lokmaları pis parmaklarımla alıyor ve bir köpek gibi çiğnemedi yutuyordum. Bahçenin bir köşesine çömeliveriyor, kimsenin beni görmesine aldırımıyordum. Ve ufku seyrediyor, seyrediyordum. İster İspanyol, ister Rus, ister yamyam, kim olursa olsun umurumda değildi, yeter ki beni buradan kurtarsın.

Bu ümitsizlik ve uyuşukluk devresi, benim en karanlık zamanımdı; Cruso nasıl ateşler içinde çırpınırken bana yük olduysa şimdi ben de ona öyle yük oluyordum.

Derken yavaş yavaş toparlanmaya ve kendimi ufak tefek işlere vermeye başladım. Yüreğimde hâlâ Cruso'ya karşı bir sıcaklık olmasa da huysuzluklarıma katlandığı ve beni kovmadığı için ona minnettardım.

Cruso beni bir daha kullanmadı. Aksine, sanki aramızda hiçbir şey geçmemiş gibi benden uzak duruyordu. Bu beni üzmüyordu ama itiraf etmeliyim ki hayatımın geri kalanını adada geçireceğime inansaydım hamile kalmak için kendimi yine ona verir, onu zorlar veya ne icap ediyorsa yapardım çünkü kalan son yıllarımı Cuma'yla baş başa geçirme ihtimali bir yana, Cruso'nun hayatlarımıza dayattığı bu asık suratlı sessizlik beni çıldırtabilirdi.

Bir gün Cruso'ya bu adada bazı kanunların olup olmadığını, varsa bunların neler olduğunu, yoksa yüreğinin doğruluk yolunda

ona rehberlik edeceğine güvenerek iç sesine mi kulak verdiğini sordum.

“Kanunlar sadece tek bir gayeyle yapılır,” dedi bana: “Arzularımız aşırıya kaçtığında bizi dizginlemek için. Arzularımız mutedil olduğu müddetçe kanunlara ihtiyacımız olmaz.”

“Kurtarılma arzusun çok fazla olduğunu söylemeliyim,” dedim. “Gece gündüz bu istekle yanıyorum, başka hiçbir şey düşünmüyorum.”

“Sizin arzularınızı duymak istemiyorum,” dedi Cruso. “Başka şeylerle alakalı, adayla alakası yok, adayla alakalı bir mesele değil. Adada ekmeğimizi kazanmamız için çalışmamız icap ettiğinden başka bir kanun yok ve bu bir emir.” Ve bunları söyledikten sonra hızla uzaklaştı.

Bu cevap bana yeterli gelmemiştir. Setlerde faydalı hiçbir iş yapmayan ve doyurulması gereken üçüncü bir boğazdan başka bir şey değilsem, Cruso’yu ellerimle ayaklarımı bağlayıp beni kayalıklardan denize atmaktan alıkoyan şey neydi? Cuma’yı bunca yıl efendisinin kafasını o uyurken taşla ezip köleliğini sona erdirerek aylaklığın saltanatını kurmaktan alıkoyan şey neydi? Peki, Cruso’yu geceleri daha rahat uyuyabilmek için Cuma’yı köpek gibi bir direğe bağlamaktan veya Brezilya’da eşeklere yaptıkları gibi gözlerini kör etmekten alıkoyan şey neydi? Bana bu adada küçük çaplı da olsa her türlü zorbalık ve gaddarlık yapılabilir mi gibi görünüyordu ve olabileceklere rağmen birbirimizle barış içinde yaşıyorsak, bu şüphesiz bilmediğimiz bazı kanunların üzerimizde tesirli olduğunun bir kanıtıydı veya bunca zamandır yüreklerimizin sesini dinliyorduk ve yüreklerimiz bize ihanet etmemiştir.

“İcap ettiğinde Cuma’yı nasıl cezalandırıyorsunuz?” diye sordum bir başka gün.

“Cuma’yı cezalandırmak için bir neden yok,” diye yanıtladı

Cruso. “Cuma uzun yıllardır benimle beraber yaşıyor. Başka efendi tanımadı. Her dediğimi yapar.”

“Ama Cuma dilini kaybetti,” dedim, kelimeler kendiliğinden dökülürmüştü ağızımdan.

“Cuma benim olmadan önce dilini kaybetti,” diyen Cruso bana meydan okuyarak baktı. Sesimi çıkarmadım. Ama düşündüm de hepimiz, her gün cezalandırılıyor. Bu ada bizim cezamız; bu ada ve ölene kadar birlikte olmak.

Cruso’yla ilgili düşüncelerim her zaman bu denli zalimce değildi. Bir akşam onu Uçurum’da dururken gördüm, arkasında güneş kıvılcığı ve mora kesmişti, elinde sopası, kafasında büyük koni başlığıyla denize bakıyordu ve onun gerçekten kral gibi bir insan olduğunu düşündüm, adasının hakiki kralıydı. Melankoli diyarından geçmekte olduğum o günleri, uyuşukça sürüklenip talih-sizliğime ağladığım zamanı düşündüm. O zaman yaşadığım ıstırapta, Cruso’nun ilk günlerinde çektiği ıstırap ne kadar derindi kim bilir? Vahşi tabiatı alt eden, yalnızlık canavarını katleden ve zaferiyle güçlenen bu adam bir kahraman sayılmaz mıydı?

Cruso’yu o akşam öylece dururken gördüğümde ilk başlarda benim gibi onun da bir yelkenli görmek için ufku taradığını düşünmüştüm ama öyle değildi. Uçuruma yaptığı ziyaretlerin nedeni, orada suyun ve gökyüzünün boşluğunda kendinden geçerek tefekküre dalmasıydı. Böyle köşesine çekildiğinde Cuma onu asla rahatsız etmiyordu; bir keresinde her şeyden habersiz yanına gittiğimde, sert çıkarak beni kovdu ve sonrasında günlerce birbirimizle konuşmadık. Benim için deniz ve gökyüzü, sadece deniz ve gökyüzüydü, bomboş ve sıkıcıydı. Böylesi bir boşluğu sevebilecek birisi değildim.

Size Cruso’nun ölümünü ve kurtuluşunu anlatmalıyım.

Bir sabah, adalı oluşumdan bir yılı aşkın bir süre sonra Cuma, efendisini setlerden bitap ve şüursuz hâlde kulübeye getirdi. Bir bakışta yeniden ateşlendiğini anladım. İçime doğan kötü bir hisle

onu soydum, yatağına yatırdım ve ona bakmaya hazırlandım; şişe çekmeyi ve kan almayı bilmediğıime hayıflanıyordum.

Bu defa nöbetler, feryatlar veya çırpınmalar yoktu. Cruso bir hayalet gibi bembeyaz yatıyor, vücudu buz gibi terliyordu; gözleri faltaşı gibi açıktı, ara sıra dudaklarını kıpırdatıyordu ama bir şey anlaşılmıyordu. Bu adam ölüyor, onu kurtaramayacağım, diye düşündüm.

Tam da ertesi gün, sanki Cruso'nun suya diktiğı bakışlarının sihri bozulmuş gibi, Bristol'a giden, pamuk ve keten yüklü *John Hobart* adlı bir ticaret gemisi adaya demir attı ve kıyıya bir filika gönderdi. Cuma ansızın kulübeye dalıp zıpkınlarını kaparak maymunların yaşadığı kayalıklara koşana kadar benim bundan haberim olmadı. Sonra dışarı çıktım ve aşağıdaki gemiyi, halatlarındaki denizcileri ve filikanın dalgalara girip çıkan küreklerini gördüm ve bir sevinç çığılığı atarak dizlerimin üzerine çöktüm.

Cruso yabancıların krallığına gelişini ilk kez üç gemici onu yatağından kaldırıp bir sedyeye koyduğu ve patikadan sahile indirdiğı zaman fark etti ama o anlarda bile her şeyin bir rüya olduğunu zannediyor olabilirdi. Ama Hobart'ın güvertesine çıkarıldığında, katran kokusunu aldığında ve kerestelerin gıcirtısını duyduğunda kendine geldi ve kurtulmak için öylesine zorlu bir mücadeleye girişti ki ancak güçlü kuvvetli üç adam onu zapt edip aşağıya taşıyabilirdi.

“Adada bir kişi daha var,” dedim geminin kaptanına. “Zenci bir köle, adı Cuma ve kuzey kıyısının üzerindeki kayalıklara kaçtı. Ona söyleyeceğiniz hiçbir şey onu teslim olmaya ikna edemeyecektir çünkü kelimelerden ve konuşmanın kudretinden bihaberdir. Onu alıp buraya getirmek çok fazla çaba gerektirecektir. Yine de size adamlarınızı tekrar kıyıya göndermeniz için yalvarıyorum. Cuma bir köle ve bir çocuk da olsa, onunla ilgilenmek ve ölümünden de kötü bir yalnızlığa mahkûm etmemek bizim görevimizdir.”

Cuma için ricalarıma kulak verildi. Üçüncü kaptanın kumandasındaki bir grup gemici kıyıya gönderildi, zavallı bir saf olan Cuma'yı hiçbir şekilde incitmemeleri ama gemiye getirmek için gereken her şeyi yapmaları emredilmişti. Ekibe katılmayı teklif ettim ama Kaptan Smith buna müsaade etmedi.

Ben de kaptanla beraber kamarasında oturup bir tabak tuzlanmış domuz ve bisküvi yedim. Bir sene balık yedikten sonra çok iyi geldi ve bir bardak da Madeira şarabı içtim ve size daha önce anlattığım hikâyemi anlattım; o da büyük bir dikkatle dinledi. “Kâğıda dökmeniz ve yayıncılara sunmanız gereken bir hikâyeye bu,” diye cesaretlendirdi beni. “Bildiğim kadarıyla daha önce ülkemizde kadın bir kazazede hiç olmamıştı. Büyük heyecan yaratacaktır.” Başımı üzüntüyle salladım. “Size anlattığım şekliyle hikâyem hoşça vakit geçiriyor,” diye cevapladım. “Ama kitap yazmakla ilgili bildiğim pek az şey bile bana, yaşadıklarım açık açık kâğıda döküldüğünde cazibesini kaybedeceğini söylüyor. Yazılırken kaybolan canlılığın sanatla desteklenmesi gerekir ama benim sanatım yok.”

“Ben bir denizci olarak sanatla ilgili bir şey söyleyemem,” dedi Kaptan Smith. “Ama yayınevlerine itimat edebilirsiniz, hikâyenizi elden geçirecek, orasına burasına ilaveler yapıp renklendirecek bir adam ayarlayacaklardır.”

“Yalan söylenilmesine müsaade edemem,” dedim. Kaptan gülmüsed. “Bu konuda onlara kefil olamam,” dedi. “Onların işi kitaplarla, hakikatlerle değil.”

“Benim hakkımda yalanlar söylenilmesinden kendi hikâyemin yazarı olmayı tercih ederim,” diye üsteledim. “Yazar olarak ortaya çıkıp hikâyemin doğru olduğuna yemin edemeyeceksem onun bir kıymeti olabilir mi? Aynı hikâyeyi Chichester'daki rahat bir yatakta rüyamda görmüş de olabilirdim.”

Bu noktada yukarı güverteye çağrıldık. Karaya çıkan ekip geri dönüyordu ve denizcilerin arasında Cuma'nın esmer silüetini

seçince çok sevindim. “Cuma! Cuma!” diye seslendim kayık yanaşırken, her şeyin yolunda olduğunu, gemicilerin düşman değil dost olduğunu göstermek için gülümsedim. Ama gemiye çıktığında Cuma benimle göz göze gelmedi. Omuzları çökmüş, kafası önünde, başına gelecekleri bekliyordu. “Onu efendisine götürebilir miyiz?” diye sordum kaptana. “Bay Cruso’ya iyi bakıldığını görünce belki ona bir zarar vermeyeceğimizi anlar.”

Yelkenler açılıp gemi pruvasını açık denize çevirirken Cuma’yı Cruso’nun yattığı kamaraya götürdüm. “Efendin burada işte,” dedim. “Uyuyor, uyku ilacı aldı. Gördüğün gibi buradaki insanlar çok iyi. Bizi İngiltere’ye, efendinin ülkesine götürecekler ve orada azat edileceksin. İngiltere’deki hayatın adadaki hayattan çok daha iyi olduğunu anlayacaksın.”

Cuma’nın kelimeleri anlamadığını elbette biliyordum ama en başından beri Cuma’nın tavırları idrak edebildiğine, insan sesindeki iyiliği, samimiyetle ifade edildiğinde duyabildiğine inanıyordum. Ben de onunla konuşmaya devam ettim, aynı kelimeleri tekrar tekrar söylüyor, onu sakinleştirmek için elimle kolunu tutuyordum; onu efendisinin yatağının yanına götürdüm ve diz çöktürdüm, üzerimize bir sakinlik çökene ve bize refakat eden denizci esneyip kıpırdanmaya başlayana kadar öyle kaldı.

Benim de Cruso’nun kamarasında kalmam kararlaştırıldı. Cuma’ya gelince, onun diğer gemicilerin yanına yerleştirilmemesini rica ettim. “Dünyanın en yumuşak yatağında uyumaktansa efendisinin ayaklarının dibinde, yerde yatmayı tercih eder,” dedim. Cuma’nın, Cruso’nun kamarasına birkaç adım uzaklıktaki kirişlerin altında yatmasına izin verildi; yolculuk süresince bu küçük sığınağından nadiren, sadece onu efendisini ziyarete götürdüğüm zamanlarda ayrıldı. Onunla ne zaman konuşsam gülümsemeye ve koluna dokunmaya dikkat ediyor, ona ürkmüş bir ata davrandığımız gibi davranıyordum. Çünkü geminin ve deniz-

cilerin onun en karanlık anılarını canlandırdığını, yurdundan koparılıp Yeni Dünya'ya köleliğe götürüldüğü günleri anımsattığını görüyordum.

Seyahat sırasında bize çok kibar davranıldı. Geminin cerrahı Cruso'yu günde iki kez ziyaret ediyor, kan alarak onu biraz rahatlatıyordu. Ama ondan gizli, bana başını iki yana sallıyordu. "Kocanız kötüye gidiyor," diyordu. "Ne yazık ki çok geç geldik."

(Kaptan Smith'in gemide ve İngiltere'de karaya çıktığımızda zorluk çekmemem için Cruso'nun kocam olduğunu ve deniz kazasını birlikte geçirdiğimizi söylememi tavsiye ettiğini size söylemeliyim. Dedğine göre Bahia ve isyancılar hikâyesi duyulacak olursa, ne tür bir kadın olduğuma dair pek de iyi şeyler düşünülmeyebilirdi. Bunu söylediğinde güldüm; şahiden de ben ne tür bir kadındım? Ama tavsiyesine uydum ve gemideki herkes tarafından Bayan Cruso olarak tanındım.

Bir akşam yemeğinde –bütün yemeklerimi kaptanın masasında yiyordum– kulağıma eğildi ve fısıldayarak daha sonra kamarsını ziyaret edip onunla bir kadeh likör içmeyi kabul edersem onur duyacağını söyledi. Bu davetini yalnızca bir incelik saydım ve gitmedim. Beni daha fazla zorlamadı ama kibar davranmayı sürdürdü. Bana söylediği gibi sadece bir gemi kaptanı ve seyyar satıcı olsa da bana göre tam bir beyefendi.)

Cruso'nun yemeğini yatağına getiriyor ve bir çocukmuş gibi tatlı dille kandırıp yedirmeye çalışıyordum. Bazen nerede olduğunu biliyor, kimi zamansa bilmiyordu. Bir gece kalktığını duyunca mum yaktım ve kamaranın kapısının önünde durduğunu gördüm, içeri doğru açıldığını bilmediğinden dışarı doğru ittiyordu. Yanına gidip ona dokundum ve yüzünün gözyaşlarıyla ıslanmış olduğunu gördüm. "Gel benim Cruso'm," diye fısıldayarak onu yatağına geri götürdüm ve yeniden uyuyana kadar rahatlatmaya çalıştım.

Adada olsaydık, Cruso'nun daha önce defalarca olduğu gibi hummayı atlabileceğine inanıyorum. Genç bir adam olmamasına rağmen zindeydi. Oysa şimdi kederinden ölüyordu, kederlerin en büyüğünden. Her geçen gün hasretini çektiği, bir daha asla ayak basamayacağı krallığından daha fazla uzaklaştırılıyordu. O bir mahkûm, ben de kendime rağmen gardiyanıyım.

Zaman zaman uykusunda Portekizce sayıklıyordu, geçmişine döndüğünde her zaman yaptığı gibi. O zaman elini tutuyor veya yanına uzanıp onunla konuşuyordum. "Hatırlıyor musun Cruso'm," diyordum, "Büyük fırtına çatımızı uçurduktan sonra nasıl geceleri yatıp kayan yıldızları seyrettiğimizi, bir keresinde ayın parlak ışığıyla uyanıp gündüz olduğunu sandığımızı? İngiltere'de başımızın üzerinde rüzgârın uçuramayacağı bir çatımız olacak. Adamızın üzerindeki ay, sana da İngiltere'dekinden daha büyük, yıldızlar da daha çok gibi görünmüyor muydu? Belki orada güneşe daha yakın olduğumuz gibi aya da daha yakındık."

"İyi ama," diye devam ederdim. "Orada gökyüzüne daha yakınsak, neden adanın sadece küçük bir kısmına fevkalade denilebilirdi? Neden görülmemiş meyveler, yılanlar, aslanlar yoktu? Neden yamyamlar hiç gelmedi? İngiltere'deki insanlar onları eğlendirmemizi istediğinde ne anlatacağız?"

"Cruso," diyorum, (Aynı gece değil, bir başka gece, dalgaları yararak ilerliyoruz, İngiltere kıyıları giderek yaklaşıyor.) "Brezilya'da unuttuğın birisi var mı? Brezilya'daki mülkünde seni bekleyen bir kız kardeşin veya hesapları tutan sadık bir kâhyan yok mu? Brezilya'daki kız kardeşinin yanına gidip yıldızlarla dolu şahane Brezilya göğünün altında yan yana hamaklarda uyuyamaz mıyız?" Cruso'nun üzerine yatıyorum, dilimin ucunu kulağının tüylü sarmalında gezdiriyorum. Yanaklarımı sert sakallarına sürüyorum, bedenimi onun üzerine yayıyor, uyluklarımla vücudunu okşuyorum. "Senin içinde yüzüyorum Cruso'm," diye

fısıldıyor ve yüzüyorum. O uzun boylu bir erkek, ben uzun boylu bir kadını. Bu bizim çiftleşmemiz; bu yüzme, bu tırmanma, bu fısıldama.

Veya adadan söz ediyorum. “Bir tahıl tüccarına gideceğiz, sana söz veriyorum Cruso’m. Bir çuval tahıl alacağız, en iyisinden. Yine Amerika Kıtası’na giden bir gemiye bineceğiz, yolda bir fırtına bizi rotamızdan saptıracak ve senin adana çıkacağız. Setleri ekeceğiz ve yeşerteceğiz. Bütün bunları yapacağız.”

Ehemmiyetli olan kelimeler değil, onları ne kadar ateşli söyledim. Cruso elimi kocaman kemikli ellerinin arasına alıyor, dudaklarına götürüyor ve ağlıyor.

Cruso öldüğünde limana ulaşmamıza üç gün vardı. Dar yataкта yanında uyuyordum ve gece derin bir iç çektiğini duydum; sonrasında bacaklarının soğumaya başladığını hissettim ve mum yakıp şakaklarıyla bileklerini ovmaya başladım ama o ölmüştü. Dışarı çıkıp Cuma’yla konuştum. “Efendin öldü Cuma,” diye fısıldadım.

Cuma küçük girintisinde cerrahın ona verdiği parkaya sarınmış yatıyordu. Gözleri mum ışığında parladı ama yerinden kımıldamadı. Ölümün ne demek olduğunu biliyor muydu? Ezelden beridir onun adasında kimse ölmemişti. Hayvanlar gibi bizim de ölüme mahkûm olduğumuzu biliyor muydu? Elimi uzattım ama tutmadı. O zaman bir şey bildiğini anladım ama ne bildiğini bilmiyordum.

Cruso’nun cenaze merasimi ertesi gün yapıldı. Mürettebat şapkalarını çıkardı, kaptan bir dua okudu, iki denizci tabutu biraz eğdi ve Cruso’nun cesedi, dikilmiş ve son dikişi burnundan geçirilmiş (Cuma’yla beraber bunu yaparlarken seyrettik.) yelken bezinden bir kefenin içinde ve büyük bir zincire dolanmış olarak dalgalara doğru kaydı. Merasim boyunca denizcilerin meraklı bakışlarını –güverteye çok az çıkmıştım– üzerimde hissettim.

Kaptandan ödünç aldığım koyu renkli palto, denizci pantolonu ve maymun derisi sandaletlerimle şüphesiz garip görünüyordum. Sahiden de beni Cruso'nun karısı mı zannediyorlardı, yoksa Bahia'dan gelen, Atlantik'te Portekizli isyancılar tarafından ıssız adaya bırakılan İngiliz kadının hikâyesi –denizcilerin uğrak yerleri tam bir dedikodu kazanıdır– çoktan kulaklarına gitmiş miydi? Bay Foe, siz beni Bayan Cruso'nun karısı olarak mı yoksa gözü pek bir maceracı olarak mı görüyorsunuz? İstedığınız gibi düşünebilirsiniz, Cruso'nun yatağını paylaşan ve Cruso'nun gözlerini kapatan bendim ve dolayısıyla Cruso'nun geride bıraktığı her şeyin, yani adasının hikâyesinin tasarruf hakkı bende.

İki

'15 Nisan

Artık Long Acre yakınlarındaki Clock Lane'de bulunan pansiyonlardan birindeyiz. Bayan Cruso adını kullanıyorum, siz de bunu aklınızda tutmalısınız. İkinci katta bir odam var. Cuma'nın bodrumda bir yatağı var ve yemeklerini ona ben götürüyorum. Onu asla adada bırakamazdım ama bununla beraber büyük bir şehir hiç de ona göre bir yer değil. Geçen cumartesi onu cadde-lerden geçirirken yaşadığı şaşkınlık ve sıkıntı yüreğimi parçaladı.

Pansiyon kiramız ikimiz için haftada beş şilin. Bir miktar para yollarsanız çok makbule geçer.

Adada geçirdiğimiz zamanın tarihini elimden geldiğince iyi bir şekilde kaydettim ve mektuba ilave ediyorum. Acınası, zayıf bir olay (zamanın kendisi değil, tarih), "Ertesi gün," diye tekrarlıyor kendini. "Ertesi gün... Ertesi gün..." Ama siz onu nasıl düzelteceğinizi bilirsiniz.

Bir hafta önce adınızı dahi bilmediğim düşünülecek olursa, sizi nasıl tercih ettiğimi merak ediyorsunuzdur. İtiraf etmeliyim ki sizi ilk gördüğümde bir avukat veya borsada çalışan birisi zannetmiştim. Ama beraber çalıştığım hizmetkârlardan biri, sizin pek çok itiraf dinlemiş olan ve çok esrarlı bir adam olarak tanınan yazar Bay Foe olduğunuzu söyledi. Yağmur yağıyordu.

(Hatırlıyor musunuz?) Pelerininizin önünü kapatmak için basamakta durmuştunuz ve ben de dışarı çıkıp kapıyı kapatmışım. “Cüretkârlığımı affedin efendim,” dedim. (Kullandığım kelimeler bunlardı, cüretkâr kelimeler.) Beni baştan aşağı süzdünüz ama bir şey demediniz ve ben de şöyle düşündüm: İtiraf dinlemek hüner gerektirir mi? Pusuya yatan ve bekleyen bir örümcekte bile bu kadar hüner vardır. “Bir dakikanızı alabilir miyim, ben yeni bir ekmek kapısı arıyorum da.”

“Hepimiz yeni ekmek kapıları arıyoruz,” diye cevap verdiniz. “Ama bakmam gereken bir adam var, dilini kaybettiği için asla bir ekmek kapısı bulamayacak olan bir zenci erkek,” dedim. “Şirketinizde bana ve ona yer bulursunuz diye umuyordum.” Saçlarım ıslanmıştı, bir şalım bile yoktu. Şapkanızın kenarından yağmur suları damlıyordu. “Burada bir işim var ama daha iyi şeylere alışığım,” diye ısrar ettim. “Daha önce benimki gibi bir hikâyeye duymamışsınızdır. Daha yeni çok uzaklardan döndüm. Issız bir adada bir kazazedeydim ve orada nadide bir adamla beraberdim.” Gülümsedim; size değil ama az sonra söyleyeceklerime. “Ben sizin şansınızı Bay Foe. Hep ümitle beklediğimiz talih kuşuyum ben.”

Bunu söylemek küstahlık mıydı? Gülümsemek küstahlık mıydı? İlginizi çeken bu küstahlık mıydı?

'20 Nisan

Altmış üç şilin için teşekkürler. Cuma'ya yün arabacı yeleğiyle yün çorap aldım. Verebileceğiniz iç çamaşırı varsa memnuniyetle alabilirim. Aldığım elbiseleri söylenmeden giyiyor ama ona hâlâ ayakkabı giydiremiyorum.

Bizi evinize alamaz mısınız? Beni neden kendinizden uzak tutuyorsunuz? Beni hizmetkârınız, Cuma'yı da bahçıvanınız olarak alamaz mısınız?

Merdiveni çıkıyorum (Bu yüksek bir ev, yüksek ve havadar, çok fazla basamak var.) ve kapıya vuruyorum. Bir masada sırtınız bana dönük oturuyorsunuz, dizlerinizde bir battaniye, ayaklarınızda pantuflar; tarlalara bakıyor, düşünüyor, çenenizi kaleminizle okşuyor, tepsiyi bırakıp çekilmemi bekliyorsunuz. Tepside içine bir ağaç kavunu sıkıttığım bir bardak sıcak su ve iki dilim tereyağı ekmek var. Buna ilk kahvaltı diyorsunuz.

Odada çok az eşya var. İşin aslı, burası bir oda değil, sükûnet için çekildiğiniz tavan arasının bir parçası. Masayla sandalye, pencerenin önündeki ahşap yükseltinin üzerinde duruyor. Tavan arasının kapısından bu yükseltiye kadar tahtalar yerleştirilerek dar bir yol oluşturulmuş. Bunun haricinde, odada sadece tavan tahtaları var ki bunların üzerinde yürümek tehlikeli ve bir de çatı kirişleriyle tepede gri kiremitler. Yerlerde bir karış toz var; saçakların altında rüzgâr estiğinde tozlar havalanıp uçuşuyor ve köşelerden uğultular geliyor. Fareler de var. Aşağıya inmeden önce farelerden korumak için kâğıtlarınızı kaldırmanız gerekiyor. Sabahları masanın üzerindeki fare pisliklerini yere süpürüyorsunuz.

Pencerenin camında bir dalgalanma var. Başınızı hareket ettirerek dalgalanmanın, çayırda otlayan ineklerin, ötedeki sürülmüş tarlanın, yan yana akkavakların üzerinde ve gökyüzünde gezinmesini sağlayabilirsiniz.

Sizi harap bir gemiye benzeyen bu evle gece gündüz seyir yapan, ileriye bakıp fırtına işaretlerini arayan bir dümenci olarak tasavvur ediyorum.

Kâğıtlarınız masanın yanındaki bir sandıkta duruyor. Cruso'nun adasının hikâyesi, siz yazdıkça sayfa sayfa oraya gidip diğer kâğıtların oluşturduğu destenin yanında duracak: O destede Londra dilencilerinin nüfus sayımı, büyük veba zamanından kalma ölüm kayıtları, sınır ülkelerine yapılan seyahatlerin anlatıları, tuhaf ve şaşırtıcı hadiselerin raporları, yün ticareti raporları,

Dickory Cronke'un (Kim ki o?) hayatı ve fikirleri üzerine bir kitap var; ayrıca Yeni Dünya'ya yapılan deniz seyahatlerinin kitapları, Mağribilere esir düşenlerin hatıraları, Felemenk'teki harplerin harp vakayinameleri, ünlü suçluların itirafları ve çoğunun yalanlarla dolu olduğunu tahmin ettiğim bir sürü kazazede hikâyesi.

Adadayken başka bir yerde olmayı veya o zaman kullandığım kelimeyle kurtarılmayı çok istiyordum. Oysa şimdi içimde hissedebileceğimi hiçbir zaman düşünmediğim bir arzu canlanıyor. Gözlerimi kapatıyorum ve ruhum beni terk ediyor, evlerin ve sokakların, ormanların ve otlakların üzerinden uçarak eski evimize, Cruso'yla benim evime geri dönüyor. Oradaki hayatımızın sıkıcılığıyla ilgili söylediğim onca şeyden sonra bu hasreti anlayamayacaksınız. Belki de serin kumlarda yalınayak yürürken aldığım zevkle, kuşlarla, adlarını bilmediğim, daha iyi bir isim bulamadığım için serçeler dediğim çeşit çeşit küçük kuşlarla ilgili daha fazla şey yazmalıyım. Artık aramızda olmayan Cruso'nun hikâyesini kendisinden daha iyi kim anlatabilir ki? Ondan daha az, kendimden daha fazla bahsetmeliydim; evvela kızımın nasıl kaybolduğundan, onun peşinden Bahia'ya nasıl ulaştığımdan, o iki upuzun sene boyunca yabancıların arasında nasıl yaşayabildiğimden. Söylediğim gibi sadece bir pansiyonda mı kaldım? Bahia, Brezilya okyanusundaki bir ada mıydı ve odam Bahia'daki ıssız bir ada mıydı? Kaderi güney denizlerinde buzların içinde sonsuza dek sürüklenmek olan kaptan kimdi? Cruso'nun adasından tek bir tüy, bir avuç kum bile getirmedim. Sadece sandaletlerim var. Hikâyemin üzerinde kafa yorduğumda, sadece oradan gelen, şahit olan ve bugün orada olmaya can atan birisi olarak mevcutmuşum gibi görünüyorum: Özü olmayan bir varlık, Cruso'nun gerçek bedeninin yanında bir hayalet. Bütün hikâye anlatıcılarının kaderi bu mudur? Ama ben de en az Cruso kadar bir bedenim. Yedim ve içtim, uyudum ve uyandım, özledim. Ada, Cruso'nundu (Ama

hangi hakla? Adaların hukukuyla mı? Böyle bir hukuk var mı?) fakat ben de orada yaşadım, göçmen kuş değildim ben, adanın etrafında bir daire çizip kanadını suya batıran ve sonra engin okyanusa uçan bir sümsük veya albatros değildim. Kaybettiğim özümü bana geri verin Bay Foe: Sizden dileğim bu. Hikâyem gerçeği veriyor olsa da gerçeğin özünü vermiyor. (Bunu açıkça görüyorum, öyle değilmiş gibi yapmamalıyız.) Gerçeği bütün özülle anlatmak için dikkatinizi dağıtacak her şeyin uzağında sessizliğe, rahat bir koltuğa ve dışarı bakacak bir pencereye ihtiyacınız var; ayrıca gözlerinizin önünde tarlalar varken dalgaları görebilme, hava soğukken tropikal güneşi hissedebilme maharetine ve parmak uçlarınızda görüntüyü silinmeden önce yakalayabilecek kelimelere. Bunların hepsi sizde varken bende hiçbirisi yok.

'21 Nisan

Dünkü mektubumda yazma sanatıyla alay ediyormuş gibi görünmüş olabilirim. Sizden özür dilerim, haksızlık ettim. İnanın bana, öyle zamanlar oluyor ki sizin tavan arasında hırsızlarınıza, fahişelerinize ve askerlerinize hayat vermek için uğraştığınızı düşündüğümde kalbim merhametle doluyor ve sadece size yardım etmek istiyorum. Sizi bir yük hayvanı (teşbih için kusuruma bakmayın), evinizi de çekmeye mahkûm olduğunuz büyük bir araba olarak görüyorum; masalarla, iskemlelerle ve dolaplarla dolu ve en tepesinde bir kadın (Bir karınız olup olmadığını bile bilmiyorum!), nankör çocuklar, tembel hizmetkârlar, kediler ve köpekler var; hepsi de sizin yiyeceklerinizi yiyor, sizin kömürlerinizi yakıyor, harcadığınız emekleri hiç umursamadan esniyor ve gülüyorlar. Sabahın erken saatlerinde sıcak yatağımda yatarken, battaniyeye sarınmış hâlde tavan arasına çıkan merdiveni tırmanırken ayak seslerinizi duyar gibi oluyorum. Koltuğunuza oturu-

yorsunuz, nefes nefessiniz, lambayı yakıyor, gözlerinizi kısıyor, evvelki gece kaldığınız yeri bulabilmek için karanlığın ve soğuk, yağmurun içinden geçip koyunların birbirine sokulup yattığı tarlaları, ormanları, denizleri aşp Flandra'ya veya yüzbaşılarınızın ve askerlerinizin uyanmaya başlayıp hayatlarının ertesi gününe başlamaları gereken yer her neresiyle oraya gidiyorsunuz ve bu arada tavan arasının köşelerindeki fareler de bıyıklarını titreterek sizi seyrediyor. Pazar günleri bile çalışma devam ediyor, sanki her gün uyandırılıp harekete geçirilmezlerse bütün bir piyade taburu ebedi bir uykuya dalacakmış gibi. Soğuk algınlığıyla boğuşurken isteksizce çalışıyorsunuz; atkılara sarınarak, burnunuzu sümkürerek, boğazınızı temizleyerek, tükürerek. Bazen öylesine yorgun düşüyorsunuz ki mum ışığı gözlerinizin önünde yüzüyor. Başınızı kollarınıza dayıyorsunuz ve ânında uyuyakalıyorsunuz, elinizden kayan kalem, kâğıda siyah bir çizgi çiziyor. Ağzınız açılıyor, hafifçe horluyorsunuz, ihtiyar bir adam gibi kokuyorsunuz (yine kusura bakmayın). Size yardım edebilmeyi o kadar çok isterdim ki Bay Foe! Gözlerimi kapatıp gücümü topluyor ve somut bir kütle gibi gözünüzün önüne gelmesi için adanın bir manzarasını size yolluyorum; kuşları, pireleri, rengârenk kuşları ve güneşlenen, kapkara dillerini sallayan kertenkeleleriyle, midyelerle kaplı kayalarıyla, çatımızda davul çalan yağmuruyla ve rüzgârıyla, dinmek bilmeyen rüzgârıyla; böylece istediğiniz zaman ilham bulabilmemiz için orada olacak.

'25 Nisan

Cruso'nun nasıl olup da batıktan tek bir tüfek bile almadığını, yamyamlardan bu kadar korkan bir adamın neden silahlanmayı ihmal ettiğini sormuştunuz.

Cruso, bana batığın nerede olduğunu hiç göstermedi ama

inancıma göre adanın kuzeyindeki kayalıkların altındaki derin sularda yatıyordu ve hâlâ da oradadır. Fırtına şiddetini iyice arttırdığında Cruso yanında genç Cuma'yla ve belki başka arkadaşlarıyla beraber denize atladı ama büyük bir dalganın onları yakalayıp karaya sürüklemesiyle sadece ikisi kurtuldu. Şimdi size soruyorum: Bir dalganın karnındayken barutu kim kuru tutabilir? Dahası da var: Canını kurtarma çabası içindeki bir adam, neden bir de tüfek taşımakla uğraşsın ki? Yamyamlara gelince: Cruso'nun korkularına rağmen bu okyanuslarda yamyamların yaşadığına ikna olmuş değilim. Haklı olarak diyebilirsiniz ki köpekbalıklarının dalgaların arasında dans ederken görmeyi beklemediğimiz gibi yamyamları da sahilde dans ederken görmeyi beklemeziz; derinlikler nasıl köpekbalıklarına aitse, geceler de yamyamlara aittir. Bütün söyleyeceğim şu: Ne gördüysem onu yazdım. Yamyam görmedim ve gecenin karanlığında gelip şafaktan önce kaçtırlarsa bile arkalarında hiç ayak izi bırakmadılar.

Dün gece rüyamda Cruso'nun ölümünü gördüm ve gözyaşları içinde uyandım. Uzun süre öyle yattım, kederim geçmek bilmiyordu. Sonra aşağıya, Clock Lane'deki küçük bahçemize indim. Gün henüz ışımamıştı, gökyüzü berraktı. Aynı durgun yıldızların altında, diye düşündüm, bizim yaşadığımız ada da süzülüyor ve o adada bir kulübe, o kulübede belki benim bedenimin her geçen gün daha da silinen izini taşıyan, yumuşak otlardan bir yatak var. Her geçen gün rüzgâr çatıdan bir parça daha koparıyor, setleri yabani otlar bürüyor. Bir sene sonra, on sene sonra, kulübenin yerini gösteren birkaç sıırıktan başka bir şey kalmayacak ve setlerden geriye sadece duvarlar kalacak. Duvarlar için de diyecekler ki bunlar yamyam duvarları, yamyamların altın çağına ait bir yamyam şehrinin kalıntıları. Bu setlerin bir gün bir denizcinin, elinde bir çuval tahılla çıkagelmesi ümidiyle bir adam ve bir köle tarafından yapıldığına kim inanır ki?

Cruso batıktan sadece tüfek, barut ve top mermisi değil, bir de marangoz sandığı alıp onunla bir tekne yapsaydı çok iyi olacağını söylemişsiniz. İtiraz ettiğimi düşünmenizi istemem ama o kadar rüzgâra açık bir adada yaşıyorduk ki orada çarpık ve eğri olmayan tek bir ağaç bile yoktu. Bir sal yapabilirdik, çarpık çurpuk bir sal belki ama asla bir tekne yapamazdık.

Cruso'nun maymun derisinden kıyafetlerini de sormuştunuz. Ne yazık ki cahil denizciler onları kamaramızdan alıp denize attı. Arzu ederseniz bizi adadaki kıyafetlerimizle gösteren resimler yapabilirim.

Gemideyken giydiğim denizci gömleğiyle pantolonunu Cuma'ya verdim. Ayrıca yeleği ve parkası da var. Kaldığı bodrum katı bahçeye açılıyor, böylece istediği gibi gezebiliyor ama çok korktuğu için dışarı pek az çıkıyor. Zamanını nasıl geçirdiğini bilmiyorum çünkü bodrumda onun yatağından, kömür deposundan ve kırık dökük birkaç mobilyadan başka hiçbir şey yok.

Ne var ki Clock Lane'de bir yamyam olduğu haberi iyice yayılmış hâlde çünkü dün birkaç oğlanı bodrum penceresinden Cuma'yı gözetlerken buldum. Onları kovaladım ve yolun sonuna kadar kaçtıktan sonra durup, "Yamyam Cuma, bugün hanımını mı yedin?" diye bağıldılar.

Cuma hayatı boyunca zincire vurulan bir köpek gibi vaktinden evvel ihtiyarlıyor. Ben de ihtiyar bir adamla beraber yaşayarak ve onun yatağında uyuyarak ihtiyarladım. Kendimi bir dul olarak düşündüğüm zamanlar oluyor. Brezilya'da kalmış bir karısı varsa, ikimiz bir bakıma kardeş sayılabiliriz.

Haftada iki gün sabahları çamaşırvhaneyi kullanma hakkım var ve Cuma'yı çamaşırcı olarak kullanıyorum, yoksa aylaklık onu mahvedecek. Onu üzerinde denizci kıyafetleriyle lavabonun önüne yerleştiriyorum, her zamanki gibi çıplak ayaklarıyla soğuk taşlara basıyor (asla ayakkabı giymiyor). "Beni seyret Cuma!" diyorum

ve bir iç gömleğini sabunlamaya başlıyorum (Evvla sabunu ona tanıtıyorum; bundan önceki hayatında sabun yoktu, adada kum veya kül kullanıyorduk.) ve çamaşır tahtasına sürtüyorum. “Şimdi sen yap Cuma!” diyorum ve kenara çekiliyorum. *Seyret ve Yap*: Bunlar Cuma için kullandığım iki temel kelime ve bunlarla pek çok şey başarıyorum. Setlerde çalışması gerekmediğinde sabahtan akşama kadar gezebildiği, kuş yumurtaları toplayıp balık avladığı adadaki hürriyetini bırakıp buraya gelmesinin onun için berbat bir düşüş olduğunu biliyorum. Ama bütün gün bodrumda tek başına yatıp kim bilir neler neler düşünmektense faydalı işler öğrenmek bin kat iyidir.

Cruso ona bir şey öğretmedi çünkü Cuma'nın kelimelere ihtiyacı olmadığını söylüyordu. Ama Cruso yanıliyordu. Cuma'ya kendi ifade ettiklerini anlamayı öğretseydi ve Cuma'nın kendisini ifade edebileceği yollar bulsaydı; mesela Cuma elleriyle işaret ederek veya çakıl taşlarıyla kelimelerin yerine geçen şekiller oluştursaydı, benim gelişimden önce adadaki hayat çok daha az sıkıcı olabilirdi. O zaman Cruso, Cuma'yla kendi tarzıyla konuşabilir, Cuma da kendi tarzıyla cevap verebilirdi ve bomboş geçen saatler değerlendirilmiş olurdu. Çünkü Cuma'nın, Cruso'nun ellerine düşmeden önceki hayatının, bir çocuk bile olsa merak uyandırıcı olmadığına inanmam. Köle tüccarları tarafından nasıl yakalanıp, dilini nasıl kaybettiğini öğrenmek için neler vermezdim.

Cuma yulaf ezmesine bayılıyor, bir günde on İskoçyalıyı doyuracak kadar yulaf lapasını hapur hupur yiyor. Çok fazla yemekten ve bütün gün yatmaktan aptallaşıyor. Onu davul gibi gerilmiş karnı, sıska bacakları ve uyuşuk hâliyle görünce, onun daha birkaç ay evvel kayaların üzerinde hareketsiz duran, dalgaların serpintileri etrafında dans ederken, güneş ışığı kollarıyla bacaklarını parlatırken zıpkınını kaldırmış, bir anda bir balığı vurmaya hazır olan aynı adam olduğuna inanamıyorum.

Çalışırken ona bazı şeylerin adlarını öğretiyorum. Bir kaşığı kaldırıp, “Kaşık Cuma!” diyerek kaşığı eline veriyorum. Sonra, “Kaşık!” diyerek kaşığı almak için elimi uzatıyorum; ümidim, bir kaşık gördüğünde *kaşık* kelimesinin kendiliğinden kulaklarında yankılanması.

En büyük korkum bunca senelik suskunluğun ardından ondaki konuşma fikrinin kaybolmuş olabileceği. Kaşığı elinden aldığımda (Ama bu onun için sahiden bir kaşık mı yoksa sadece bir şey mi, bunu bilmiyorum.) ve *kaşık* dediğimde, benim bir maymun veya saksagan gibi kendi sesimden keyif alarak mırıldadığımı düşünmediğinden nasıl emin olabilirim? O da flütünü çalmaktan hoşlanmıyor muydu? Zor öğrenen bir çocuğa kolunu bükerek veya kulağını çekerek sonunda sizin arkanızdan *kaşık* kelimesini tekrarlatabilirsiniz ama Cuma’ya ne yapabilirdim?

“Kaşık Cuma!” diyorum. “Çatal, bıçak!” O kalın dudaklarının arkasında ebedi bir kış uykusuna yatmış bir kurbağa gibi saklanan dil kökünü düşünüp ürperiyorum. “Süpürge Cuma!” diyorum ve yeri süpürme hareketleri yaparak süpürgeyi eline tutuşturuyorum.

Veya çamaşırvhaneye bir kitap getiriyorum. “Bu bir kitap Cuma,” diyorum. “İçinde ünlü Bay Foe’nun yazdığı bir hikâye var. Sen bu beyefendiyi tanımıyorsun ama tam şu anda bir başka hikâyeyi, senin, efendinin ve benim hikâyemi yazmakla uğraşıyor. Bay Foe seni tanımıyor ama benim kelimeleri kullanarak ona anlattıklarımın seninle ilgili çok şey biliyor. Kelimelerin sihrinin bir parçası bu. Kelimeler aracılığıyla Bay Foe’ya seni, Bay Cruso’yu ve benim adada geçirdiğim seneyi ve sadece seninle Bay Cruso’nun orada geçirdiği seneleri elimden geldiğince ayrıntılarıyla anlattım ve Bay Foe bütün bu ayrıntılarla bir hikâye yazarak bizi ülke çapında ünlü ve de zengin yapacak. Artık bir bodrumda yaşamak zorunda kalmayacaksın. Sahip olacağın parayla

Afrika'ya, Brezilya'ya, canın nereye istiyorsa oraya gideceksin, yanında götüreceğin güzel hediyelerle, eğer seni hâlâ hatırlıyorlarsa annenle babana kavuşacaksın ve sonunda evleneceksin, çocukların, kızlarınla oğulların olacak. Ben de sana yanında götürmen için deri ciltli kitabımızdan bir tane vereceğim. Sana her sayfada adını nasıl bulacağını göstereceğim ve böylece çocukların da babalarının, dünyada kitapların okunduğu her yerde tanındığını görebilecekler. Yazmak güzel bir şey, değil mi Cuma? Bu şekilde ebediyen yaşayacağını bilmek içini sevinçle doldurmuyor mu?"

Sizi böyle takdim ettikten sonra kitabınızı açtım ve Cuma'ya bir kısım okudum. "Bu Bayan Veal, Bay Foe'nun onun hakkında yazdıklarıyla ünlü olmuş bir başka sıradan insan," diyorum. "Ne yazık ki Bayan Veal'la hiç tanışamayacağız çünkü o ölmüş ve arkadaşısı Bayan Barfield'a gelince, o Canterbury'de, Britanya adlı bu adanın bizim bulunduğumuz bölgesinin güneyindeki bir şehirde yaşıyor; oraya gidebilir miyiz, hiç bilmiyorum."

Ben böyle konuşup dururken Cuma çamaşır tahtasında ter döküyor. Anladığına dair bir işaret beklemiyorum. Etrafındaki havayı kelimelerle doldurursam Cruso'nun hâkimiyetindeyken ölen hatıralarının yeniden canlanmasını ve onlarla beraber sessizliğin içinde yaşamanın balinalar, birbirlerinden fersah fersah uzakta yüzen koca et kaleleri veya her biri kendi ağının ortasında tek başına oturan örümcekler gibi yaşamak olduğunu anlamasını ummak yeterli. Cuma dilini kaybetmiş olabilirdi ama kulaklarını kaybetmemişti; kendime söylediğim şey bu. Cuma kulaklarıyla hikâyelerin ihtiva ettiği zenginlikleri alabilir ve böylece dünyanın adanın ona öğrettiği gibi bomboş ve sessiz bir yer olmadığını öğrenir. (Hikâye kelimesinin gizli anlamı bu mu sizce: Hatıraların saklandığı yer?)

Ayak parmaklarının döşeme tahtalarının ve kaldırım taşlarının üzerinde bükülmesini seyrederim ve toprağın, ayaklarının

altındaki yumuşaklığın hasretini çektiğini biliyorum. Keşke onu götürebileceğim bir bahçe olsaydı! Stoke Newington'daki bahçe-nize gidemez miyiz? Hayaletler kadar sessiz oluruz. "Bel, Cuma!" diye fısıldayıp beli eline veririm ve sonra "Kaz!" -bu efendisinin ona öğrettiği bir kelime- derim. "Toprağı altüst et, yabancı otları yakmak üzere bir kenara yığ. Beli hisset. Ne güzel, keskin bir alet, değil mi? Bu bir İngiliz beli, bir İngiliz demircisinde yapılmış."

Böylece, elinin belin sapını tutuşuna, gözlerine bakarak ne yapmaya çalıştığımı kavradığına dair ilk işareti ararım: Amacım çiçek tarhlarını temizletmek (bahçıvanınız olduğuna eminim), onu aylaklıktan kurtarmak veya sağlığı için onu bodrumunun rutubetinden kurtarmak değil, kelimelerden bir köprü kurmak ve bu köprü yeterince kuvvetlendiğinde Cruso'dan evvelki zamana, dilini kaybetmeden evvelki, sudaki bir balık gibi, düşünmeden kelimelerin içinde yaşadığı zamana dönebilsin diye yapmak istiyorum; oradan da adım adım sizin Bay Foe, benim ve diğer insanların yaşadığı kelimeler dünyasına becerebildiği kadar geri dönebilir.

Veya sizin bahçe makasınızı getirip nasıl kullanıldığını gösteririm. "Burada, İngiltere'de, arazilerimizin sınırlarını tespit etmek için çit bitkileri yetiştirme âdetimiz vardır," derim. "Şüphesiz Afrika ormanlarında bunu yapmak mümkün değildir ama biz burada çit bitkilerini yetiştirir, sonra tepelerini düzgünce budarız, böylece bahçelerimizin sınırları açıkça belli olur." Cuma ne yaptığımı anlayana kadar çalılıkları budarım: Çitlerinizin arasına bir geçit açmam, çitlerinizi kısaltmam, sadece üzerini düzgünce keserim. "Şimdi Cuma, bahçe makasını al ve kes!" derim ve Cuma bahçe makasını alır ve düz bir çizgi hâlinde çitleri keser, bunu yapabileceğini biliyorum çünkü toprak işlerinde mükemmeldir.

Kendime Cuma'ya bir şeyler öğretilip karanlıktan ve sessizlikten kurtarmak için onunla konuştuğumu söylüyorum. Ama hakikat

bu mu? İyiliğin beni terk ettiği ve kelimeleri ona istediğimi yaptırmamanın en kısa yolu olarak kullandığım zamanlar oluyor. Böyle zamanlarda Cruso'nun onun suskunluğunu neden bozmak istemediğini anlıyorum. Yani bir adamın neden köle sahibi olmayı tercih ettiğini anlıyorum. Bu itirafım yüzünden bana daha mı az saygı duyuyorsunuz?

'28 Nisan

25 Nisan tarihli mektubum açılmamış olarak geri geldi. Bir yanlışlık olmuştur diye düşünmek istiyorum. Aynı mektubu bununla beraber bu zarfta yolluyorum.

'1 Mayıs

Stoke Newington'u ziyaret ettim ve evinizin icra memurlarınca işgal edilmiş olduğunu gördüm. Bunu söylemek zalimlik ama suskunluğunuzun nedeninin bu olduğunu, bize olan ilginizi kaybedip sırtınızı dönmediğinizi öğrendiğimde az kalsın gülecektim. Ama şimdi kendime sormak zorundayım: Mektuplarımı nereye göndereceğim? Saklanırken hikâyemizi yazmaya devam edecek misiniz? Bize para verebilecek misiniz? Hikâyemizi yazarken pansiyona yerleştirdiğiniz sadece bizler miyiz yoksa Londra'nın her yanına dağılmış bizim gibi başkaları da var mı; İtalya'daki harbe katılan eski askerler, terk edilen metresler, tövbekâr haydutlar, zengin hırsızlar? Saklanırken nasıl yaşayacaksınız? Yemeklerinizi pişirip çamaşırlarınızı yıkayacak bir kadın var mı? Komşularınıza itimat edilebilir mi? Unutmayın ki icra memurlarının her yerde casusları vardır. Hanlardan uzak durun. Rahatsız edilerseniz Clock Lane'e gelin.

Geçen hafta haber alabilmek ümidiyle iki kere evinize gittiğimi açıklamalıyım. Lütfen kızmayın. Bayan Thrush'a kim olduğumu anlatmadım. Sadece sizin için mesajlarım, çok önemli mesajlarım olduğunu söyledim. İlk ziyaretimde Bayan Thrush açıkça bana itimat etmediğini gösterdi. Mektuplarımı kabul etti, saklayacağına söz verdi, ben de bunu onları size yollayacağına yordum. Haklı mıyım? Size ulaşıyorlar mı? Sizin için endişelendiğini ve icra memurlarının bir an önce gitmesini dilediğini söyledi.

İcra memurları kütüphanenize yerleşmişler. Biri kanepede, diğeri anlaşılan kendi birleştirdiği iki koltukta yatıyor. Yemeklerini King's Arms'ta yiyorlar. Vazifelerini tamamlamak için bir ay, iki ay, bir sene beklemeye hazırlıklıymışlar. Bir aya inanabilirim ama bir seneye inanmam; bir senenin ne kadar uzun bir zaman olabileceğini bilmiyorlar. İkinci gelişimde bana kapıyı açan onlardan biri, Wilkes adında iğrenç bir adamdı. Sizinle Bayan Thrush arasında mesajlar taşıdığımı sanıyor. Ayrılırken beni koridorda sıkıştırdı ve bana Fleet Hapishanesi'nden, erkeklerin orada ailelerinden uzak, şehrin ortasındaki kazazedeler gibi nasıl hayatlarını geçirdiklerinden bahsetti. Eğer tutuklanıp Fleet'e gönderilirsanız Bay Foe, sizi kim kurtaracak? Bir karınız olduğunu düşünüyordum ama Bayan Thrush uzun yıllardır dul olduğunuzu söyledi.

Kütüphaneniz leş gibi pipo dumanı kokuyor. Büyük dolabın kapısı kırılmış ve cam kırıkları doğru dürüst süpürülmemiş. Bayan Thrush, Wilkes'la arkadaşının dün gece bir kadın getirdiğini söylüyor.

Clock Lane'e keyifsiz döndüm. Bazen kuvvetimin sınırsız olduğunu hissettiğim olur ve o zamanlarda sizi ve sıkıntılarınızı, gerekirse icra memurlarını, Cuma'yı, Cruso'yu ve adayı sırtımda taşıyabilirim. Ama kimi zaman da üzerime bir bitkinlik

çöker ve sizin veya Cruso'nun adını bir daha asla duymayacağım uzak bir şehirde yeni bir hayata başlamak isterim. Yazmayı biraz hızlandıramaz mısınız Bay Foe? Böylece Cuma Afrika'ya daha çabuk dönebilir ve ben de bu sıkıcı hayattan kurtulabilirim. İcra memurlarından saklanmak şüphesiz can sıkıcı bir şey ve yazmak vakit geçirmenin en iyi yollarından biri. Sizin için yazdığım hatıraları, yatağımda oturup bir tepsiye koyduğum kâğıtlara yazdım; yazarken bir yandan da Cuma'nın kaldığı bodrumdan kaçmasından veya gezmeye çıkıp Covent Garden'ın labirent gibi sokaklarında ve kalabalık mahallelerinde kaybolmasından korkuyordum. Yine de hatıraları üç günde tamamladım. Sizin yazdığınız tarihi hikâyenin daha zor olduğunu kabul etmeliyim çünkü sadece bizim hakkımızdaki gerçeği anlatmakla kalmayıp okurlarını da memnun etmeli. Ne var ki siz yazdıklarınızı bitirene kadar benim hayatımın bunaltıcı bir şekilde askıya alındığını unutmayın, olur mu?

'19 Mayıs

Günler geçiyor ve sizden hiçbir haber yok. Penceremin altındaki duvarın önünde hindibalar fışkırıyor; Clock Lane'de başka çiçek yok. Öğlen olduğunda odam ısınıyor. Yaz geldiğinde bu odada sıcaktan pişeceğim ve hâlâ hapisim. Adada yaptığım gibi iç gömleğimle dolaşmanın rahatlığını özlüyorum.

Gönderdiğiniz altmış üç şilin harcandı. Cuma'nın kıyafetleri çok para tuttu. Bu haftanın kirasını borçlandım. Aşağı inip bezelye ve tuzdan oluşan sefil akşam yemeğimizi pişirmeye utanıyorum.

Kime yazıyorum? Sayfaları karalayıp pencereden dışarı savuruyorum. Kim isterse okusun.

Newington'daki ev kapatılıyor, Bayan Thrush ve hizmetkârlar ayrılıyor. Adınızı telaffuz ettiğimde komşular ağızlarını açmıyor. Neler oldu? İcra memurları sizi buldu mu? Hapishanede yazmaya devam edebilecek misiniz?

'29 Mayıs

Evinize yerleştik ve şimdi size oradan yazıyorum. Bunu düşünce şaşırdınız mı? Pencerelerin üstlerini çoktan örümcek ağları sarmıştı ve onları temizledik. Evinizde hiçbir şeye el sürmeyeceğiz. Geri döndüğünüzde sesimizi çıkarmadan hayaletler gibi ortadan kaybolacağız.

Sizin masanızda oturuyor, sizin pencerenizden dışarıyı seyrederim. Sizin kaleminizle, sizin kâğıdınıza yazıyorum ve sayfalar tamamlandıkça sizin sandığınıza giriyorlar. Böylece, gitmiş olsanız bile sizin hayatınız yaşanmaya devam ediyor.

Mahrum olduğum tek şey ışık. Evde tek bir mum bile kalmamış ama belki de bu bir lütuftur. Perdeleri kapalı tutmak zorunda olduğumuz için gündüz alacakaranlıkta, gece de karanlıkta yaşamaya alışacağız.

Her şey tam olarak hayalimde canlandırdığım gibi değil. Yazı masanız olarak düşündüğüm şey bir masa değil, daha çok bir yazıhane. Pencere ormana ve otlaklara değil, bahçenize bakıyor. Camda dalgalanma yok. Sandık gerçek bir sandık değil, bir evrak kutusu. Yine de hepsi yeterince yakın. Bir şeylerle onların kafamızda canlandırdığımız resimlerinin arasındaki benzerlik sizi de beni olduğu kadar şaşırtıyor mu?

Bahçenizi tetkik ettik, Cuma'yla ben. Çiçek tarhlarını ne yazık ki yabancı otlar bürümüş ama havuçlarla fasulyeler büyüyor. Cuma'ya otları yolduracağım.

Burada çok mütevazı fakir akrabalarınız gibi yaşıyoruz. En iyi masa örtülerinizi kaldırdım; hizmetkârların tabaklarını kullanıyoruz. Beni fakir düşmüş, ona karşı çok az mesuliyetiniz bulunan ikinci dereceden bir kuzeninizin yeğeni olarak düşünün.

Kolonilere gitmeye kalkışmamanız için dua ediyorum. En büyük korkum Atlantik'te patlayan bir fırtınanın geminizi haritada bile bulunmayan kayalıklara sürükleyip sizi ıssız bir adaya düşürmesi.

İtiraf etmeliyim ki Clock Lane'de bir ara size karşı hınç besledim. Sanki Flandra'daki iki askerinizmişiz gibi bizi kolayca kafanızdan attığınızı, onları düşünmediğinizde askerler sihirli bir uykuya dalarken Cuma'yla benim yemeye, içmeye ve endişelenmeye devam ettiğimizi unuttuğunuzu söyledim kendime. Önümde sokaklara çıkıp dilenmek, çalmak veya daha kötüsünü yapmaktan başka bir yol yokmuş gibi görünüyordu ama artık sizin evinizdeyiz ve tekrar huzur bulduk. Neden böyle olduğunu bilmiyorum ama bu ev sanki doğduğumuz ev gibi geliyor bana; oysa bir ay öncesine kadar hiç görmemiştim bile. Bütün köşe bucağıyla, bahçedeki bütün tuhaf gizli kuytularıyla bana aşına geliyor, sanki unutulmuş bir çocuklukta burada saklambaç oynamışım gibi.

Hayatımın ne kadar büyük bir bölümü beklemekle geçiyor! Bahia'da beklemekten başka çok az şey yaptım ama bazen neyi beklediğimi bilmiyordum. Adada hep kurtarılmayı bekledim. Burada sizin ortaya çıkmanızı veya beni Cruso'dan ve Cuma'dan kurtaracak kitabın yazılmasını bekliyorum.

Bu sabah yazıhanenize oturdum (Şimdi öğleden sonra, bütün gün burada oturdum.) ve boş bir kâğıt çıkardım, kalemi mürekkebe batırdım –sizin kaleminiz, sizin mürekkebiniz, biliyorum ama bir şekilde kalem onunla yazarken sanki elimin bir uzantısıymış gibi benim oluyor– ve şu başlığı yazdım: *Kadın Kazazede. Issız Adada Geçirilen Bir Yılın Gerçek Hikâyesi. Şimdiye Kadar Anlatılmamış Pek Çok Şaşırtıcı Hadiseyle Beraber*. Sonra o yılın şaşırtıcı hadiselerinin hatırlayabildiğim kadarıyla bir listesini yaptım: Portekiz gemisindeki isyan ve cinayet, Cruso’nun kalesi, aslan yelesi ve maymun derisi kıyafetleriyle Cruso’nun kendisi, dilsiz kölesi Cuma, yaptıkları, ot bile bitmeyen uçsuz bucaksız setler, evimizin çatısını uçuran ve kumsalları ölü balıklarla dolduran korkunç fırtına. Şüphe içinde düşündüm: Bunlar bir hikâyeye oluşturmaya yetecek kadar şaşırtıcı hadiseler miydi? Yeni ve daha şaşırtıcı hadiseler uydurmaya ne zaman başlayacaktım: Cruso’nun gemisinden aletler ve tüfekler çıkarılması, bir tekne veya en azından bir kayık yapılması ve anakaraya doğru yola çıkılması, adaya yamyamların çıkması veya altın saçlı bir adamın bir torba tahılla çıkagelip setleri ekmesi. Çok yazık, şaşırtıcı hadiselerin yer almayacağı bir hikâyeye yazabileceğimiz günler hiç gelmeyecek mi?

Sonra Cuma’nın dili meselesi var. Tıpkı maymunların denizi nasıl aştığını hiç öğrenemeyeceğimi kabullendiğim gibi Cuma’nın da dilini nasıl kaybettiğini hiç öğrenemeyeceğimi kabullenmiştim. Ama gerçek hayatta kabul edebildiğimiz şeyi tarihi yazarken kabul edemeyiz. Hikâyemi anlatmak ama Cuma’nın dili konusunda suskun kalmak, bazı sayfaları sessizce boş bırakılmış bir kitabı satışa çıkarmaktan daha iyi bir şey değil. Ne var ki Cuma’nın sırrını ifşa edebilecek tek bir dil var ve o da onun kaybettiği dil!

Böylece bu sabah iki resim çizdim. Birinde yelek ve pantolon giymiş, koni şeklinde bir başlık takmış, sakalları dağınık ve iri kedi gözlü bir adam vardı. Önünde paçalı donlu, çıplak bir kara

derili adam diz çökmüştü, elleri arkasındaydı. (Elleri bağlıydı ama görünmüyordu.) Sakallı adamın sol elinde diğerinin canlı dili vardı; sağ eliyleyse bir bıçak tutuyordu.

İkinci resmi size birazdan anlatacağım.

Resimlerimi bahçedeki Cuma'ya götürdüm. "Bu resimlere dikkatle bak Cuma," dedim. "Sonra söyle bana, hangisi doğru?" Birincisini gösterdim. "Sahip Cruso," dedim sakallı adamı işaret ederek. "Cuma," dedim diz çökmüş adamı işaret ederek. "Bıçak," dedim bıçağı işaret ederek. "Cruso, Cuma'nın dilini kesti," dedim ve kendi dilimi çıkarıp kesme hareketleri yaptım. "Gerçek bu mu Cuma?" Gözlerinin içine bakarak onu zorladım. "Dilini kesen Sahip Cruso mu?"

(Cuma'nın, *gerçek* kelimesinin manasını bilmediğine hükmettim; yine de resmim gerçeği ona biraz olsun hatırlattıysa şüphesiz bakışlarında bir tedirginlik okunurdu; zaten gözlerin, ruhun aynası olduğu doğru değil mi?)

Ne var ki konuşurken kendimden şüphe duymaya başladım. Cuma'nın bakışlarında sahiden bir sıkıntı okunsa bile bunun nedeni benim evden fırlayıp daha önce hiç yapmadığım bir şekilde onu resimlere bakmaya zorlamam olamaz mıydı? Resmin kendisi kafasını karıştırmış olamaz mıydı? (Çünkü tekrar baktığımda resmin, Cruso'yu çocuk Cuma'nın ağzına bir parça balık veren iyiliksever bir baba olarak gösterdiği şekilde anlaşılabilceğini hayal kırıklığı içinde fark ettim.)

Peki benim ona dilimi çıkarma hareketimi acaba nasıl anladı? Ya Afrikalı yamyamlar için dil çıkarmak, bizim aramızda olduğu gibi öpüşmek için dudaklarımızı uzatmamız demekse? O zaman bir kadın size dilini çıkardığında, sizin karşılık verecek bir diliniz yoksa utançtan kızarmaz mıydınız?

İkinci resmi getirdim. Yine küçük Cuma vardı, kolları arkasında bağlı, ağzı kocaman açıktı ama şimdi bıçaklı adam bir köle

tüccarı, cüppe giymiş uzun boylu, kara derili bir adamdı ve bıçak orak şeklindeydi. Bu Mağribi'nin arkasında Afrika'nın palmiye ağaçları sallanıyordu. "Köle tüccarı," dedim adamı işaret ederek. "Erkek çocuklarını yakalayıp köle olarak satan adam. Dilini bir köle tüccarı mı kesti Cuma? Köle tüccarı mıydı, yoksa Sahip Cru-so muydu?"

Ama Cuma'nın bakışları ifadesizdi ve ümidimi kaybetmeye başlamıştım. Dilini Yahudi oğlan çocuklarının sünnet edildiği yaşta kaybetmiş olamaz mıydı ve eğer öyleyse bunu nasıl hatırlayabilirdi? Afrika'da erkeklerinin dilsiz, konuşmanın sadece kadınlarının işi olduğu kabileler olamaz mıydı? Böyle bir şey neden olmasın? Dünyada bizim bildiğimizden çok daha fazla çeşitlilik var; Bahia'da aldığım derslerden biri de bu. Böyle kabileler neden mevcut olmasın, çoğalsın, gelişsin ve mutlu olmasın ki?

Veya sahiden bir köle tüccarı, eğri bıçaklı Mağribi bir köle tüccarı vardiysa, benim yaptığım resim Cuma'nın hatırladığı Mağribi'ye benziyor muydu? Bütün Mağribiler uzun boylu ve beyaz cüppeli midir? Belki de Mağribi, itimat ettiği bir köleye, belinde peştamalıyla ihtiyar kara derili bir köleye esirlerin dillerini kesmesini emretmişti. "Resimdeki, senin dilini kesen adama ne kadar benziyor?" Cuma'nın kendi tarzında, sorduğumu anladığı şey bu muydu? Eğer öyleyse, hayırdan başka ne cevap verebilirdi? Ve dilini kesen bir Mağribi'ye bile, o Mağribi benden birkaç santimetre uzun veya kısa olabilirdi, beyaz değil siyah veya mavi giymiş olabilirdi; tıraşlı değil sakallıydı; kıvrık değil düz bir bıçağı vardı ve böyle devam ederdi.

Sonunda Cuma'nın önünde durup resimlerimi yavaş yavaş yırttım. Uzun bir sessizlik oldu. İlk defa Cuma'nın belin sapında kıvrılmış parmaklarının ne kadar uzun olduğunu fark ettim. "Ah, Cuma!" dedim. "Deniz kazası büyük bir eşitleyicidir, mahrumiyet de öyle ama biz henüz yeterince eşit değiliz." Sonra, ondan bir

karşılık gelmese de ve asla gelmeyecek olsa da içimde birikenleri dökmeye devam ettim. “Hayatımı senin için boşa harcıyorum Cuma, senin ve aptal hikâyen için. Seni üzmem istemiyorum ama gerçek bu. İhtiyarladığımda bunu büyük bir zaman kaybı, zaman tarafından boşa harcanan bir zaman olarak göreceğim. Biz ikimiz burada, Newington’ın suratsız sakinlerinin arasında, asla geri gelmeyecek bir adamı bekleyerek ne yapıyoruz?”

Cuma başka biri olsaydı sarılıp beni teselli etmesini isterdim çünkü kendimi çok az bu kadar perişan hissetmiştim ama Cuma bir heykel gibi hareketsizdi. İnsanca duyguların Afrikalıların arasında da bizlerin arasında olduğu kadar yoğun olduğundan yana şüphem yoktu. Ama Cuma’nın Cruso’yla beraber geçirdiği alışılmamış seneler yüreğini katılaştırmış, onu soğuk, kayıtsız ve bir hayvan gibi kendine dönük hâle getirmişti.

’1 Haziran

İcra memurlarının hüküm sürdüğü günlerde, göreceğiniz gibi komşularınız evinizden uzak durdu ama bugün kendisini Bay Summers olarak tanıtan bir beyefendi geldi. Benim yeni kâhya, Cuma’nın da bahçıvan olduğunu söylemem uygun olur diye düşündüm. Onu boş buldukları bir eve yerleşen çingeneler olmadığımızı ikna ettiğime inanıyorum. Ev temiz ve düzenli, kütüphane bile ve Cuma da bahçede çalışıyordu, yani yalan çok abartılı görünmüyordu.

Bazen Londra’daki barınağınızda kazazedelerin sonunda gittiğine ve evinize dönebileceğinize dair iyi haberi sabırsızlıkla bekliyor musunuz acaba, diye merak ediyorum. Hâlâ evinizde oturup oturmadığımızı görmek için pencerelerden içeriyi gözetleyen casuslarınız var mı? Her gün evin önünden tebdili kıyafet geçiyor musunuz? Saklandığınız yerin hepimizin tahmin ettiği

gibi Shoreditch veya Whitechapel'in arka sokaklarında değil de bu güneşli köyde olduğu doğru mu? Bay Summers ahababınız mı? Onun tavan arasında kalıp bizim yaşadığımız hayatı dürbünle gözetliyor musunuz? Eğer yleyse yaşadığımız hayatın, Cruso'nun adasında yaşadığımız hayattan gitgide daha az farklı hâle geldiğini söylediğimde bana inanırsınız. Bazen uyandığım- da nerede olduğumu bilmiyorum. "Dünya adalarla doludur," demişti Cruso bir defasında. Söyledikleri her geçen gün daha da doğru görünüyor.

Mektuplarımı yazıyorum, zarfa koyup mhrlyorum, kutu- ya atıyorum. Günün birinde biz buradan ayrıldıığımızda onları boşaltıp göz gezdireceksiniz. "Sadece Cruso'yla Cuma daha iyi olurdu," diye mırıldanacaksınız. "Kadınsız daha iyi." Ama kadın- sız siz nerede olurdunuz? Cruso kendiliğinden size gelir miydi? Cruso'yla Cuma'yı, pireleri, maymunları ve kertenkeleleriyle ada- yı siz uydurabilir miydiniz? Sanmam. Pek çok maharetiniz var ama uydurmak onlardan biri değil.

Bir yabancı evi gözetliyordu, bir kız. Sokağın karşısında saat- lerce duruyor, kendini saklamaya hiç alışmıyor. Gelip geçenler durup onunla konuşuyor ama kız onlara aldırılmıyor. Ben de şunu soruyorum: Bu kız icra memurlarının bir başka casusu mu yoksa bizi gözetlemesi için siz mi gönderdiniz?

Bugün nöbetinin dördüncü gününde onun yanına gittim. "Bu efendiniz için bir mektup," dedim hiçbir girizgâh yapmadan ve mektubu sepetine attım. şaşkınlıkla bana baktı. Daha sonra mek- tubun kapının altından içeri atıldığını gördüm, açılmamıştı. Zar- fın üzerine icra memuru Wilkes'in adını ve adresini yazmıştım.

Kız icra memurları için çalışıyorsa mektubu onlara teslim etmeyi reddedemez diye düşünmüştüm. Ben de size yazdığım bütün mektupları paket yapıp ikinci defa kızın yanına gittim.

Akşamüstüydü. Önümde pelerinine sarınmış, bir heykel gibi hareketsiz duruyordu. “Bay Foe’yu gördüğünüzde bunları ona verin,” diyerek mektupları uzattım. Başını salladı. “Bay Foe’yu görmeyecek misiniz?” diye sordum. Yine başını salladı. “Kimsiniz siz? Neden Bay Foe’nun evini gözetliyorsunuz?” Israr ettim, bir taraftan da başıma bir dilsiz daha mı çıktı acaba, diyordum.

Başını kaldırdı. “Kim olduğumu bilmiyor musunuz?” diye sordu. Sesi alçaktı, dudakları titriyordu.

“Daha önce sizi hiç görmedim,” dedim.

Yüzü bembeyaz kesildi. “Bu doğru değil,” diye fısıldayarak pelerinin kukuletasını açınca kestane rengi saçları omuzlarından aşağı döküldü.

“Adınızı söylerseniz belki tanıyabilirim” dedim.

“Benim adım Susan Barton,” diye fısıldayınca deli bir kadınla konuştuğumu anladım.

“Peki neden bütün gün benim evimi gözetliyorsunuz, Susan Barton?” diye sordum sesimin tonunu ayarlamaya çalışarak.

“Sizinle konuşmak için.”

“Peki benim adım nedir?”

“Sizin adınız da Susan Barton.”

“Peki benim evimi gözetlemeniz için sizi kim gönderdi? Bay Foe mu? Bay Foe gitmemizi mi istiyor?”

“Bay Foe diye birini tanımıyorum,” dedi. “Sadece sizi görmeye geldim.”

“Peki benimle ne işiniz var?”

“Bilmiyor musunuz,” dedi, sesi o kadar alçaktı ki zor duyuyordum. “Kimin evladı olduğumu bilmiyor musunuz?”

“Sizi hayatımda hiç görmedim,” dedim. “Kimin evladısınız?”

Buna cevap vermedi ama başını öne eğip ağlamaya başladı; elleri iki yana sarkmış, sepeti ayaklarının dibinde sarsakça duruyordu.

Onun, kim olduğunu bilmeyen zavallı bir kayıp çocuk olduğunu düşünerek teselli etmek için kolumu omuzuna doladım. Ama ona dokunduğum anda dizlerinin üzerine çöküp bana sarıldı, hıçkırığa hıçkırığa, yüreği parçalanırcasına ağlamaya başladı.

“Neyin var çocuğum?” dedim kendimi ondan kurtarmaya çalışarak.

“Beni tanıımıyorsun, beni tanıımıyorsun!” diye bağırdı.

“Seni tanımadığım doğru ama adını biliyorum, sen söyledin, Susan Barton, benimkiyle aynı.”

Bunu söyleyince ağlaması daha da şiddetlendi, “Beni unut-tun!” dedi ağlayarak.

“Seni unutmadım çünkü seni tanıımıyorum ama artık kalkıp gözyaşlarını silmelisin.”

Onu kaldırmama izin verdi ve mendilimi alıp gözlerini kuruladı, burnunu sümkürdü. Amma da hüngürdedi diye düşündüm! “Şimdi söyle bana,” dedim. “Adımı nereden biliyorsun?” (Çünkü Bayan Summers’a kendimi sadece yeni kâhya olarak tanıtmıştım; Newington’da kimseye adımı söylemiş değildim.)

“Senin peşinden her yere geldim,” dedi kız.

“Her yere mi?” dedim gülümseyerek.

“Her yere,” dedi kız.

“Peşimden gelmediğin bir yeri biliyorum,” dedim.

“Senin peşinden her yere geldim,” dedi kız.

“Okyanusu geçerken de peşimde miydin?” diye sordum.

“Adayı biliyorum,” dedi kız.

Yüzüme bir tokat yemiş gibi oldum. “Adayla ilgili hiçbir şey bilmiyorsun,” dedim sertçe.

“Bahia’yı da biliyorum. Beni bulmak için Bahia’nın altını üstüne getirdiğini biliyorum.”

Bu kelimelerle istihbaratı kimden aldığını ele vermiş oldu. Size de ona da çok kızarak topuklarımın üzerinde dönüp kapıyı çarparak kapattım. Nöbet yerinde bir saat bekledikten sonra akşama doğru çekip gitti.

Bu kız kim ve neden onu bana gönderdiniz? Yaşadığının bir işareti olarak mı gönderildi? O benim kızım değil. Kadınların çocuklarını yılanlar gibi yumurtlayıp sonra unuttuklarını mı sanıyorsunuz? Ancak bir erkek böyle bir şeyi hayal edebilir. Evden gitmemi istiyorsanız emredin, ben de itaat edeyim. Neden ihtiyar kadın kıyafetleri giymiş bir çocuğu, yuvarlak yüzü, “O” şeklindeki ağzı ve kayıp bir anne hikâyesiyle bana yolladınız? Benden çok sizin kızınız olabilir.

Bir biracı. Babasının bir biracı olduğunu söylüyor; Deptford’da 1702’de doğduğunu, annesi olduğunu. Sizin oturma odanızdayız ve ona Deptford’da hiç yaşamadığımı, bir biracıyla hiç tanışmadığımı, sahiden bir kızım olduğunu ama kızımın kaybolduğunu, onun benim kızım olmadığını anlatıyorum. Tatlılıkla başını sallıyor ve ikinci defa kocam biracı George Lewes’in hikâyesini anlatmaya başlıyor. “O zaman senin adın Lewes, eğer babanın adı buysa,” diye sözünü kesiyorum. “Kanuni olarak belki öyle ama benim asıl adım o değil,” diyor. “Asıl adlarımızdan konuşacak-sak,” diyorum, “Benim adım da Barton olmazdı.” “Demek istediğim bu değil,” diyor. “Ne demek istiyorsun peki?” diyorum. “Esas adlarımızdan bahsediyorum, gerçek adlarımızdan,” diyor.

Biracının hikâyesine geri dönüyor. Biracı, kumarhanelerden çıkmıyor ve son kuruşuna kadar kaybediyor. Borç para alıyor ve onu da kaybediyor. Alacaklılarından kurtulmak için İngiltere’den kaçıyor, Felemenk’te asker oluyor ve rivayete göre orada ölüyor.

Ben kızım ile birlikte sefalet çekiyorum. Amy veya Emmy adlı bir hizmetçim var. Amy veya Emmy kızım a büyüdüğünde nasıl bir hayatı olmasını istediğini –en eski hatırası bu– soruyor. Çocukça, bir hanımefendi olmak istediğini söylüyor. Amy veya Emmy gülüyor: Bu dediğimi unutma, üçümüzün de hizmetkâr olacağı gün gelecek. “Hayatımda Amy veya Emmy veya başka bir isimde hiçbir hizmetkârım olmadı,” diyorum. Cuma benim değil, Cruso’nun kölesiydi ve şimdi hür bir insan. O kadar aylak yaşıyor ki ona bir hizmetkâr bile denemez. “Beni bir başkasıyla karıştırıyorsun.”

Yine gülümsüyor ve başını sallıyor. “Gerçek annemizi bulmamızı sağlayan işarete bak,” diyor ve eğilip elini benimkinin yanına koyuyor. “Bak,” diyor, “Elimiz aynı. Aynı el ve aynı gözler.”

Yan yana duran iki ele bakıyorum. Benim elim uzun, onunki kısa. Onun parmakları bir çocuğun tombul, şekilsiz parmakları. Benim gözlerim gri, onunkiler kahverengi. Bütün delillere bu kadar sakince kör kalan bu kız nasıl birisi?

“Seni buraya bir adam mı gönderdi?” diye soruyorum. “Orta boylu, çenesinde, şurasında bir ben olan bir beyefendi mi?”

“Hayır,” diyor.

“Sana inanmıyorum,” diyorum. “Buraya gönderildiğine inanıyorum ve şimdi de ben seni gönderiyorum. Şimdi buradan gitmeni ve bir daha canımı sıkmamanı istiyorum.”

Başını sallıyor ve koltuğun kenarlarına yapışıyor. Sakin havası kayboluyor. “Beni gönderemezsin!” diyor sıkılmış dişlerinin arasından.

“Peki o zaman,” diyorum, “Madem kalmak istiyorsun, kal.” Ve odadan çıkıp kapıyı kilitliyorum ve anahtarı cebime koyuyorum.

Koridorda kayıtsızca bir köşede duran Cuma’yı görüyorum. (Hep köşelerde durur, açık alanda hiç durmaz, oralardan ürker.) “Bir şey yok Cuma,” diyorum. “Sadece zavallı deli bir kız, bizimle

kalmaya gelmiş. Bay Foe'nun evinde çok yer var. Şimdilik sadece bir kazazede, bir dilsiz köle ve artık deli bir kadın var. Cüzzamlılar, akrobatlar, korsanlar ve fahişeler de aramıza katılabilir, yerimiz var ama sen bana bakma. Yatağına git ve uyu.” Ve yanından geçip gidiyorum.

Cuma'yla yalnızlıktan kedilerle konuşan, sonunda cadı diye sokakta görenlerin yolunu değiştirdiği ihtiyar kadınlar gibi konuşuyordum.

Daha sonra oturma odasına döndüm. Kız bir koltukta oturuyor, sepeti ayaklarının dibinde, yün örüyor. “Bu ıskıta yün örmek gözlerini bozar,” diyorum. Örgüsünü bırakıyor. “Yanlış anladığın bir şey var,” diye devam ediyorum. “Dünya uzun zaman önce verdikleri kızlarını ve oğullarını arayan annelerin hikâyeleriyle doludur ama annelerini arayan kızlarla ilgili hikâyeler yoktur. Böyle arayışların hikâyeleri yoktur çünkü yaşanmamışlardır. Hayatın bir parçası değildir.”

“Yanıyorsun,” diyor. “Benim annem sensin, seni buldum ve bir daha asla bırakmayacağım.”

“Sahiden de bir kız evlat kaybettiğimi kabul ediyorum ama ben onu vermedim, o benden alındı ve sen o değilsin. Kapıyı kilitlemiyorum. Hazır olduğunda gidersin.”

Bu sabah aşağıya indiğimde kızın hâlâ orada olduğunu görüyorum, koltukta yayılmış, pelerinine sarınmış uyuyor. Üzerine eğilince bir gözünün yarı açık olduğunu ve göz küresinin geriye doğru kaydığını görüyorum. Onu sarsıyorum. “Gitme zamanı,” diyorum. “Hayır!” diyor. Yine de mutfaktan kapının kapandığını ve kilidin tık diye yerine oturduğunu duyuyorum.

“Ben seni terk ettikten sonra seni kim büyüttü?” diye soruyorum. “Çingeneler,” diye karşılık veriyor. “Çingeneler!” diye alay ediyorum. “Sadece kitaplarda çingeneler çocukları çalar! Uyduracak başka hikâye bulamadın mı?”

Şimdi de yeterince derdim yokmuş gibi Cuma o bunalımlarından birini yaşıyor. Cuma durup dururken aletlerini bir kenara bırakıp adanın ücra köşelerinden birine gidip ortadan kaybolduğunda ve bir gün sonra hiçbir şey olmamış gibi işlerine döndüğünde, Cruso onun için bunalıma girdi derdi. Şimdi koridorlarda üzgün dolaşıyor veya kaçma arzusuyla kapıda duruyor ama dışarı çıkmaya korkuyor veya yatağında yatarken seslendiğimde duymamış gibi yapıyor. “Cuma! Cuma!” diyerek yatağına oturuyorum, başımı sallıyor, kendime rağmen onunla yaptığım o uzun, manasız konuşmalardan birine başlıyorum.

“Dalgalar tarafından adanıza sürüklendiğimde ve seni elinde zıpkının ve başının arkasındaki güneş bir hale gibi parlarken gördüğümde, kaderimizin bizi İngiltere’deki bu kasvetli eve getireceğini ve boş boş bekleteceğini nereden bilebilirdim? Bay Foe’yu tercih etmem bir hata mıydı? Ve bize gönderdiği bu kız, bu deli çocuk kim? Onu bir işaret olarak mı bize yolladı? Bu kız neyin işareti?

Ah Cuma, kelimeler âleminde yaşayan bizlerin, sorularımızın cevaplanması için duyduğumuz isteğin şiddetini sana nasıl anlatabilirim ki! Birisini öptüğümüzde onun dudaklarının karşılık verdiğini hissetme arzumuz gibidir. Böyle olmasaydı heykelleri, krallarla kraliçelerin ve ilahlarla ilahelerin heykellerini öpmek de bizi tatmin etmez miydi? Sence neden heykelleri öpmüyoruz ve yataklarımıza heykelleri almıyoruz; erkekler kadın heykellerini, kadınlar erkek heykellerini, arzuyla şekillendirilmiş heykelleri? Sence sadece mermer soğuk olduğu için mi? Yatağında uzun süre bir heykelle, üzerinizde sıcak örtülerle yatarsan mermer ısınır. Hayır, heykel soğuk olduğu için değil, ölü olduğu için veya daha çok, hiç yaşamadığı ve hiç yaşamayacağı için.

İçin rahat olsun Cuma, yatağının kenarında oturup arzudan ve öpücüklerden konuştuğum için sana kur yaptığımı sanma.

Bu, her kelimenin ikinci bir manasının olduğu bir oyun değil. Yani kelimeler, 'Heykeller soğuktur,' derken, 'Vücutlar sıcaktır,' demiyor veya 'Bir cevap için yanıp tutuşuyorum,' derken, 'Sarılmak için yanıp tutuşuyorum,' demiyor. Veya şimdi yaptığım gibi inkâr etmek, en azından İngiltere'de –senin ülkedeki âdetleri bilmiyorum– iffetin icap ettirdiği türden sahte bir inkâr değil. Kur yapsaydım bunu açıkça yapacağımdan emin olabilirsin ama kur yapmıyorum. Bildiğim kadarıyla hayatında tek bir kelime bile etmemiş ve hiçbir zaman da etmeyecek olan sana, günler boyunca bir cevap almadan boşluğa konuşmanın ne demek olduğunu anlatmaya çalışıyorum ve bir mecaz yapıyorum: Söylediklerine cevap bekleme arzusunun, bir başkasına sarılma ve onun da sana sarılması arzusu gibi olduğunu söylüyorum. Söylemek istediğim anlaşılıyor mu? Büyük ihtimalle bakırsın Cuma. Belki çocuk nasıl yapılır, onu bile bilmiyorsun. Yine de şüphesiz çok açık olmasa da seni bir maymuna veya balığa değil de kendi cinsinden bir kadına doğru çeken bir şeyler olduğunu hissediyorsundur. Ve bu kadınla ne yapmak istediğini o sana yardım etmedikçe ebediyen anlayabilirsin ve işte benim de yapmak istediğim bu ve bunu karşılık veren bir öpücüğe benzetmem de bu manaya geliyor.

Ömür boyu hiç öpülmemek ne kadar üzücü bir kader olurdu. Ve İngiltere'de kalmaya devam edersen Cuma, senin kaderin de bu olmayacak mı? Kendi halkından bir kadınla nerede tanışabilirsin ki? Biz kölesi çok fazla bir ülke değiliz. İyi muamele edilen ama doğumundan itibaren kilit altında tutulan bir bekçi köpeğini düşünüyorum. Sonunda diyelim ki kapının açık bırakılmasıyla böyle bir köpek kaçtığında, dünya ona o kadar uçsuz bucaksız, o kadar yabancı, o kadar rahatsız edici manzaralar ve kokularla dolu gelir ki karşısına çıkan ilk mahluka hırlar ve gırtlığına atlar, sonra da vahşi damgası yiyerek hayatının sonuna kadar zincire vurulur. Senin vahşi olduğunu söylemiyorum Cuma, zincire vurulacağını

söylemiyorum, benim hikâyemin anafikri bu değil. Sadece bir köpeğin veya bir başka mahlukun, kendi cinsinden ayrı tutulmasının ne kadar gayritabii olduğunu, ayrıca bizi kendi cinsimize iten sevgi saikinin hapsedildiğimizde nasıl yok olduğunu veya yolunu kaybettiğini ifade ediyorum. Ne yazık ki hikâyelerim her zaman niyet ettiğimden daha fazla mana taşıyor ve bu yüzden başa dönmek, doğru manaları ortaya çıkarmak, yanlış olanları silmek ve onlar için özür dilemek zorunda kalıyorum. Bazı insanlar doğuştan hikâye anlatıcısıdır; ben görüldüğü kadarıyla öyle değilim.

Peki evinde kaldığımız, senin hiç tanışmadığın, benim adanın hikâyesini emanet ettiğim şu Bay Foe'nun Shoreditch'te saklandığı delikte ölmediği ne malum? Eğer öyleyse hiç tanınmayacağız. Bu ev borçların ödenmesi için satılacak. Artık bahçe olmayacak. Afrika'yı bir daha asla göremeyeceksin. Kışın soğuğu geri gelecek ve sen ayakkabı giymek zorunda kalacaksın. Senin ayaklarına uyacak kadar geniş bir ayakkabı kalıbını İngiltere'de nereden bulacağız?

Belki de hikâyemizin yükünü ben sırtlanmalıyım. Ama ne yazacağım ki? Aslında hayatımızın ne kadar sıkıcı olduğunu sen biliyorsun. Hiçbir tehlikeyle, hiçbir vahşi hayvanla, yılanlarla bile karşılaşmadık. Yiyecek boldu, güneş kavurmuyordu. Kıyılarımıza korsanlar, haydutlar, sana yamyam denebilirse senden başka hiçbir yamyam ayak basmadı. Cruso senin bir vakitler bir yamyam çocuk olduğuna sahiden inanıyor muydu acaba? Yüreğinin derinliklerindeki korkusu, günün birinde insan eti yeme isteğinin sana geri dönmesi ve bir gece onun gırtlığını kesiverip karaciğerini kızartıp yemen miydi? Et bulmak için kayıklarıyla adadan adaya giden yamyamlardan bahsetmesi, sana ve iştahına karşı bir ihtar, örtülü bir ihtar mıydı? Sen düzgün, beyaz dişlerini gösterdiğinde Cruso'nun yüreği hopluyor muydu? Cevap verebilmeni ne kadar çok isterdim!

Yine de cevap hayır olmalı, diye düşünüyorum. Şüphesiz Cruso da kendine göre, tıpkı benim gibi ve belki senin gibi adadaki hayatın sıkıcılığını fark etmiş olmalıydı ve bu yüzden kendini ihtiyatlı olmaya teşvik etmek için adadan adaya gezen yamyamları uydurmuştu. Çünkü ada hayatının tehlikesi, Cruso'nun tek kelime bile etmediği tehlikesi, ebedi uykudur. Çünkü uyuklamalarımızı gündüz saatlerine kadar, ta ki uykunun pençesinden kurtulamayıp açlıktan ölene kadar uzatmak ne kadar kolay olurdu. (Cruso'yu ve kendimi kastediyorum ama uyku hastalığı Afrika'nın da dertlerinden biri değil mi?) Efendinin yaptığı ilk ve tek eşyanın bir yatak olması çok şey anlatmıyor mu? Bir masayla tabure yapsaydı ve hünerini mürekkep ve yazı levhaları yapmaya kadar geliştirseydi ve sonra oturup günbegün sürgününün kayıtlarını tutsaydı her şey çok farklı olmaz mıydı? Bu kayıtları İngiltere'ye götürüp bir kitapçıya satar ve Bay Foe'yla bu kargaşayı yaşamazdık!

Ne yazık ki Cuma, şu hâlimizle asla bir servet yapamayacağız. Okuyucuya takdim ettiğimiz şu manzaraya bak: Efendinle sen setlerdesiniz, ben kayalıklarda bir yelkenli gözlüyorum. Bir zamanlar denizin ortasındaki bir kayalıkta, zamanlarını taşları kazıp çıkararak geçiren iki sıkıcı adamın yaşadıklarını okumayı kim ister ki? Bana ve kurtuluş arzularıma gelince, insan şekere doyduğu gibi arzuya da kısa sürede doyuyor. Bay Foe'nun, *yamyam* kelimesini işittiğinde neden kulaklarını diktiğini, Cruso'nun neden tüfek ve marangoz sandığı almasını istediğini anlamaya başlıyoruz. Şüphesiz Cruso'nun daha genç olmasını ve bana karşı hislerinin daha ihtiraslı olmasını tercih ederdi.

Ama geç oluyor ve akşam karanlığı çökmeden önce yapılacak daha çok şey var. İngiltere'de bizden başka lambası veya mumu olmayanlar var mıdır acaba? Sahiden de şu yaşadığımız hayat bir acayip! Emin ol Cuma, İngilizler böyle yaşamıyor. Sabah, öğlen ve akşam havuç yemiyor, köstebekler gibi evin içinde yaşamıyor ve

güneş battığında yatmıyor. Hele bir zengin olalım, o zaman sana İngiltere’de yaşamının, okyanusun ortasındaki bir kayalıkta yaşamaktan ne kadar farklı olabileceğini göstereceğim. Yarın Cuma, icra memurları gelip bizi buradan atmadan, yiyecek havuçsuz, yatacak yataksız kalmadan evvel yazmaya koyulmalıyım.

Yine de bütün söylediklerime rağmen adanın hikâyesi sadece sıkıcılıktan ve beklemekten ibaret değildi. Orada esrarlı bir şeyler vardı, değil mi?

Birincisi setler. Sen ve efendin kaç tane taş taşımıştınız? On bin mi? Yüz bin mi? Tohumusuz bir adada, taşları durdukları yerde sulayarak ve filizlenmelerini bekleyerek de faydalı zaman geçiremez miydiniz? Efendin sahiden bir kolonici olmak ve geride bir koloni bırakmak istemiş olsaydı (Bunu söylemeli miyim?) tohumunu adadaki tek rahime ekmesi daha iyi olmaz mıydı? Setlerden uzaklaştıkça, onlar ekilmeyi bekleyen tarlalardan çok mezarlar gibi görünüyor gözlerime; Mısır imparatorlarının çölde kendilerine yaptırdığı, inşaatlarında çalışan pek çok kölenin hayatını kaybettiği o mezarlar. Bu benzerlik senin hiç aklına geldi mi Cuma, yoksa Mısır imparatorlarının haberleri Afrika’nın senin yaşadığın kısmına hiç ulaşmadı mı?

İkincisi, –muammaları saymaya devam ediyorum– sen dilini nasıl kaybettin? Efendin onu kölecilerin kestiğini söylüyor ama ben böyle bir âdet hiç duymadım ve Brezilya’da da dilsiz bir köleyle hiç karşılaşmadım. Yoksa dilini efendin kesip suçu köle tüccarlarına mı attı? Eğer öyleyse bu tuhaf bir suç: Karşılaştığı bir yabancıнын dilini, sadece kendisini yaralayanın kim olduğunu dünyaya söylemesin diye kesmek. Peki efendin bunu nasıl yaptı? Elbette hiçbir köle, uzuvlarını bir bıçağa teslim edecek kadar köle ruhlu olamaz. Cruso, senin ellerini ve ayaklarını bağlayıp dışlerinin arasına bir tahta parçası sokup mu kesti dilini? Bu iş böyle mi yapıldı? Unutmayalım ki Cruso’nun batıktan tek kurtardığı alet

bir bıçaktı. Peki ama seni bağlayacak ipi nereden buldu? Suçu sen uyurken mi işledi, yumruğunu ağzına sokarak sen hâlâ uyku ser-semiyken mi kesti dilini? Veya adada yetişen bir meyvenin suyunu yemeğine karıştırıp seni ölüm uykusuna mı yatırdı? Cruso, sen baygınken mi kesti dilini? Peki ama dil kökündeki kanamayı nasıl durdurdu? Neden kendi kanınla boğulmadın?

Belki de dilin koparılmadığı, bir cerrahın ustalığıyla kesildiği içindir; böylece çok az kan akar ama konuşmanı imkânsız kılar. Veya diyelim ki dilin kendisi değil de onu hareket ettiren kirişler, dilin kökündeki kirişler kesildi. Sadece tahmin yürütüyorum, ağzının içine bakmadım. Efendin bakmamı istediğinde yapamadım. Sakatlara karşı hissettiğimiz bir hoşnutsuzluk yaşadım. Sence neden böyle oluyor? Çünkü unutmayı tercih ettiğimiz bir şeyi hatırlatıyorlar: Bir kılıç veya bıçak vuruşuyla bütünlüğün ve güzelliğin ne kadar kolay bozulverdiğini. Belki de ama sana karşı çok daha derin bir tiksinti duydum. Dilin yumuşaklığını, yumuşaklığını ve ıslaklığını ve ışıktaki yaşamadığı gerçeğini, ayrıca dişlerin engeli aşıldıktan sonra bıçağın önünde ne kadar çaresiz olduğunu aklımdan çıkaramıyorum. Bu bakımdan dilimiz kalbimize benzer, öyle değil mi? Ama bıçak, dilimizi kestiğinde ölmeyiz. Bu noktada dilin oyun dünyasına, kalbin de gerçeklik dünyasına ait olduğunu söyleyebiliriz.

Ama bizi hayvanlardan üstün yapan kalp değil, oyun organlarıdır: Klavsene veya flüte dokunduğumuz parmaklar, şaka yaptığımız, yalan söylediğimiz, baştan çıkardığımız dilimiz. Oyun organlarından mahrum hayvanlar sıkıldıklarında uyumaktan başka ne yapabilir ki?

Ve sonra senin itaatinin sırrı. Cruso'yla beraber geçirdiğin bunca sene onu kolayca öldürebilecekken, kör edip onu kendi kölen yapabilecekken neden onun hâkimiyetine itaat ettin? Kölelik hâlinde kalbi ele geçiren ve köleyi ömür boyu köle yapan bir

şey mi var, mürekkep kokusunun bir hocanın burnuna yapışması gibi bir şey mi bu?

Açık konuşmak gerekirse (Zaten neden açık konuşmayayım ki; seninle konuşmak duvarlara konuşmak gibi bir şey değil mi?) sen de efendin de neden beni hiç arzulamadınız? Adanıza sürüklenmiş bir kadın, siyah saçlı, koyu renk gözlü, uzun boylu bir kadın, daha birkaç saat evveline kadar kendisine abayı yakmış bir kaptanın dostu. Şüphesiz senelerce bastırıldığı arzuların uyanmış olmalı. Ben denizde yüzerken neden seni bir kayanın arkasından beni gözetlerken yakalamadım? Denizden gelen uzun boylu kadınlar seni korkutuyor mu? Sana erkeklerin çaldığı adalarını geri almayaya gelmiş sürgündeki kraliçeleri mi hatırlatıyorlar? Ama belki de haksızım, belki de bu sadece Cruso'ya sorulacak bir sorudur çünkü sen kendin çalınmışken, ne çalmış olabilirsin ki? Neyse, Cruso'yla sen, adanıza sizin üzerinizde hâkimiyet kurmak için geldiğime mi inanıyordunuz ve bu yüzden mi bana karşı ihtiyathydınız?

Bu soruları soruyorum çünkü bunlar hikâyemizi okuyacak her okuyucunun soracağı sorular. Adaya çıktığımda bir kazazedenin karısı olacağımı hiç düşünmemiştim. Ama okuyucu, efendinin kulübesini paylaştığım onca gece boyunca neden bir kadın ve bir erkek olarak sadece bir defa bir araya geldiğimizi soracaktır. Cevap, bizim adamızın ilk atalarımızın çıplak dolaştığı ve hayvanlar kadar masum çiftleştiği bir arzular bahçesi olmadığı mı? Senin efendin, orasının bir çalışma bahçesi olmasını isterdi ama çalışmalarının faydalı bir gayesi olmayınca daha iyi bir meşguliyet bulamamaktan kum tanelerini oraya buraya taşıyan karıncalar gibi taşları taşımaya kadar düştü.

Ve sonuncu muamma: Kütüğünle denize açılıp suya çiçek yaprakları serptiğinde ne yapıyordun? Sana ne düşündüğümü söyleyeyim: Çiçek yapraklarını geminin battığı yerde serptin, onları gemiyle beraber sulara gömülen birisinin, belki babanın, annenin,

kız kardeşinin, erkek kardeşinin veya bütün ailenin ya da sevgili bir dostunun hatırası için serptin. Bir defasında Bay Foe'ya, senin acılarından bahsetmeyi düşündüm ama yapmadım, bundan tam bir hikâye çıkabilirdi ama Cruso'nun alakasızlığı yüzünden çok az şey biliyorduk.

Gitmek zorundayım Cuma. Sen taş taşımanın işlerin en zoru olduğunu düşünüyorsun. Ama beni Bay Foe'nun masasında tüy kalemle işaretler yaparken gördüğünde, her işareti bir taş, kâğıdı da ada olarak düşün ve taşları adanın yer yanına dağıtmam gerektiğini hayal et; bu iş bittiğinde ve işi bana yükleyen kişi memnun kalmadıysa (Cruso senin yaptığın işlerden hiç memnun kalırmıydı?) o taşları yeniden kaldırıp –yani işaretleri karalayıp– bir başka düzene göre her gün yeniden dağıtmam gerekir; bütün bunlar Bay Foe borçlarından kaçtığı için başıma geliyor. Şüphesiz gülümserdin, eğer anlayabilseydin.”

Günler geçiyor. Değişen bir şey yok. Sizden hiç haber alamıyoruz ve kasabalılar da sanki hayaletmişiz gibi bizi yok sayıyor. Bir defasında Dalston pazarına gidip evden götürdüğüm bir masa örtüsüyle bir kutu kaşığı sattım ve karşılığında bir şeyler aldım. Bunun dışında bahçede yetiştirdiklerimizle yaşıyoruz.

Kız kapının önündeki yerini aldı. Onu görmezden gelmeye çalışıyorum.

Yazı yazmak çok yavaş ilerleyen bir iş. İsyanın heyecanı ve Portekizli kaptanın ölümünden sonra, Cruso'yu tanıdıktan ve yaşadığı hayatı biraz öğrendikten sonra söylenecek ne var ki? Cruso'nun ve Cuma'nın içinde çok az istek vardı: Kaçmak için çok az istek, yeni bir hayat için çok az istek. İstek olmadan nasıl bir hikâye yaratılır ki? Orası setlerine rağmen bir miskinlik adasıydı.

Kendime kazazedeleri yazan daha önceki tarihçilerin ne yaptığını soruyorum; acaba çaresizlik içinde yalanlar uydurmaya başlıyorlar mıydı?

Yine de azimle devam ediyorum. Sıkıcı bir sahneyi, diyelim ki bir tarlayı kazan iki adamın resmini yapmakla uğraşan bir ressamın elinde konusunu cazip hâle getirecek imkânları vardır. Birinci adamın teninin altın rengiyle ikinci adamın teninin siyah rengini yan yana getirerek karanlığın önünde bir ışık oyunu yapar. Duruşlarını ustalıkla tasvir ederek hangisinin efendi, hangisinin köle olduğunu ifade eder. Ve kompozisyonunu hareketlendirmek için havada daireler çizen, birinin gagası bir çığlıkla aralanmış bir çift martı ve bir köşede, uzak bir kayalıktaki birkaç maymun gibi resmi yaptığı gün orada olmayan ama başka günler orada olabilen bir şeyleri resmine koyabilir.

Böylelikle bir ressamın sahnesine hoş bir bütünlük vermek için bazı teferruatları seçtiğini, oluşturduğunu ve resmettiğini görüyoruz. Tersine, hikâye anlatıcıysa (Beni affedin, burada olsaydınız size hikâye anlatıcılığıyla ilgili ders vermeye kalkmazdım.) tarihçesinin hangi kısımlarının bütünlük vaat ettiğini hissetmeli ve saklı manalarını lif lif ayırıp bunları bir ip öreri gibi örmelidir.

Lif lif ayırmak ve örmek herhangi bir zanaat gibi öğrenilebilir ama hangi kısımlarının ümit vaat ettiğine –istiridyelerin inci vaat etmesi gibi– hükmetmeye gelince, bu ustalığa tahmin işi demek haksızlık olmaz. Burada yazarın kendisi hiçbir şey ilave edemez; aydınlanmanın teşrifini beklemelidir. Adadayken günün birinde hikâyemizin anlatıcısı olacağımı bilseydim Cruso’yu konuşturmakta daha şevkli olurdu. “Hatırlamaya çalış, Cruso,” derdim ona karanlıkta yanında yatarken. “Neden burada olduğumuz konusunda aydınlandığını hissettiğin bir an hiç olmadı mı? Yamaçlarda yürürken veya kuş yumurtası toplamak için kayalıklara

tırmanırken bu adanın sanki yüzyıllardır sırtında koşuşturarak kendilerine bir hayat kuran börtü böceğin farkında bile olmadan uyuyan tarih öncesinden kalma kocaman bir canavar gibi yaşamakta olduğunu, nefes alıp verdiğini bir an için bile hiç hissetmedin mi? Büyük resimde Cruso, bizler böcek miyiz? Karıncalardan daha iyi değil miyiz?” Veya *Hobart*’ta ölüm döşeğindeyken şöyle diyebilirdim: “Cruso, bizi bırakıp peşinden gelemeyeceğimiz yere gidiyorsun. Bu dünyadan göçen birisi olarak son sözlerin olmayacak mı? İtiraf etmek istediğin bir şey yok mu?”

Ormanda zorlukla ilerliyoruz, kızla ben. Mevsim sonbahar, Epping’e kadar faytonla gittik, şimdi Cheshunt’a gidiyoruz ama sarı, kahverengi ve kırmızı yapraklar ayaklarımızın altında o kadar kalın bir örtü oluşturuyor ki patikadan çıkıp çıkmadığımızı bilemiyorum.

Kız arkamda. “Beni nereye götürüyorsun?” diye soruyor yüzüncü defa. “Seni asıl annene götürüyorum,” diye cevap veriyorum. “Asıl annemin kim olduğunu biliyorum, benim asıl annem sensin,” diyor. “Hakiki anneni görünce onu hatırlayacaksın,” diyorum. “Daha hızlı yürü, karanlık çökmeden geri dönmeliyiz.” Bana yetişmek için hızlanıyor.

Ormanın içlerine doğru ilerliyoruz, mahallelerden kilometrelerce uzaktayız. “Biraz dinlenelim,” diyorum. Büyük bir meşenin gövdesine dayanarak yan yana oturuyoruz. Sepetinden ekmek, peynir ve bir su matarası çıkarıyor. Yiyip içiyoruz.

Yürümeye devam ediyoruz. Yolumuzu mu kaybettik? Geride kalıyor. “Hava kararmadan evvel geri dönemeyeceğiz,” diye şikâyet ediyor. “Bana itimat etmelisin,” diye cevap veriyorum.

Ormanın kapkaranlık merkezinde duruyorum. “Yine dinle-

nelim, diyorum. Pelerinini alıp yaprakların üzerine yayıyorum. Oturuyoruz. “Yanıma gel,” diyerek kolumu omzuna doluyorum. Vücudu hafifçe titriyor. İkinci defa bana dokunmasına izin veriyorum. “Kapat gözlerini,” diyorum. Etraf o kadar sessiz ki elbiselerimizin, onun gri kumaşının benim siyah kumaşıma sürtünmesini duyabiliyoruz. Başını omzuma dayıyor. Dökülmüş yapraklar denizinde oturuyoruz, o ve ben, iki gerçek varlık.

“Seni buraya aileni anlatmak için getirdim,” diye başlıyorum. “Babanın Felemenk’e kaçan Deptfordlu bir biracı olduğunu sana kim söyledi bilmiyorum ama bu hikâye doğru değil. Senin baban Daniel Foe isimli bir adam. Sana Newington’daki evi gözetlettiren adam o. Sana benim senin annen olduğumu söylediği gibi, biracı hikâyesinin yazarının da o olduğuna yemin ederim. Flandra’daki bütün alayları o geçindiriyor.”

Konuşmaya yelteniyor ama susturuyorum.

“Bunun doğru olmadığını söyleyeceğini biliyorum,” diye devam ediyorum. “Bu Daniel Foe’yla hiç karşılaşmadığını söyleyeceksin ama kendine bir sor: Asıl annenin Stoke Newington’daki şu evde yaşayan Susan Barton adlı bir kadın olduğu haberi sana hangi kanaldan geldi?”

“Benim adım Susan Barton,” diye fısıldıyor.

“Bu zayıf bir delil. Bu krallıkta bir sürü Susan Barton bulabilirsin eğer hakikaten peşlerine düşersen. Tekrarlıyorum: Ailenle ilgili bildiklerin sana hikâyeler şeklinde ulaşmış ve bu hikâyelerin tek bir kaynağı var.”

“Asıl annem kim o zaman?” diye soruyor.

“Sen babadan doğmasın. Annen yok. Senin duyduğun acı, mahrum olmanın acısı, kaybetmenin acısı değil. Benimle elde etmeyi umduğun şeye aslında hiç sahip olmadın.”

“Babadan doğma,” diyor. “Daha önce hiç duymadığım bir kelime bu.” Başını sallıyor.

Bununla, babadan doğmayla neyi mi kastediyorum? Bu kelime hâlâ hafiften kulaklarımda çınlayarak gri bir Londra sabahına uyanıyorum. Pencereden caddenin boş olduğunu görüyorum. Kız bir daha dönmemek üzere gitti mi? Onu kovdum mu, uzaklaştırdım mı, sonunda ormanda kayıp mı ettim? Dökülen yapraklar onu ve sepetini tümüyle kaplayana, kahverengiler ve sarılar tarlasından başka gözlerin görebileceği bir şey kalmayana kadar meşe ağacının dibinde oturacak mı?

Sevgili Bay Foe;

Birkaç gün önce Cuma, sizin cüppelerinizi –elbise dolabınızdaki cüppeler yani– ve peruklarınızı buldu. Bunlar bir lonca ustasının cüppeleri mi? Bir yazarlar loncası olduğunu bilmiyordum.

Cüppeler ona dans ettiriyor ki daha önce bunu yaptığını hiç görmemiştim. Sabahları pencerelerin doğuya baktığı mutfakta dans ediyor. Güneş varsa dansını güneş ışığının düştüğü yerde yapıyor, kollarını kaldırıp gözlerini kapatarak saatler boyunca, asla yorulmadan veya başı dönmeden dönüp duruyor. Öğleden sonra pencerelerin batıya baktığı oturma odasına geliyor ve dansını orada yapıyor.

Dans ederken başka birisi gibi. Ona ulaşmak mümkün değil. Ona seslendiğimde beni yok sayıyor, elimi uzattığımda beni bir kenara itiyor. Dans ettiği sürece gırtlığından bir mırıltı, her zamankinden daha kalın bir ses çıkarıyor; bazen şarkı söylüyor gibi görünüyor.

İşlerini aksatmadığı sürece istediği kadar dans edebilir ve şarkı söyleyebilir. O dönüp dururken toprağı kazacak değilim. Dün gece cüppeyi elinden almaya, aklını başına getirmeye karar verdim. Ne var ki sessizce odasına girdiğimde uyanıktı, sanki ne

yapacağımı biliyormuş gibi yatağın üzerine serili cüppeyi sıkı sıkı tutuyordu. Ben de geri çekildim.

Cuma ve dansı: Evinizdeki hayatın sıkıcılığından şikâyet edebilirim ama yazacak bir şeyler hiç eksik olmuyor. Sanki kelimelerin animalkülleri* mürekkep hokkanızın içinde erimiş hâlde duruyor, kalemin ucundan damlayıp kâğıdın üzerinde şekillenmeye hazır bekliyor. Aşağıdan yukarıya, evden adaya, kızdan Cuma'ya: Sadece direkleri dikmek gerekiyor, burası ve orası, şimdi ve sonra; bundan sonra yolculuğu kelimelerin kendileri yapıyor. Yazar olmanın bu kadar kolay olduğunu tahmin etmemiştim.

Döndüğünüzde evi çok boş bulacaksınız. Önce icra memurları talan etti (daha kibar bir kelime kullanamam) ve şimdi de ben ufak tefek şeyler –kayıtlarını tutuyorum, isterseniz hemen gönderebilirim– alıyorum. Maalesef bunları hırsızların satış yaptığı yerlerde satmak ve hırsızların kabul ettiği fiyatları kabul etmek zorundayım. Oralara gidip gelirken yukarıda, kapağında M.J. (M.J. kim?) harfleri kazanmış bir sandıkta bulduğum siyah bir elbiseyle başlığı giyiyorum. Bu kıyafetle olduğumdan daha büyük görünüyorum: Kırk yaşlarında, yokluk çeken bir dul gibi görüyorum kendimi. Aldığım bütün bu tedbirlere rağmen geceleri uykularım kaçıyor, zorba bir dükkâncının beni polislerle teslim etmek için alıkoyabileceğini ve beni salıvermesi için şamdanlarınızı ona rüşvet olarak vermek zorunda kalacağımı hayal ediyorum.

Geçen hafta icra memurlarının almadığı tek aynayı, etajerinizin üstünde duran çerçevesi yaldızlı küçük aynayı da sattım. Onun gidişinden ne kadar mutlu olduğumu itiraf edeyim mi? Amma da ihtiyarlamışım! Bahia'da, soluk benizli Portekizli kadınlar yetişkin bir kızım olduğuna inanmazdı. Ama Cruso'yla yaşadığım

* 17. yüzyılda bakteriyi keşfeden ve kendi oluşturduğu mikroskobu ile mikroskobik canlıları inceleyen ilk bilim insanı Antonie Philips van Leeuwenhoe, bunlara *animalcules* (animalkül) ismini vermiştir. (yhn)

hayat alnıma çizgiler kondurdu ve sizin eviniz bunları daha da derinleştirdi. Sizin eviniz erkeklerin bir devirde uyuyup uzun ak sakallarıyla bir başka devirde uyandığı o mağara gibi bir uyurlar evi mi? Brezilya, Karanlık Çağ kadar uzak görünüyor. Orada her gün benim ondan uzaklaştığım gibi benden biraz daha uzaklaşan bir kızım olabilir mi? Brezilya'daki saatler bizimkilerle aynı hızda mı ilerliyor? Ben ihtiyaçlarken kızım ebediyen genç mi kalıyor? Ve nasıl oluyor da ben iki penilik pul devrinde barbarlığın en karanlık çağlarından gelen bir adamla aynı evde kalıyorum? Ne çok soru var!

Sayın Bay Foe;

Neden Cruso'nun bir tüfeğinin olmasını ve yamyamların saldırısına uğramasını istediğinizi anlamaya başlıyorum. Bunun, sizin gerçekleri dikkate almadığınızın bir işareti olduğunu düşünmüştüm. Sizin her şeyden önce yamyamların ziyafetinden ne kadar fazla, rüzgârdan korunmaya çalışan bir kadından ne kadar az kelime çıkarılabileceğini bilen bir yazar olduğunuzu unutmuştum. Bütün mesele kelimeler ve kelimelerin sayısı, öyle değil mi?

Cuma, kafasında peruğu, sırtında cüppesiyle masada oturmuş bezelye lapası yiyor. Kendime vaktiyle bu dudakların arasından hiç insan eti geçti mi acaba, diye soruyorum. Sahiden de yamyamlar korkunç ama daha da korkuncu, komşularının leziz yağlarını çiğnerken zevkten gözlerini kapatan küçük yamyam çocuklarını düşünmek. Tüylerim ürperiyor. Çünkü şüphesiz insan eti yemek günah işlemek gibi bir şey: Bir kez günah işlediğinizde bundan zevk aldığınızı keşfedersiniz ve sonrasında aynı şeyi yapmak çok daha kolay gelir. Cuma'nın mutfakta dans etmesini seyrederken ürperiyorum; cüppesi savruluyor, peruk kafasında hopluyor, gözleri

kapalı, düşünceleri çok uzaklarda, adada değil, bundan emin olabilirsiniz, kazmaktan ve taşımaktan aldığı keyifte de değil, çok daha eski zamanlarda, vahşilerin arasındaki bir vahşi olduğu günlerde. Cruso'nun yarattığı yeni Cuma'nın yok olup yamyam ormanlarının eski Cuma'sının geri dönmesi sadece bir zaman meselesi, değil mi? Yoksa Cruso'yu bunca zamandır yanlış mı anladım, Cuma'nın dilini işlediği günahları cezalandırmak için mi kesmişti? Bunun yerine dişlerini çekseydi daha iyi olurdu.

Birkaç gün önce pazara götürecek bir şeyler bulmak için çekmeceli dolabınızı karıştırırken muhtemelen bir zamanlar çaldığınız flütleri buldum; herhalde siz büyük bas flütü çalarken, oğullarınız ve kızlarınız küçüklerini çalıyordu. (Oğullarınızla kızlarınıza ne oldu? Onlar sizi hukuktan koruyamaz mıydı?) Flütlerin en küçüğünü, sopranoyu alıp Cuma'nın bulacağı bir yere koydum. Ertesi sabah onun flütle oynadığını duydum; kısa süre içinde o kadar ustalaştı ki hep adayı ve Cruso'nun ilk hastalığını hatırlatan o altı notalık ezgiyi çalmaya başladı. Bunu öğlene kadar defalarca çaldı. Yeter artık demek için yanına gittiğimde onu ağzında flüt ve gözleri kapalı yavaş yavaş dönerken buldum; bana aldırış etmedi, söylediklerimi duymamış bile olabilir. Bir vahşinin yabancı bir müzik aletinde ustalaşması –üstelik dili bile olmadan bunu yapabilmesi– ve sonra da onunla tek bir ezgiyi çalarak mutlu olması nasıl bir şey? Bu meraksızlığın bir şekli, üşengeçliğin bir şekli, öyle değil mi? Yine konuyu dağıtıyorum.

Bas flütü parlatırken ve öylesine birkaç nota üflerken, Cuma'ya ulaşabilecek bir dil varsa o da müziğin dilidir, diye düşündüm. Kapıyı kapattım ve başka insanları yaparken gördüğüm gibi üfleme ve parmakları hareket ettirme alıştırmaları yaptım ve sonunda

Cuma'nın küçük ezgisini ve kulağıma daha hoş gelen bir iki tane-sini daha idare edecek kadar iyi çalabilir hâle geldim. Ben mum harcamamak için karanlıkta flüt çalarken, Cuma da aşağıda kendi karanlığında yatarak daha önce hiç duymadığı benim çaldığım kalın perdeden ezgilerimi dinliyordu.

Bu sabah Cuma dansa ve flüt çalmaya başladığında ben hazır-dım: Yukarıda, yatağımda bağdaş kurarak oturdum ve Cuma'nın ezgisini çaldım, önce onunla beraber, sonra o ara verdiğinde ve o çaldığı sürece, ellerim ağrıyana ve başım dönene kadar devam et-tim. Yaptığımız müzik hoş değildi, aynı notaları çalar gibi görünsek de alttan alta hep bir ahenksizlik vardı ama enstrümanlarımız bera-ber çalınmak için yapılmıştı. Yoksa aynı kutuda olmazlardı zaten.

Cuma bir ara sessizleştiğinde aşağı, mutfığa indim. "Evet Cuma," dedim gülümseyerek, "İkimiz de müzisyen olduk." Sonra flütü alıp içimi bir çeşit hoşnutluk kaplayana kadar onun ezgisi-ni çaldım. Evet, Cuma'yla konuşmadığım doğru, diye düşündüm ama bu daha iyi değil mi? Konuşma, önce birinin, sonra diğerinin nakaratı tekrarladığı bir tür müzik değil midir? Konuşmamızın nakaratının ne olduğu, çaldığımız ezginin ne olduğundan daha mı önemli? Ve yine kendime soruyorum: Müzik de konuşma da aşka benzemiyor mu? Âşıkların arasında geçenlerin önemli oldu-ğunu söylemeye kim cüret edebilir (Sevişmelerini kastediyorum, konuşmalarını değil.) ama aralarında karşılıklı bir şeyler geçtiği ve tazelenmiş ve yalnızlıklarından bir müddet için kurtulmuş ol-mazlar mı? Cuma'yla müşterek müziğimiz olduğu sürece belki de o ve ben dile ihtiyaç duymayacağız. Ve adamızda müzik olsaydı, Cuma'yla ben akşamları ezgiyle doldursaydık, olur ya, kim bilir belki de Cruso sonunda yumuşar, üçüncü flütü alır ve parmakları o zamana kadar çok sertleşmemişse çalmayı öğrenirdi ve üçümüz bir grup kurardık. (Buradan şuna hükmedebilirsiniz ki Bay Foe, ba-tıktan çıkarmamız gereken şey alet sandığı değil, flüt kutusuydu.)

Çünkü mutfağınızda geçirdiğim o bir saat müddetince başıma gelenleri daha kolay kabullendiğime inanıyorum.

Ama ne yazık ki birbirimize daima aynı lafları ederek –iyi günler bayım – iyi günler– konuşamayacağımız veya daima aynı hareketleri yaparak buna sevişme diyemeyeceğimiz gibi müzikte de aynı şey oluyor: Daima aynı ezgiyi çalıp tatmin olamayız veya en azından medeni insanlarla bu böyledir. Böylece ben de sonunda ezgide değişiklikler yapmaktan kendimi alamadım. Önce bir notayı iki yarım notaya böldüm, sonra notaların ikisini tümüyle değiştirerek onu yeni, hem de güzel bir ezgi hâline getirdim; kulağıma o kadar canlı geldi ki Cuma'nın beni takip edeceğinden emindim. Ama hayır, Cuma eski ezgide ısrar etti ve beraber çalınan iki ezgi hoş bir kontrpuan oluşturmuyordu, aksine çatlak ve ahenksiz sesler çıkıyordu. Cuma'nın beni duyup duymadığını merak etmeye başladım. Çalmayı bıraktım ve gözleri –flütünü çalarken ve dönerken hep kapalıydılar– açılmadı; flütü uzun uzun üfledim ve kapaklar ancak titreşti. O anda, Cuma dans ederken benim flüt çaldığım, ikimizin ahenk içinde olduğumuzu sandığım onca zamandır onun, benim farkımda bile olmadığını anladım. Ve sahiden de hiddetle yanına gidip o sinir bozucu dönüşünü durdurmak için onu tuttuğumda, sanki bir sinek konmuş gibi dokunuşuma tepki bile vermedi; bundan onun kendinden geçtiğine ve ruhunun Newington'da değil, Afrika'da olduğuna hükmettim. Utanarak söylüyorum ama gözlerim yaşlarla doldu; müziğin yardımıyla sonunda Cuma'yla konuşabileceğime dair keşfimden dolayı duyduğum sevinç sönüp gitti ve onu içine kapatan şeyin sadece dilsizliği, dilini kaybetmesi hatta konuşmayla gürültüyü birbirinden ayırma kabiliyetinden mahrum olması değil, benimle bir münasebet kurmaya tenezzül etmemesi olduğunu acı acı anlamaya başladım. Onun döne döne dans etmesini seyrederken ona vurup peruğu ve cüppeyi paramparça etmemek, böylece ona

yeryüzünde yalnız olmadığını kabalıkla öğretmemek için kendimi zor tuttum.

Cuma'ya vursaydım, diye soruyorum kendime şimdi, karşılık vermez miydi? Gördüğüm kadarıyla Cruso onu hiç cezalandırmamıştı. Dilinin kesilmesi ona iğdiş edilmiş aygırın içindeki ateşin sönmesi gibi ebedi itaati mi ya da en azından itaatkâr görünmeyi mi öğretmişti?

Sayın Bay Foe;

Cuma için bir azatlık vesikası yazdım ve Cruso'nun adıyla imzaladım. Bunu küçük bir kesenin içine diktim ve bir kordonla Cuma'nın boynuna astım.

Cuma benim olmadığı için onu azat edemiyorsam, o zaman o kimin? Hiçbir insan ölü bir elin kölesi olamaz. Cruso'nun bir dulu vardysa, ben oyum; eğer iki dula varsa, ben ilkiyim. Cruso'nun dulu olmaktan başka hangi hayatı yaşıyorum? Cruso'nun adasında kıyıya sürüklendim, her şey burada başladı. Ben kıyıya sürüklenen kadını.

Yoldan yazıyorum. Bristol yolundayız. Güneş parlıyor. Ben önden yürüyorum, Cuma da arkamdan geliyor, elindeki bohçada erzakımız, evden aldığımız bazı eşyalar ve bir türlü bırakmadığı peruğu var. Ceket değil, cüppelerden birini giyiyor.

Şüphesiz tuhaf bir manzara oluşturuyoruz, pantolon giymiş yalınayak bir kadınla –ayakkabılarım vuruyor, eski maymun derisi sandaletler parçalandı– kara derili kölesi. Yoldan geçenler durup bize sorular sorduklarında, Slough'daki erkek kardeşime gittiğimi, uşağımla beraber yolda haydutlar tarafından soyulduğumuzu, atlarımızın, kıymetli eşyalarımızın ve elbiselerimizin alındığını söylüyorum. Hikâyem meraklı bakışlarla karşılanıyor.

Neden? Artık yollarda haydutlar yok mu? Ben Bahia'dayken haydutların hepsi asıldı mı? Atları ve kıymetli eşyaları olamayacak bir kadın gibi mi görünüyorum? Yoksa daha birkaç saat önce soyulup soğana çevrilmiş birisi için fazla gamsız mı görünüyordum?

Ealing'de bir ayakkabı tamircisine rastladık. Bohçadaki kitaplardan birini, dana derisinden çok güzel bir cildi olan dualar kitabını çıkardım ve yeni ayakkabılar karşılığında onu teklif ettim. Ayakkabı tamircisi baş sayfadaki adınızı işaret etti. "Stoke Newingtonlu Bay Foe," dedim. "Başka kitap yok mu?" diye sordu. Purchas'ın *Pilgrimages* eserinin birinci cildini takdim ettim, o da sağlam ve ayağıma uygun bir çift ayakkabı verdi. Bu alışverişten kârlı çıkanın o olduğunu söyleyerek itiraz edeceksiniz ama bazı şeylerin kitaplardan daha önemli olduğu bir zaman geliverir. "Bu kara derili adam kim?" diye sordu ayakkabı tamircisi. "Artık azat edilmiş bir köle o, kendi halkının yanına göndermenin bir yolunu bulmak için Bristol'a götürüyorum," diye cevapladım. "Bristol'a daha çok yol var," dedi ayakkabı tamircisi. "İngilizce biliyor mu?" diye sordu. "Bazı şeyleri anlıyor ama konuşamıyor," dedim. Bristol'a yüz elli kilometreden fazla var: Daha kaç sorgucuyla, daha kaç soruyla karşılaşacağız? Keşke ben de dilsiz olsaydım!

Sizin için Foe, Bristol seyahati yol kenarındaki hanlarda yenen doyurucu yemekleri ve çeşit çeşit insanlarla eğlenceli karşılaşmaları aklınıza getirebilir ama unutmayın ki tek başına bir kadın, bir kulağı daima tazılarda olan bir yabani tavşan gibi seyahat etmelidir. Eşkiya saldırısına uğrarsak Cuma beni nasıl koruyabilir ki? Hiç Cruso'yu korumak zorunda kalmamıştı; aslında yetiştirilirken ona kendini müdafaa ederken bile elini kaldırmaması öğretilmişti. Bana yapılan bir saldırı onu neden endişelendirsin ki?

Onu hürriyete götürdüğümü anlamıyor. Hürriyetin ne demek olduğunu bilmiyor. Hürriyet bir kelime, kelime bile değil, bir gürültü, ağzımı açtığımda yaptığım gürültülerden sadece biri. Efendisi öldü, şimdi bir kadın efendisi var; bütün bildiği bu. Hiçbir zaman bir efendisi olsun istememiş birisi, neden kadın efendisini korumak istesin ki? Yürüyüşümüzün bir hedefi olduğunu ve ben olmazsam ona ulaşamayacağını nasıl tahmin edebilir?

“Bristol büyük bir liman,” diyorum ona. “Bristol, geminin bizi adadan geri getirdiğinde indiğimiz yer. Bristol seni çok şaşırtan o dumanlar püskürten bacayı gördüğün yer. Bristol’dan kalkan gemiler dünyanın her köşesine, en çok da Amerika’ya ve bir vakitler senin yurdun olan Afrika’ya giderler. Bristol’de seni doğduğun ülkeye veya Brezilya’ya ve orada hür bir insan olarak yaşamaya geri götürecek bir gemi bulmaya çalışacağız.”

Dün çok kötü bir şey oldu. Windsor yolunda iki sarhoş asker bizi durdurdu ve bana karşı niyetlerini açıkça belli etti. Ellerinden kurtulup peşimde Cuma’yla tarlalara doğru kaçtık, koşarken bize ateş etmelerinden çok korkuyorduk. Erkek zannedilme ümidiyle artık saçlarımı şapkamın altında saklıyor ve hep ceket giyiyorum.

Öğleden sonra yağmur yağmaya başladı. Kısa bir sağanak olduğunu ümit ederek bir çitin altına sığındık ama yağmur çok kötü bastırdı. Sonunda iliklerimize kadar ıslanmış bir hâlde yürüme-ye devam edip bir birahaneye vardık. Biraz endişeyle kapıyı açıp Cuma’yı içeri soktum ve en kuytu köşedeki bir masaya gittik.

Buradaki insanlar daha önce hiç kara derili bir adam mı görmemişti, pantolonlu bir kadın mı görmemişti veya sadece böyle sırlıklam olmuş bir çift mi görmemişti, bilmiyorum ama biz içeri girdiğimizde bütün konuşmalar durdu ve dışarıdaki saçaklardan akan suyun şapırtısını bile duyabildiğim bir sessizliğin içinde

odada yürüdük. Bu büyük bir hata, aç bile olsak bir saman yığını bulup oraya sığınmalıydık, diye düşündüm ama bozuntuya vermedim ve bir iskemleyi çekip Cuma'ya oturmasını işaret ettim. Sırılsıklam cüppenin altından denizciler onu gemiye getirdiğinde aldığım aynı kokuyu duydum: Korkunun kokusu.

Masamıza bizzat birahaneci geldi. Kibarca iki bardak bira, bir tabak ekmek ve peynir istedim. Cevap vermedi ve önce Cuma'ya sonra da bana dik dik baktı. "Bu benim uşağım, sizin veya benim kadar temizdir," dedim. "Temiz veya pis, bu mekânda ayakkabı giymek zorunda," diye karşılık verdi. Kızardım. "Siz bize hizmet ederseniz ben de uşağımın kıyafetini hallederim," dedim. "Burası temiz bir yer, serserilerle çingenelere hizmet etmiyoruz," diyerek bize sırtını döndü. Kapıya doğru yürürken öküzün teki çelme takınca Cuma tökezledi ve buna kahkahalarla güldüler.

Karanlık çökene kadar çitlerin altında saklandık ve sonra gizlice bir ambara sığındık. Islak kıyafetlerimin içinde titriyordum. Karanlıkta el yordamıyla ilerlerken temiz samanla dolu bir yemlik buldum. Elbiselerimi çıkarıp bir köstebek gibi samanların arasına gömüldüm ama yine de ısınmadım. Yemlikten çıkıp ıslak kıyafetlerimi tekrar giydim ve karanlıkta acınacak bir hâlde durdum, dişlerim takırdıyordu. Cuma ortalıkta yoktu. Nefesini bile duymıyordum. Tropikal ormanda doğmuş bir adam olarak soğuğu benden daha şiddetli hissediyor olmalıydı; yine de kışın ortasında hiç şikâyet etmeden yalınayak yürüyordu. "Cuma!" diye fısıldadım. Cevap gelmedi.

Çaresizlikten ve başka ne yapacağımı bilemeyerek kollarımı açtım ve başımı geriye atarak Cuma'nın dansıyla dönmeye başladım. Bunu elbiselerimi kurutmak için yapıyorum, dedim kendime, bir esintiyle onları kurutuyorum. Bu ısınmanın bir yolu. Yoksa soğuktan öleceğim. Çenemin gevşediğini hissettim ve kollarımla bacaklarıma bir sıcaklık veya sıcaklık hayali yayılmaya

başladı. Ayaklarımın altındaki samanlar ısınana kadar dans ettim. Cuma'nın İngiltere'de neden dans ettiğini keşfettim diye düşündüm gülümseyerek ve Bay Foe'nun evinde kalsaydım bunu asla öğrenemeyecektim. Ve iliklerime kadar ıslanmasaydım ve boş bir ambarda karanlıkta kalmasaydım da bu keşfi yapamayacaktım. Bundan, hayatlarımızda bir düzen olduğuna ve yeterince beklersek bu düzenin kendini göstereceğine hükmedebiliriz; tıpkı halı dokuyan birini seyrederken ilk bakışta sadece karmakarışık iplikleri göreceğimiz gibi ama sabredersek gözlerimizin önünde çiçekler, zıplayan tek boynuzlu atlar ve kuleler ortaya çıkmaya başlar.

Bu düşüncelerle gözlerim kapalı, dudaklarımda bir gülümsemeyle dönerken sanırım kendimden geçtim çünkü kendime geldiğimde hareketsiz duruyordum, nefes nefeseydim, zihnimin bir köşesinde uzaklara gitmişim, harikulade manzaralar görmüşüm gibi bir his vardı. Neredeyim ben, diye sordum kendime ve çömelip yeri okşadım ve sonra Berkshire'da olduğumu hatırlayınca yüreğime büyük bir acı saplandı çünkü kendimden geçtiğimde gördüğüm şey, o her ne idiyse, tam olarak hatırlayamasam da yaşamış bir anın sıcaklığını hissediyordum; bunu anlayabilir misiniz bilmiyorum; bir mesajdı (Ama kimdendi?) ve bana Cuma'yla İngiliz taşrasını arşınladığımız bu hayattan başka hayatların da, çoktandır fazlasıyla hasretini çektiğim bir hayatın beni beklediğini söylüyordu. Ve o aynı anda Cuma'nın sizin evinizde neden bütün gün dans ettiğini de anladım: Kendisini veya ruhunu Newington'dan, İngiltere'den ve benden uzaklaştırmak içindi. Cuma'nın benimle yaşadığı hayatı, benim onunla yaşadığım hayatı bulduğum kadar sıkıntı verici bulması şaşırtıcı bir şey mi? Birlikte olduğumuz sürece, diye düşündüm, belki de en iyisi dans etmemiz, dönmemiz ve kendimizden geçmemiz. "Dans etme sırası sende Cuma," diye seslendim karanlığa ve yemliğime tırmanıp üstümü samanlarla örtüp uyudum.

Günün ilk ışıklarıyla uyandım; ısınmış, sakinleşmiş ve dinlenmişim. Cuma'nın kapının arkasındaki bir sekinin üzerinde uyuduğunu gördüm ve onu sarstım, uyuşukluğu beni şaşırttı çünkü vahşilerin tek gözü açık uyuduğunu sanırdım. Ancak muhtemelen Cruso'yla onun hiç düşmanının bulunmadığı adada vahşi alışkanlıklarını kaybetmişti.

Bristol seyahatimizi gerçekte olduğundan daha fazla hadisel göstermek istemiyorum ama size ölü bebekten bahsetmeliyim.

Marlborough'nın birkaç kilometre dışında, boş bir yolda yeterince yavaş yürürken hendeğin içinde yatan bir pakete gözlerim takıldı. Cuma'yı onu almaya gönderirken kim bilir ne düşünüyordum, belki bir faytondan düşmüş elbise bohçası olduğunu veya belki de sadece merak etmişim. Ama kumaşın katlarını açmaya başladığımda kanlı olduğunu görünce devam etmeye korktum ama kanın olduğu yerde merak da vardır. Ben de kumaşı açmaya devam ettim ve içinden küçücük bir kızın hâlâ doğumun kanlarıyla kaplı vücudu çıktı; ölü doğmuş veya belki de boğularak öldürülmüştü, kusursuzca gelişmişti, elleriyle kulaklarını tutuyordu, yüz hatları sakindi, bu dünyada en fazla bir iki saat yaşamıştı. Kimin çocuğuydu bu? Etrafımızdaki tarlalar boştu. Yedi ya da sekiz yüz metre ötede birkaç kulübe vardı ama suçlarmış gibi fırlatıp attıkları bir şeyle kapılarını çalarsak bizi nasıl karşılardı? Veya çocuğun benim olduğunu sanarak beni yakalayıp mahkemeye çıkarırlarsa ne olurdu? Ben de bebeği tekrar kanlı kumaşına sardım ve hendeğin dibine bırakıp suçluymuşum gibi Cuma'yı oradan uzaklaştırdım. Ne kadar uğraşsam da bir daha asla uyanmayacak küçük uykucuyu, bir daha asla gökyüzünü göremeyecek yumuk gözlerini, bir daha asla açılmayacak kıvrık parmaklarını

kafamdan atamıyordum. Bu çocuk bir başka hayatta ben miydi? Cuma'yla beraber o gece bir ağaçlıkta uyuduk. (Meşe palamudu yemeye çalıştığım geceydi, o kadar açtım.) Sadece bir dakika uyuduktan sonra sıçrayarak uyandım ve kargalar, kargalarla sıçanlar bulmadan önce bebeğin yanına gitmeliyim, diye düşündüm ve daha kafamı bile toparlayamadan ayağa fırladım. Tekrar uzanıp ceketimi kulaklarıma kadar çektim, gözyaşlarım yanaklarımdan aşağı süzülüyordu. Düşüncelerim Cuma'ya gitti, onları durduramıyordum, açlık yüzündendi. Ben orada olmasaydım acaba açlıktan bebeği yer miydi? Onun bir yamyam veya daha da kötüsü bir ölü yiyici olduğunu düşünerek ona haksızlık ettiğimi söyledim kendime. Ama bu tohumu zihnime eken Cruso'ydu ve artık Cuma'nın dudaklarına, vaktiyle hangi etlerin aralarından geçtiğini aklıma getirmeden bakamıyordum.

Böyle düşünmenin temelinde delilik tohumlarının yattığını kayıtsız şartsız kabul ediyorum. Komşumuz bize dokunduğunda şimdi temiz olan elleri vaktiyle kirliydi diye tiksintiyle irkilmeyiz. Bizler, hepimiz bir miktar bilmezlik, bir miktar körlük geliştirmesek insanlarla beraber yaşamak tahammül edilemez hâle gelir. Cuma adada geçirdiği on beş sene boyunca insan eti yemeyi bıraktıysa, bunu ebediyen bıraktığına neden inanmayayım ki? Fakat yüreğinin derinliklerinde yamyam olarak kaldıysa, o zaman sıcak, canlı bir kadın, bir çocuğun kaskatı cesedinden daha iyi bir yemek değil midir? Kanım kulaklarımda çağlıyordu; bir dal çıtırtısı, ayın önünden geçen bir bulut bana Cuma'nın tepemde olduğunu düşündürüyordu fakat bir tarafım onun her zamanki aynı dilsiz kara derili adam olduğunu bilirken hâkim olamadığım diğer tarafım onun kana susamışlığında ısrarcıydı. Bu yüzden sabaha kadar gözümde hiç uyku girmedi ve gün ısıdığında Cuma'nın birkaç adım ötemde ölü gibi uyuduğunu gördüm, soğuğu hiç hissetmiyormuş gibi görünen nasırlı ayakları cüppesinin altından çıkmıştı.

Sessizlik içinde yürüsek de kafamın içinde uğuldayan kelimelerle konuşuyorum sizinle. Newington'daki o karanlık günlerde öldüğünüze inanıyordum: Kaldığınız pansiyonda açlıktan ölmüş ve fakir cenazesıyla gömülmüştünüz; yakalanmış ve hapishaneye düşmüş, orada ihmalden ve sefaletten ölüp gitmiştiniz. Ne var ki şimdi izah edemeyeceğim kuvvetli bir katiyet içinde hayatta ve iyi olduğunuzu hissediyorum ve Bristol yolunda yürürken sanki yanımdaymışsınız, tanıdık hayaletim, refakatçimmişsiniz gibi sizinle konuşuyorum. Cruso da öyle. Cruso'nun da eski günlerdeki suratsızlığıyla bana döndüğü zamanlar oluyor. (Artık buna tahammül edebiliyorum.)

Marlborough'ya varınca bir kırtasiyeci buldum ve sizin kütüphanenizden aldığım Pakenham'ın *Travels in Abyssinia* kitabını on buçuk şiline sattım. Bu kadar ağır bir kitaptan kurtulduğuma memnun olsam da okuyacak vakit bulamadığıma üzülmüştüm çünkü okusaydım Afrika hakkında daha fazla şey öğrenebilir ve Cuma'ya vatanına dönebilmesi için daha fazla yardım edebilirdim. Cuma Habeşistanlı değil, bunu biliyorum ama Habeşistan'a giderken bir seyyahın yolu pek çok krallığa düşüyordu, Cuma'nın krallığı neden bunlardan biri olmasın?

Hava iyi ve Cuma'yla ben çitlerin altında uyuyoruz. İhtiyatlı olmak için göze batmamaya çalışıyoruz çünkü tuhaf bir çift oluşturuyoruz. Dün kilisenin basamaklarında oturmuş ekmeğimizi yerken ihtiyar bir adam, "Sen onun kadını mısın?" diye sordu. Arsız bir soru muydu bu? Adam samimi görünüyordu. "Efendisinin ölüm döşeginde azat ettiği bir köle o," diye cevap verdim.

“Onu Bristol’a götürüyorum, orada Afrika’ya, anavatanına giden bir gemiye binecek.” “Demek Afrika’ya dönüyorsun,” dedi ihtiyar adam Cuma’ya dönerek. “Konuşamıyor,” diye araya girdim. “Çocukken dilini kaybetmiş, artık sadece hareketlerle konuşuyor.” “Afrika’da onlara anlatacak ne çok hikâyen olacak, değil mi?” dedi adam, bir sağır ile konuşuyormuş gibi bağırarak. Cuma ona boş gözlerle baktı ama adam vazgeçmedi. “Eminim çok şey görmüşsündür. Büyük şehirler, kaleler kadar büyük gemiler. Gördüklerinin hepsini anlattığında sana inanmayacaklardır,” diye devam etti. “Dilini kaybetti, konuşabileceği bir dili yok, bildiği bir dil bile yok,” dedim adamın çekip gideceği umuduyla. Ama belki o da sağırdı. “Çingene misiniz peki?” dedi adam. “Çingene misiniz, sen ve o?” Bir an ne diyeceğimi bilemedim. “O bir köleydi, şimdi Afrika’ya dönüyor,” diye tekrarladım. “Evet,” dedi. “Ama pis suratlarıyla oradan oraya dolaşanlara, kadın erkek iç içe yaşayanlara, etrafa rahatsızlık verenlere biz çingene deriz.” Ve ayağa kalkıp sopasına dayanarak karşımda durdu, sanki ona itiraz etmem için bana meydan okuyordu. “Gel Cuma,” diye mırıldandım ve meydandan ayrıldık.

Şimdi bu atışma eğlenceli geliyor ama o zaman sarsılmıştım. Sizin evinizde köstebek gibi yaşamaktan, tenimin adadan kalma fındık rengi açılmıştı ama doğruydı; yolda hemen hemen hiç yıkanmamış, bunun bir zararını da görmemiştim. Bir gemi dolusu çingeneyi hatırlıyorum, esmer ve şüphe uyandıran tiplerdi. İspanya’daki Galiçya’dan kovulmuşlar, Bahía’da yabancı bir kıtaya ayak basmışlardı. Cuma’yla bana iki defa çingene demişlerdi. Çingene nedir? Haydut nedir? Burada, batıda kelimelerin yeni mânâları var sanki. Farkına bile varmadan çingene mi oluyorum?

Dün Bristol'a vardık ve hemen limana gittik, Cuma hareketleriyle orayı hatırladığını belli etti. Karşımıza çıkan bütün gemicilere Afrika'ya veya Doğu'ya giden bir gemi biliyorlar mı, diye sordum. Sonunda Trincomalee'ye ve baharat adalarına gidecek olan bir ticaret gemisine yollandık. Büyük şans eseri bu gemiye kumanya yükleyen bir mavna rıhtıma yanaştı ve içinden ikinci kaptan indi. Seyahat sırasında kirlenmiş kıyafetlerimiz için affını isteyerek ve çingene olmadığımıza ikna etmeye çalışarak Cuma'yı Amerika'dan gelen eski bir köle olarak takdim ettim, ne mutlu ki artık hürdü ve Afrika'daki vatanına gitmek istiyordu. Ne yazık ki, diye devam ettim, köle avcıları dilini kestiği için Cuma ne İngilizce ne de başka bir dil konuşuyordu. Fakat gayretli ve itaatkârdı ve Afrika yolunda tayfa olarak çalışmaktan başka bir şey istemiyordu.

İkinci kaptan bunu duyunca gülümsedi. "Afrika büyük bir yer hanımefendi, size anlatamayacağım kadar büyük," dedi. "Adamınız nerede ineceğini biliyor mu? Afrika'da kıyıya indirilebilir ama yine de evine, burasıyla Rusya arasından daha uzak bir mesafede olabilir."

Sorusunu geçiştirdim. "Zamanı gelince nereye gidilmesi gerektiğini bileceğinden eminim. Evimizin yolunu asla kaybetmeyiz. Onu alacak mısınız, almayacak mısınız?" dedim. "Daha önce hiç gemi seyahati yaptı mı?" diye sordu ikinci kaptan. "Yaptı ve gemisi battı," diye cevapladım. "Eski denizcidir."

Böylece ikinci kaptan bizi geminin kaptanına götürmeye razı oldu. Bizi kaptanın iki tüccarla beraber oturduğu bir kahvehaneye götürdü. Epeyce bekledikten sonra ona takdim edildik. Cuma'nın hikâyesini ve Afrika'ya dönme arzusunu bir defa daha anlattım. "Siz Afrika'ya gittiniz mi hanımefendi?" diye sordu kaptan. "Hayır efendim, hiç gitmedim," diye cevap verdim, "Ama mesele bu değil," dedim. "Peki adaminıza refakat etmeyecek misiniz?" diye

sordu. “Etmeyeceğim,” dedim. “O zaman size şunu söyleyeyim,” dedi. “Afrika’nın yarısı çöldür, geri kalanı da hummanın pençesindeki kokuşmuş ormanlardır. Kara derili adamınız İngiltere’de kalsa onun için daha iyi olur. Yine de gitmeye kararlıysa onu alırım.” Bunu söyleyince yüreğim hop etti. “Azat edilme kâğıtları yanınızda mı?” diye sordu. Cuma’ya (Bu konuşmalar sırasında hiçbir şey anlamadan sopa gibi dimdik duruyordu.) boynundaki keseyi açmak istediğimi işaret ettim ve Cruso’nun adıyla imzalanmış kâğıdı kaptana gösterdim, kaptan bunu görünce memnun olmuş gibiydi. “Çok iyi,” diyerek kâğıdı cebine koydu. “Adamınızı istediği yerde indireceğiz ama şimdi vedalaşın, yarın sabah denize açılıyoruz.”

Kaptanın tavrından mı yoksa ikinci kaptanla bakışmalarından mı bilemiyorum ama birden işlerin görüldüğü gibi olmadığını anladım. “Kâğıtlar Cuma’nın,” diyerek almak için elimi uzattım. “Hür bir insan olduğunun tek delili bu.” Ve kaptan kâğıdı bana verdiğinde ekledim: “Cuma şimdi gemiye binemez çünkü şehirdeki odamızdan alması gereken eşyaları var.” Ben bunları söyleyince onlar planlarını –ki bu da Cuma’yı ikinci defa köle olarak satmaktı– anladığımı tahmin ettiler. Kaptan omuzlarını silkti ve bana arkasını döndü ve bu iş de böylece bitti.

Cuma’nın Afrika’ya gideceği, benim de sonunda kendi kendimin efendisi olarak Londra’ya dönecek olma hayallerim iskam-bilden bir kule gibi başıma yıkıldı. Anladım ki dürüst bir gemi kaptanı, Cuma gibi hiç de ümit vaat etmeyen bir tayfayı kabul etmiyordu. Sadece daha vicdansız olanlar –ki sonraki günlerde onlara çok rastladım– bizi iyi karşılıyor gibi yapıyor, şüphesiz beni saf bir enayi, Cuma’yı da ganimet olarak görüyorlardı. Bunlardan biri Calicut’a gideceğini, yolunun üzerindeki Ümit Burnu’nda limana yanaşıp Cuma’yı indirebileceğini söyledi; ne var ki liman müdüründen öğrendiğime göre asıl varış yeri Jamaika’yımsı.

Fazla mı şüpheliydim? Bütün bildiğim, Cuma ikinci defa habersizce çiftliklere gönderilmek üzere açık denizde yol alıyor olsaydı bu gece gözüme uyku girmeyeceğidir. Bir kadın istemediği bir çocuğu dünyaya getirebilir ve onu sevmeden büyütebilir ama onu canı pahasına korumaya hazırdır. Tabiri caizse Cuma'yla benim hâlimiz de buydu. Onu sevmiyorum ama o benim. Bu yüzden İngiltere'de kalıyor. Bu yüzden burada.

Üç

Merdiven karanlık ve dikti. Kapıyı vurduğumda ses boşlukta yankılarına yankılandı. Ama ikinci defa kapıyı vurduğumda bir hışırtı ve kapının arkasından bir ses duydum, onun sesiydi, alçak ve ihtiyatlı. “Benim, Susan Barton,” dedim. “Yalnızım, sadece Cuma var.” Bunun üzerine kapı açıldı ve önümde durdu, ilk defa Kensington Row’da gördüğüm aynı Foe’ydu ama daha ince ve daha çevikti, sanki tetikte yaşamak ve az yemek ona iyi gelmiş gibiydi.

“İçeri girebilir miyiz?” dedim.

Kenara çekildi ve sığınağına girdik. Oda, akşamüstü güneşinin içeri dolduğu tek bir pencereyle aydınlanıyordu. Pencere Whitechapel çatılarının üzerinden kuzeye bakıyordu. Eşya olarak bir masayla sandalye ve yarım yamalak yapılmış bir yatak vardı; odanın bir köşesi perdeyle ayrılmıştı.

“Hayalimde canlandırdığım gibi değil,” dedim. “Yerlerin toz içinde ve odanın kasvetli olmasını bekliyordum ama hayat asla beklediğimiz gibi olmuyor. Bir yazar, ölümden sonra kendimizi melekler korosunda değil de mesela sıcak bir akşamüstü, köşelerinde örümceklerin uyukladığı bir hamamda bulabileceğimizi söylemişti; o an bize taşradaki herhangi bir pazar günü gibi gelebilir ama bir süre sonra ebediyen burada kalacağımızı anlarız.”

“Okumadığım bir yazar bu.”

“Bu fikir çocukluğumdan beri kafamda ama ben size başka bir hikâyeyi sormaya geldim. Bizim ve adanın hikâyesi; nasıl ilerliyor? Yazıldı mı?”

“İlerliyor ama yavaş ilerliyor Susan. Bu yavaş bir hikâye, yavaş bir tarihçe. Beni nasıl buldunuz?”

“Tamamen şans eseri. Cuma’yla beraber Bristol’dan döndükten sonra Covent Garden’da eski kâhyanız Bayan Thrush’la karşılaştım. (Bristol yolundayken size mektuplar yazdım, yanımdalar, onları size vereceğim.) Bayan Thrush bizi, bize itimat edebileceğini gösteren bir işaretle sizin ayak işlerinizi yapan çocuğa gönderdi, o da bu eve getirdi.”

“Gelmeniz harika oldu çünkü Bahia’yla ilgili öğrenmem gereken çok şey var ve bunları bana ancak siz söyleyebilirsiniz.”

“Bahia, hikâyemin bir parçası değil,” diye cevap verdim. “Ama yine de size anlatmaya çalışayım. Bahia tepelere kurulmuş bir şehir. Tüccarlar yüklerini ambarlarına taşıyabilmek için makaralı ve çıkıklı büyük bir kablo çekmişler. Sokaklarda yürürken sabahdan akşama kadar tepedeki kabloda kayıp giden yük balyalarını görebilirsiniz. Sokaklar işine gücüne bakan insanlarla dolup taşar, bunların arasında köleler ve hürler, Portekizliler, zenciler, yerliler ve melezler de vardır ama Portekizli kadınlar nadiren dışarıda görülür çünkü Portekizliler çok kıskanç bir halktır. Onların bir deyişine göre bir kadın, ömrü boyunca sadece üç defa evden dışarı çıkabilir: Vaftizinde, düğününde ve cenazesinde. Sokakta rahatça dolaşan bir kadına fahişe gözüyle bakılır. Beni de fahişe zannediyorlardı ama orada o kadar çok fahişe veya benim demeyi tercih ettiğim gibi serbest kadın var ki gözümü korkutamadılar. Akşam serinliğinde Bahia’nın serbest kadınları en güzel kıyafetlerini giyer, boyunlarına altın kolyeler, kollarına altın bilezikler ve saçlarına altın süsler takıp sokaklarda dolaşır çünkü orada altın ucuzdur. En güzelleri beyaz olmayan kadınlar veya onların deyişle *mulatalar*. Krallık iç kesimlerde çıkarılan ve madenciler tarafından altın ustalarına satılan kaçak altınların ticaretini engelleyemedi. Ne yazık ki size o mükemmel altın ustalarının sanatını

gösterecek hiçbir şeyim, bir iğnem bile yok. İsyancılar varımı yoğumu elimden aldı. Adaya üzerimde sadece elbiselerimle, güneşten ıstakoz gibi yanmış, ellerim yaralı ve su toplamış bir hâlde çıktım. Cruso'yu cezbedemeyişime şaşmamak lazım.”

“Peki ya Cuma?”

“Cuma mı?”

“Cuma size âşık oldu mu?”

“Cuma'nın kalbinde neler olduğunu nereden bilebiliriz ki? Fakat zannetmiyorum.” Kapının yanında, başı dizlerinde bağdaş kurmuş oturan Cuma'ya döndüm. “Beni seviyor musun Cuma?” diye seslendim usulca. Cuma başını bile kaldırmadı. “Âşık olamayacak kadar yakın yaşadık biz Bay Foe. Cuma benim gölgem gibi oldu. Gölgelerimiz bizi sevdikleri için mi bizden hiç ayrılmıyorlar?”

Foe gülümsedi. “Bahia'yı biraz daha anlatın,” dedi.

“Bahia hakkında anlatacak çok şey var. Bahia başlı başına bir dünya. Neden ama? Bahia ada değil ki. Bahia benim için sadece bir sıçrama taşı.”

“Öyle olmayabilir,” diye karşılık verdi Foe, ihtiyatla. “Hikâyenizi tekrar anlatırsanız göreceksiniz. Hikâye Londra'da başlıyor. Kızınız kaçırılıyor veya kaçıyor, hangisi bilmiyorum ama bir ehemmiyeti de yok. Onu ararken Bahia'ya geliyorsunuz çünkü orada olduğunu haber aldınız. Bahia'da neredeyse iki sene geçiriyorsunuz; faydasız iki sene. Bunca zaman nasıl yaşıyorsunuz? Elbiselerinizi nereden buluyorsunuz? Nerede uyuyorsunuz? Günlerinizi nasıl geçiriyorsunuz? Arkadaşlarınız kimler? Bunlar sorulacak sorular ve cevaplamalıyız. Ve kızınızın başına neler geldi? Brezilya kadar büyük bir ülkede bile bir kız öylece buharlaşmaz. Siz onu ararken, o da sizi arıyor olabilir mi? Ama bu kadar sual yeter. Sonunda umudu kesiyorsunuz. Aramayı bırakıp oradan ayrılıyorsunuz. Kısa süre sonra kızınız taşradan Bahia'ya, sizi aramaya

geliyor. Lizbon'a giden bir gemiye binen uzun boylu İngiliz kadından bahsedildiğini işitiyor ve peşinizden gidiyor. Sık sık Lizbon ve Oporto rıhtımlarına uğruyor. Kaba saba denizciler onu tatlı bir aptal gibi görüp iyi muamele ediyor ama kimsenin Bahia'dan gemiye binen uzun boylu İngiliz kadından haberi yok. Siz Azorlar'da Ariadne gibi denizi seyredip matem mi tutuyorsunuz? Bilmiyoruz. Vakit geçiyor. Kızınız umudunu kaybediyor. Tesadüfen ihtiyar bir adamla ve kara derili kölesiyle beraber ıssız bir adadan kurtarılan bir kadının hikâyesi geliyor kulağına. Acaba bu kadın annesi mi? Bir rivayetin peşinden Bristol'dan Londra'ya, kadının kısa bir süre hizmet ettiği eve (Kensington Road'daki ev bu) kadar geliyor. Orada kadının adını öğreniyor. İkisinin adı da aynı.

Dolayısıyla beş bölümümüz var: Kızın kaybolması, kızın Brezilya'da aranması, arayışın bırakılması ve ada macerası; kızın tahmini arayışı ve kızla annesinin birbirini bulması. Bir kitabı böyle oluşturuyoruz: Kaybolma, sonra arama, sonra buluşma; başlangıç, sonra orta, sonra son. Farklılığa gelince; bunu ada kısmıyla –ki bu ortanın ikinci bölümü olabilir– ve kızın annesinin bıraktığı arayışı devam ettirdiği tersine dönüşle veriyoruz.”

Foe'yu bulmanın verdiği sevinç bir anda yok oldu. Oturdüğüm yerde omuzlarım çöktü.

“Ada tek başına bir hikâye değil,” dedi Foe tatlılıkla ve elini dizime koydu. “Onu ancak daha geniş bir hikâyenin içine yerleştirerek canlandırabiliriz. Tek başına, su almış bir teknenin günlerce boş okyanusta sürüklenip sonunda öylece, sessiz sedasız sulara gömülmesi kadar alelade. Adada ışık ve gölge eksik. Baştan sona hep aynı şey. Bir somun ekmek gibi. Okumaya açsak şüphesiz bizi hayatta tutar ama daha leziz şekerlemeler ve tatlılar varken onu kim tercih eder?”

“Okumadığınız mektuplarda,” dedim, “Hikâye aptal geliyorsa bunun tek nedeninin, inatla sessizliğini koruması olduğuna

inandığımı söylemiştim. Eksikliğini hissettiğiniz gölge orada: O Cuma'nın dilinin kaybı.”

Foe cevap vermedi ve devam ettim. “Cuma'nın dilinin hikâyesi anlatılamaz veya benim tarafımdan anlatılamaz bir hikâye. Bir başka ifadeyle, Cuma'nın diline dair pek çok hikâye anlatılabilir ama gerçek hikâye Cuma'nın içinde gömülü ve o da dilsiz. Asıl hikâye, biz sanat vasıtasıyla Cuma'ya ses vermenin bir yolunu bulana kadar bilinmeyecek. Bay Foe,” diye devam ettim, konuşmakta giderek zorlanıyordum. “Sizin evinizde kalırken bazen yukarıda uyanık yatar, kanın kulaklarımdaki çağlamasını ve aşağıdaki Cuma'nın sessizliğini dinlerdim; merdivenden duman gibi, fışkıran kapkara bir duman gibi yükselen bir sessizlikti o. Çok geçmeden nefes alamaz, yatağında boğuluyor gibi olurdu. Akciğerlerim, kalbim, kafam kapkara dumanla dolardı. Yataktan fırlayıp perdeleri açar ve kafamı dışarı çıkarıp temiz havayı içime çeker, yıldızlar hâlâ gökyüzünde mi diye bakardım.

Mektuplarımda size Cuma'nın dansının hikâyesini anlatmıştım ama hikâyenin tümünü anlatmadım.

Cuma sizin cüppelerinizle peruğunuzu bulup üniforması yaptıktan sonra bütün günlerini kendince dönerek, dans ederek ve şarkı söyleyerek geçirmeye başladı. Size söylemediğim şey, dans ederken üzerinde cüppeden ve peruktan başka bir şey olmadığıydı. Hareketsiz dururken bileklerine kadar örtülüydü ama dönerken cüppenin etekleri öyle bir savruluyordu ki dansının tek gayesinin altındaki çıplaklığı teşhir etmek olduğu düşünülebilirdi.

Cruso bana, kölecilerin esirlerini uysallaştırmak için dillerini kestiğini söylediğinde, itiraf etmeliyim ki edepli olmak için mecaz yapıyor olabilir mi, diye merak etmiştim; kesik dil kendisiyle beraber daha da gaddarca bir sakatlamayı mı temsil ediyordu; dilsiz köleden hadım edilmiş köleyi mi anlamalıydım?

Onun mırıltısını işittiğim o ilk sabah kapısına gelip Cuma'nın etekleri savrulan cüppesiyle dans eden hâlini gördüğümde o kadar şaşırmıştım ki o güne kadar benden saklanan şeye hiç utanmadan ağzım açık bakakaldım. Cuma'yı daha önce çıplak görmeme rağmen aramızda hep bir mesafe olmuştu; adamızda olabildiğince edepli olmaya dikkat ediyorduk, Cuma da öyleydi.

Cruso, Cuma'nın dili olmadığını bana göstermek için onun ağzını açtığı anda duyduğum tiksintiye size anlatmıştım. Cruso'nun görmemi istediği şey, benim görmemek için gözlerimi kaçırdığım şey, ağzının arkasındaki kalın dil köküydü ve daha sonraları Cuma kendini ifade etmek için çabalarken hissettiği heyecanın tesiriyle, can çekişirken kıvrılıp bükülen ikiye bölünmüş bir solucan gibi titreşip gerildiğini hayal ettim. O gecedен sonra daha da korkunç bir sakatlamanın delilini görmek zorunda kalacağımдан korktum hep.

Dansında hiçbir şey hareketsiz değildi ama yine de her şey hareketsizdi. Dönen cüppe, Cuma'nın omuzlarına konmuş ve onu örten kırmızı bir çandı; Cuma, ortasındaki koyu renkli sütundu. Benden gizlenen şey ortaya çıkmıştı. Gördüm veya daha doğrusu gözlerim onlara takdim edilen şeye açıldı.

Gördüm ve gördüğüme inandım ama sonra Tomas* aklıma geldi, o da görmüş ama elini yaraya değdirene kadar inanmamıştı.

Bu meselelerin mecazlarla örtbas edilmedikçe bir kitapta nasıl yazılabileceğini bilemiyorum. Adınızı ilk defa işittiğimde, işinizin icabı en çaresiz tövbe-kârların en karanlık itiraflarını dinleyen çok ketum bir adam, bir çeşit papaz olduğunuzu söylediler. O idamlıklarınızdan biri gibi korkunç itiraflarla dolu bir ağızla önünüzde diz çökmeyeceğime yemin ettim. Söylenebilecekleri basit bir dille

* İsa Mesih'in 12 havarisinden biri. İsa'nın dirilişinden şüphe duydu ve yaralarını görmek ve onları ellemek istedi. İsa ona yaralarını gösterdiğinde onun tanrılığını kabul eden ilk kişi oldu. (çn)

söyleyecek, söylenemeyecekleri söylemeyecektim. Ne var ki burada en karanlık sırlarımı ifşa ediyorum. Siz kadınların kendilerini korumaya çalıştığı ama sonunda, karşısında zayıf kaldığı o nam salmış hovardalardan biri gibisiniz, baştan çıkarıcının kötü şöhreti, en tesirli silahıdır.”

“Bana Bahia hakkında ihtiyacım olan her şeyi anlatmadınız,” dedi Foe.

“Kendime dedim ki (Bunu daha önce itiraf etmemiş miydim?): O, ağının ortasında oturmuş, avının kendisine gelmesini bekleyen sabırlı örümcek gibi ve biz, onun pençelerinden kurtulmak için debelenirken o, bizi midesine indirmek için çenelerini açar ve biz son nefesimizle haykırırken o, alaycı bir gülümsemeyle, ‘Sizi ben çağırmadım ki kendi iradenizle geldiniz,’ der.”

Aramızda uzun bir sessizlik oldu. “Gitmeyi aklımdan bile geçirmedığım kıyılara sürüklendim.” Kelimeler kendi kendine gelmişti. Manaları neydi? Aşağıdaki sokaktan birisini azarlayan bir kadının bağirtısı geldi. Verip veriştirmesi bitmiyordu. Gülümsemedim; kendimi tutamadım, Foe da gülümsedi.

“Bahia’ya gelince,” diye devam ettim. “Bu kadar az bahsetmem benim tercihim. Tanınmak istediğim hikâye, adanın hikâyesi. Siz ona kısım diyorsunuz ama ben kendi başına bir hikâye diyorum. Benim adaya sürüklenişimle başlıyor, Cruso’nun ölümü ve Cuma’yla benim yeni umutlarla dolu olarak İngiltere’ye dönüşümüzle bitiyor. Bu büyük hikâyenin içinde başka hikâyeler de var: Benim ıssız adaya düşüşüm (benim tarafımdan Cruso’ya anlatıldı), Cruso’nun gemisinin batışı ve adadaki ilk yılları (Cruso tarafından bana anlatıldı) ve Cuma’nın hikâyesi ama bu doğru dürüst bir hikâyeden çok, bir muamma veya metindeki bir delik. (Ben onu itinayla açılmış ama boş, düğmesini bekleyen bir ilik olarak hayal ediyorum.) Bütün olarak bakıldığında bir başı ve sonu ve hoş yan konuları da olan bir metin bu, sadece sağlam ve ilginç bir

orta kısım eksik, burası da Cruso'nun, setlerinde çok fazla çalıştığı, benim de çok fazla kıyılarda dolaştığım yerler. Bir defasında yamyamlar ve korsanlar icat ederek bir orta kısım yazmayı teklif etmişsiniz. Bunları kabul etmem çünkü gerçek değiller. Şimdi de adayı, kaybettiği kızını arayan bir kadının tarihçesinde bir kısım hâline getirmeyi teklif ediyorsunuz. Bunu da reddediyorum.

En büyük hatanız, benim sessizliklerimle Cuma'nın sessizliklerinin arasındaki farkı anlamamanız. Cuma kelimelere vâkıf değildir ve bu yüzden başkalarının arzularına göre günbegün yeniden şekillendirilmeye karşı kendini müdafaa edemez. Ona yamyam dersem yamyam olur, çamaşırcı dersem çamaşırcı olur. Cuma'nın hakikati nedir? Şu cevabı vereceksiniz: O, ne yamyam ne de çamaşırcı, bunlar sadece isimler, onun aslına dokunmazlar, o gerçek bir varlıktır, o kendisidir, Cuma Cuma'dır. Ama öyle değil. Kendisi için ne olursa olsun (Kendisi için nedir? Bunu bize nasıl söyleyebilir?), dünya için ben onu ne yaparsam odur. Dolaşısıyla Cuma'nın sessizliği çaresiz bir sessizliktir. O sessizliğinin çocuğudur, doğmamış bir çocuktur, doğmayı bekleyen doğamamış bir çocuktur. Halbuki Bahia ve diğer konulara dair sessizliğim tercihli ve maksatlıdır: Benim kendi sessizliğimdir. Üstüne basarak söylüyorum ki Bahia kendi başına bir dünyadır ve Brezilya daha da büyük bir dünyadır. Bahia ve Brezilya bir ada hikâyesine ait değildir, onun sınırları içine sıkıştırılamazlar. Mesela, Bahia sokaklarında taşıdıkları tepsilerde tatlı satan zenci kadınları görürsünüz. Bu tatlılardan bazılarının adlarını size söyleyeyim. *Pamonha*, yani yerlilerin mısırlı keki, *quimado* şekerden yapılıyor, Fransızcası *bon-bon*, *pão de milho* mısırla yapılan pandispanya ve *pão de arroz* pirinçle yapılıyor, ayrıca *rolete de cana*, yani şeker kamışı rulosu. Bunlar aklıma gelen isimler ama çok daha fazlası var; hem tatlı hem tuzlu ve herhangi bir sokağın köşesindeki her tatlıcının tepsisinde hepsi de bulunur. Sokaklarında gece gündüz

insan kalabalıklarının kaynaştığı bu canlı şehirde ne kadar çok tuhaf ve yeni şeyin olabileceğini düşünün: Ormanlardan gelen çıplak yerliler, abanoz gibi Danomeyliler, gururlu Lusitanyalılar ve her renkten melezler; kendilerini kırbaçlayanların, dansçıların oluşturduğu kabilelerin, seyyar satıcıların ve horoz dövüşlerine giden kalabalıkların arasında kölelerinin taşıdığı tahtıveranlarda yolculuk eden şişman tüccarlar. Bahia'yı bir kitabın kapakları arasına nasıl hapsedebilirsiniz? Sadece ıssız adalar ve kimsesiz evler gibi küçük ve seyrek nüfuslu yerler kelimelerle zaptedilebilir ve sınırlandırılabilir. Ayrıca kızım artık Bahia'da değil, ülkenin içlerine, tasavvur edemeyeceğim kadar uçsuz bucaksız ve garip bir dünyaya, bir ovalar ve büyük çiftlikler dünyasına gitti; Cruso'nun arkasında bıraktığı da böyle bir çiftlikti ve buralarda karınca imparatorudur, her şey tersine dönmüştür.

Sizin, ağızlarından bir itiraf koparılıp Tyburn'e* ve ebedi sessizliğe gönderilen, böylece hikâyeleriyle istediğiniz gibi oynayabileceğiniz o hırsızlarınızdan veya haydutlarınızdan biri değilim ben, anlıyor musunuz? Yön vermek ve düzeltmek hâlâ benim elimde. En önemlisi de size vermemek. Bu şekilde hâlâ kendi hikâyemi yaratmaya çabalıyorum.”

Foe konuştu. “Size bir hikâye anlatacağım Susan, Newgate’e ziyaretçi olarak gittiğim günlerden. Hırsızlık hükümlüsü bir kadın, tam da onu Tyburn’e götürecek at arabasına bindirilmek üzereyken asıl itiraflarını yapmak için bir rahip istemiş; çünkü söylediğine göre daha evvelki itirafı doğru değilmiş. Papazı getirmişler. Kadın, ona itham edilen hırsızlıkları bir daha itiraf etmiş ve daha fazlasını da anlatmış; bir dolu ahlaksızlığını ve günahını itiraf etmiş: İki çocuğunu terk ettiğini ve üçüncüsünü beşikte boğduğunu

* Eski dönemlerde Londra'nın dışındaki Tyburn köyünde bulunan idam meydanı. Tyburn sözcüğü yüzyıllarca ölüm cezasıyla aynı anlamla kullanılmıştır. (çn)

itiraf etmiş. Biri İrlanda’da, biri Carolina Kolonisi’ne gönderilmiş ve bir diğeri Newgate’te onunla beraber yaşayan, hepsi de hayatta olan üç kocası olduğunu itiraf etmiş. Genç kızlığında ve çocukluğunda işlediği suçları bir güzel anlatmış, sonunda güneş gökyüzünde yükselirken ve zindancı kapıyı vururken papaz onu susturmuş. ‘Bir insanın ömrünün bunca suçu işlemesine yetebileceğine inanmak bana çok zor geliyor bayan,’ demiş. ‘Sahiden de inanmamı istediğiniz kadar büyük bir günahkâr mısınız?’ diye sormuş. ‘Eğer gerçeği söylemiyorsam muhterem peder,’ diye cevap vermiş kadın (İrlandalı olduğunu söyleyebilirim), ‘O vakit sakramenti suistimal etmiş olmuyor muyum ve bu da itiraf ettiklerimden daha kötü, daha fazla itiraf ve pişmanlık gerektiren bir günah değil mi? Ve pişmanlığım samimi değilse (Samimi mi? Yüreğime bakıyorum ama anlayamıyorum, o kadar karanlık ki orası.) o vakit itirafım da asılsız olmaz mı ve bu da günahı daha da büyütmez mi?’ Ve kadın bütün gün itiraf etmeye ve itiraflarıyla ilgili şüpheler uyandırmaya devam etmiş, ta ki arabacı uyuyana, börekçiler ve meraklı kalabalıklar evlerine gidene, papaz kadının itiraz edip hikâyesini henüz bitirmediğinde ısrar etmesine rağmen ellerini havaya kaldırıp bağırarak kadının günahlarını affedip hızla oradan uzaklaşana kadar.”

“Bana neden bu hikâyeyi anlatıyorsunuz?” diye sordum. “Darağacına gitme zamanı gelen o kadın ben miyim yoksa, papaz da siz misiniz?”

“Hikâyeyi istediğiniz gibi kullanmakta serbestsiniz,” diye cevap verdi Foe. “Bana göre hikâyeden çıkarılacak ders, hepimizin dünyayla hesaplaşma zamanının geleceği ve sonra da ebediyen sessiz kalmaktan memnun olacağımızdır.”

“Bana göre alınacak ders, en son sözü en kudretli olanın söylediğidir. Celladı ve yardımcılarını kastediyorum, küçüklü büyüklü. Ben o İrlandalı kadın olsaydım, son saatlerimin hikâyesinin nasıl

bir tefsirciye teslim edildiğini bildiğinden, mezarımda hiç de rahat uyumazdım.”

“Öyleyse size bir hikâye daha anlatayım. Bir kadın (başka bir kadın) ölüme mahkûm edilmiş; suçunun ne olduğunu unuttum. Ölüm günü yaklaştıkça kadının çaresizliği de büyümüş çünkü hücrede onunla beraber kalan küçük kızına bakacak birisini bulamamış. Sonunda kadının hâline acıyan gardiyanlarından biri karısıyla konuşmuş ve çocuğu evlat edinmeye karar vermişler. Bu kadın mahkûm, çocuğunu analığının kollarında gördüğünde kendisini yakalayanlara şöyle demiş: ‘Artık bana ne isterseniz yapabilirsiniz çünkü ben sizin hapishanenizden kaçtım; size sadece benim kabuğum kaldı.’ (Herhalde burada kelebek doğduğunda geride bıraktığı kabuğunu kastetmiş.) Bu eski günlerden kalma bir hikâye; artık annelere bu kadar zalimce muamele etmiyoruz. Her neyse, bir anafikri var ve anafikir de şu: Ebedi hayatın birden fazla yolu var.”

“Bay Foe, ben bir hokkabazın ceketinin kolundan arka arkaya güller çıkarması gibi meseller anlatamam. Kabul ediyorum, ünlü olmak, sokaklarda bana dönen başları görmek ve insanların, ‘Kazazede Susan Barton geçiyor,’ diye fısıldaşmalarını duymak istediğim zamanlar oldu ama bu boş bir hevesti ve vazgeçeli çok oldu. Şu hâlime bir bakın. İki gündür midem bomboş. Elbiselerim lime lime, saçlarım yağlı. İhtiyar bir kadına, pislik içinde ihtiyar bir çingene kadına benziyorum. Kapı önlerinde, kilise avlularında, köprü altlarında uyuyorum. Dilenci gibi yaşamak hoşuma mı gidiyor zannediyorsunuz? Banyo yapsam, yeni elbiseler giysem ve sizden bir tavsiye mektubu alsam, yarın kendime iyi bir evde aşçı yamağı olarak rahat bir iş bulabilirim. Gerçek bir varlığın hayatına, tavsiye ettiğiniz hayata geri dönebilirim ama bu çok sefil bir hayat. Bu bir mahlûkun hayatı. Erkekler tarafından kullanılan bir fahişe, canlı bir varlık olarak kullanılır. Dalgalar beni alıp bir adanın

kıyısına attı ve bir sene sonra aynı dalgalar beni kurtaracak gemiyi getirdi ve o senenin hakiki hikâyesini, Rabb'in büyük resminin içinde görülmesi gereken hikâyeyi anlamaktan bir bebek kadar âcizim. Bu yüzden rahat duramıyorum, bu yüzden saklandığınız yere kadar davetsiz misafir gibi geldim. Sizin benim gerçek hikâyemi anlatacak kişi, yegâne kişi olduğunuza inanmasam burada olur muydum sanıyorsunuz?

Müz'ün hikâyesini biliyor musunuz Bay Foe? Müz bir kadındır, bir ilahedir, geceleri şairleri ziyaret eder ve hikâyeler verir. Daha sonra onun ziyaretini anlatırken şairler, Müz'ün en çaresiz anlarında çıkageldiğini ve kutsal ateşiyle onlara dokunduğunu, sonrasında harflerin kurumuş kalemlerinden akmaya başladığını söylerler. Sizin için hatıralarımı yazarken kalemimin altında ne kadar sıkıcı, boş ve cansız olduğunu, adanın kendisine ne kadar da benzediğini gördüğümde geceleri kadın yazarları ziyaret edip kalemlerine hayat veren erkek Müz gibi bir varlığın, genç bir ilahın çıkagelmesini çok istedim. Ama şimdi daha iyi anlıyorum. Müz hem ilahe hem de vücuda getiren. Benim hikâyemin anası değil, vücuda getireni olmam gerekiyordu. Benim değil, sizin olmanız gerekiyor. Ama neden fikirlerimin doğruluğunu ispat etmem gerekiyor ki? Mahkemeye çıkan bir adamın kendisini kıyas yoluyla müdafaa etmesi ne zaman istenmiştir ki? Benden niye istensin ki?"

Foe karşılık vermeden odanın perdeyle ayrılmış köşesine gitti ve elinde bir kavanozla geldi. "Bunlar İtalyan usulü badem ezmesi bisküviler," dedi. "Ne yazık ki size ikram edecek başka bir şeyim yok."

Bir tane alıp tadına baktım. O kadar inceydi ki dilimin üzerinde eriyiverdi. "Şahane bir şey," dedim. Foe gülümsedi ve başını salladı. Cuma'ya bir bisküvi uzattım ve gönülsüzce aldı. "Birazdan bizim Jack gelir," dedi Foe. "Onu akşam yemeğimiz için bir şeyler almaya yollarım."

Bir sessizlik oldu. Çan kulelerini ve çatıları seyrettim.

“Kendinize güzel bir sığınak bulmuştunuz,” dedim. “Tam bir kartal yuvası. Hatıralarımı penceresiz bir odada mum ışığında, kâğıdı dizlerimin üzerine koyarak yazdım. Sizce hikâyemin bu kadar sıkıcı olmasının nedeni bu mu; görüşümün kısıtlanması, görememem?”

“Çok sıkıcı bir hikâye değil ama çok fazla tekrar var.”

“Kendimize gerçek olduğunu hatırlattıkça çok sıkıcı değil aslında ama macera olarak sahiden sıkıcı. Bu yüzden yamyamları da ilave etmemi istediniz, öyle değil mi?” Foe ihtiyatla başını bir sağa bir sola yatırdı. “Cuma canlı bir yamyam olarak burada duruyor,” diye devam ettim. “Dikkatle bakın. Cuma’dan yola çıkarsak, yamyamlar İngilizlerden daha az sıkıcı değil.”

“İnsan etinden mahrum kalınca canlılıklarını kaybettiklerine şüphem yok,” diye cevapladı Foe.

Kapı vuruldu ve bizi eve getiren oğlan içeri girdi. “Hoş geldin Jack!” diye seslendi Foe.

“Daha önce tanıştığın Bayan Barton da bizimle beraber yemek yiyecek, yani iki porsiyon ısmarlar mısınız?” Cüzdanını çıkarıp Jack’e para verdi. “Cuma’yı unutmayın,” diye araya girdim. “Ve bir porsiyon da uşak Cuma için elbette,” dedi Foe. Oğlan gitti. “Jack’i cam fabrikalarının kül çukurlarında yatan evsiz, öksüz çocukların arasında buldum. Kendi hesabına göre on yaşında ama şimdiden tanınmış bir yankesici,” dedi. “Onu ıslah etmeye çalışmıyor musunuz?” diye sordum. “Onu ıslah etmeye çalışmak, ıslahhaneye mahkûm etmek olurdu,” dedi Foe. “Birkaç mendil için bir çocuğu ıslahhanede görmek ister miydiniz?” diye sordu. “Hayır ama siz de onu darağacı için yetiştiriyorsunuz,” diye cevapladım. “Onu yanınıza alıp, okuma yazma öğretip çırak olarak kullanamaz mısınız?” diye sordum. “Bu tavsiyeye uysaydım şimdi sokaklardan kurtardığım, burada yerlerde uyuyan kaç çırağım olurdu, biliyor

musunuz?” dedi Foe. “Beni hırsızların reisi zannedip dar acağına gönderirlerdi. Jack’in kendi hayatı var ve benim, onun için tasavvur edeceklerimden çok daha iyi bir hayat bu,” diye devam etti. “Cuma’nın da kendi hayatı var ama bu yüzden onu sokaklara salmıyorum,” dedim. “Bunu neden yapmıyorsunuz?” diye sordu Foe. “Çünkü o çaresiz,” dedim. “Çünkü Londra’yı bilmiyor. Çünkü kaçak zannedilebilir ve satılıp Jamaika’ya gönderilebilir.”

“Kendi soyundan insanların yanında olsa, bakılsa ve karnı doyurulsa daha iyi olmaz mıydı? Londra’da sandığınızdan çok daha fazla zenci var. Bir yaz günü akşamüstü, Mile End Road’da veya Paddington’da yürüyüş yaparsanız görürsünüz. Cuma diğer zencilerin arasında mutlu olmaz mı? Sokak çalgıcılarıyla beraber çalarak birkaç peni kazanabilir. Böyle bir sürü gezgin çalgıcı var. Ona benim flütümü hediye edebilirim.”

Cuma’ya baktım. Yanılıyor muydum yoksa gözlerinde konuşulanları anladığına dair bir ışıltı mı vardı? “Bay Foe’nun söylediklerini anlıyor musun Cuma?” dedim. Bana boş gözlerle baktı.

“Veya batıda, taşrada olduğu gibi Londra’da amele pazarları bulunsaydı,” dedi Foe. “Cuma omzunda çapasıyla sırada bekler ve tek kelime konuşması icap etmeden bahçıvan olarak iş bulabilirdi.”

Jack gelmişti ve elindeki üstü örtülü tepside iştah açıcı kokular geliyordu. Tepsiyi masaya koyup Bay Foe’ya bir şeyler fısıldadı. “Bize birkaç dakika ver, sonra da onları içeri al,” diyen Foe bana döndü. “Ziyaretçilerimiz var ama önce yemeğimizi yiyelim.”

Jack salçalı biftek, ekmek ve bir sürahi bira getirmişti. Sadece iki tabak olduğu için önce Foe ve ben yedik ve sonra ben tabağımı tekrar doldurup Cuma’ya verdim.

Kapı vuruldu. Foe kapıyı açtı. Işık, Epping Ormanı’nda bıraktığım kızın üzerine düştü; arkasında gölgelerin içinde bir kadın daha vardı. Ben nutkum tutulmuş kalakalırken kız yanıma gelip

bana sarıldı ve yanağımdan öptü. Vücudumdan soğuk bir ürperti geçti ve yere düşecek gibi oldum. “İşte Amy,” dedi kız. “Amy, Deptford’dan, küçükken benim dadımdı.” Kulaklarım uğulduyordu ama kendimi zorlayarak Amy’ye baktım. Benim yaşlarımda, ince uzun, güzel yüzlü bir kadındı, başlığının altında sarı bukleleri görünüyordu. “Sizinle tanıştığıma memnun oldum,” diye mırıldandım. “Ama sizi daha önce hiç görmediğime eminim.”

Birisi koluma dokundu. Foe’ydu: Beni iskemleye götürüp oturttu ve bir bardak su verdi. “Bir an başım döndü,” dedim. Başıyla onayladı.

“Sonunda hepimiz bir aradayız,” dedi Foe. “Oturun lütfen, Susan, Amy.” Yatağı işaret etti. Jack, Foe’nun yanında durmuş merakla bana bakıyordu. Foe ikinci bir lamba yakıp şömine rafının üstüne koydu. “Jack şimdi kömür getirip bize ateş yakacak, değil mi Jack?” dedi. “Evet efendim,” dedi Jack.

Ben konuştum. “Geç oluyor, Cuma’yla ben kalamayız,” dedim.

“Gitmeyi düşünmeyin bile,” dedi Foe. “Gidecek bir yeriniz yok. Ayrıca en son ne zaman böyle insanlarla beraber oldunuz?”

“Hiçbir zaman,” diye cevapladım. “Daha önce hiç böyle insanlarla beraber olmadım. Burayı pansiyon sanıyordum ama şimdi anlıyorum ki oyuncuların toplanma yeriymiş. Bu kadınların bana yabancı olduklarını söylemem benim için boşa nefes harcamak olacak Bay Foe çünkü siz unuttuğumu söyleyeceksiniz ve onlara işaret vereceksiniz, onlar da benim de bir oyuncusu olduğum bir geçmişe dair uzun hikâyelere başlayacaklar.

Bütün bunların doğruluğuna itiraz etmekten başka ne yapabilirim ki? Ben de sizin gibi kendimizi kandırmanın bir sürü yolunu bilirim. Ama kim olduğumuzu ve eskiden kim olduğumuzu bildiğimize inanmadan nasıl yaşayabiliriz ki? Sizin istediğiniz kadar uysal olsaydım, kızımın Brezilya otlaklarında kaybolup gittiğine inanmama rağmen geçen seneyi İngiltere’de geçirmiş olmasının

ve şu anda benim tanıyamadığım bir şekilde –çünkü benim hatırladığım kızım uzun boylu ve siyah saçlıydı ve kendi adı vardı– bu odada bulunmasının aynı derecede mümkün olduğunu kabul etmeye hazır olsaydım, dalgalarla sürüklenen ve içinde bir mesaj olan bir şişe olsaydım, bu mesaj kanalda balık tutan avare bir çocuktan olabileceğı gibi açık denizlerde kaybolmuş bir denizciden de olabilseydi, sadece içime tıktıştırılan her hikâyeyi kabul etmeye hazır bir zarf olsaydım, o zaman şüphesiz beni gönderir-diniz, şüphesiz kendinize derdiniz ki, ‘Bu bir kadın değıl, kelime-lerle dolu bir çuval, içi boş, özü yok.’

Ben bir hikâye değılim Bay Foe. Size hikâye gibi görünmüş olabilirim çünkü başıma gelenleri anlatırken bir girizgâh yapmadan hemen suya düşüşüm ve kıyıya çıkışımla başladım. Ama benim hayatım dalgaların arasında başlamadı. Sudan önce, Brezilya’daki perişan arayışlarıma, oradan kızımın yanımda olduğu senelere ve doğduğum güne kadar uzanan bir hayatım var. Bunların hepsi de anlatmayı tercih etmediğim bir hikâye oluşturuyor. Anlatmamayı tercih ettim çünkü kimseye, size bile dünyada gerçek bir tarihi olan gerçek bir varlık olduğumu ispatlamaya mecbur değılim. Bunun yerine adayı, kendimi, Cruso’yu ve Cuma’yu ve üçümüzün orada ne yaptığını anlatmayı tercih ettim çünkü ben hikâyesini kendi istediğı gibi anlatarak hürriyetini ilan eden hür bir kadınıım.”

Burada durakladım, nefes nefeseydim. Kız da Amy adlı kadın da beni dikkatle dinliyordu ve tavırlarında bir yakınlık gördüm. Foe beni cesaretlendirircesine başıyla onayladı. Oğlan elinde kömür kovanıyla hareketsiz duruyordu. Cuma’nın bile gözleri benim üzerimdeydi. Odanın diğler tarafına yürüdüm. Yanına yaklaştığımda kız yerinden kımıldamadı. Geriye nasıl bir deneme kalmıştı? Düşündüm ve onu kollarıma alıp dudaklarından öptüm ve onun da kendini bırakıp öpüşüme karşılık verdiğini hissettim, neredeyse

âşığına karşılık verir gibi öpmüştü beni. Ona dokunduğumda dağılmasını, etlerinin parçalanıp kâğıt külleri gibi uçup gitmesini mi beklemiştim? Onu sımsıkı tuttum ve parmaklarımı omuzlarına bastırdım. Bu sahiden de benim kızımın eti miydi? Gözlerimi açtığımda Amy'nin yüzü benden birkaç santimetre uzaktaydı, dudakları öpülmeyi bekliyormuş gibi yarı açıktı. "Bana hiçbir şekilde benzemiyor," diye mırıldandım. Amy başını salladı. "O sizin rahminizden doğan gerçek çocuğunuz," diye cevapladı. "Gizli bazı şeyleriyle size benziyor." Geri çekildim. "Ben gizli şeylerden bahsetmiyorum," dedim. "Ben mavi gözlerden ve kahverengi saçlardan bahsediyorum." Şayet onu kırmak isteseydim kızın yumuşak ve çaresiz küçük ağzından da bahsedebilirdim. "O annesinin olduğu kadar babasının da çocuğu," dedi Amy. Ona, babasının çocuğuysa o zaman babasının benim zıttım olması gerektiğini ve zıtlarımızla evlenmediğimizi, biraz bize benzeyen erkeklerle evlendiğimizi söyleyecektim ki bunun yine boşa nefes harcamak olduğunu fark ettim çünkü Amy'nin gözündeki ışık dostça değil, aptalcaydı.

"Bay Foe," diyerek ona döndüm ve şimdi bakışlarımda hakiki bir ümitsizlik olduğuna ve onun bunu gördüğüne inanıyorum. "Artık nasıl bir hanenin içine düştüğümü bilemiyorum. Kendime diyorum ki: Bu çocuk bir ruh, etiyle kemiğiyle bir ruh; eğer böyle varlıklar varsa ve bilmediğim nedenlerden ötürü, bana musallat oluyor ve başka ruhları da yanında getiriyor. Kendime onun Bahia'da kaybettiğim kızımı temsil ettiğini ve beni teselli etmek için onu sizin gönderdiğinizizi söylüyorum ama ruh çağırma hünerinden mahrum olduğunuz için kızıma hiçbir şekilde benzemeyen bir tanesini getirdiniz. Veya kızımın öldüğünü düşünüyorsunuz ve onun ruhunu çağırıyorsunuz ama tesadüfen benim adımla taşıyan bir ruh çıkageliyor, yanında bir de refakatçisiyle. Tahminlerim bunlar. Oğlana gelince; o ruh mu, değil mi, bilemiyorum, bir ehemmiyeti de yok zaten.

Fakat bu kadınlar sizin mahlûklarınızsa, sizin talimatınızla beni ziyaret ediyorlarsa, onlar için hazırladığınız kelimelerle konuşuyorlarsa, o zaman ben kimim ve siz aslında kimsiniz? Kendime ait olduğumu bildiğim kelimelerle kendimi size takdim ettim; kendimi suya bıraktım, yüzmeye başladım, saçlarım etrafımda yüzüyordu ve benzeri şeyler –kelimeleri hatırlarsınız– ve sonrasında uzun bir zaman, sizin tarafınızdan asla okunmayan, daha sonra gönderilmeyen ve sonunda artık hiç yazılmayan o mektupları yazarken kendi yazarlığıma güveniyordum.

Şimdi, sonunda sizinle aynı odadayız ve burada size her davranışımı anlatmam elbette icap etmiyor –gözlerinizin önündeyim, kör değilsiniz– ama yine de tarife ve izaha devam ediyorum. Dinleyin! Karanlık merdiveni, çıplak odayı, perdeyle ayrılmış köşeyi, sizin benden bin kat daha iyi bildiğiniz hususları tarif ediyorum; sizin suretinizden, benim suretimden bahsediyorum, sizin kelimelerinizi ve benimkileri söylüyorum. Neden konuşuyorum, kiminle konuşuyorum, konuşmak hiç lazım değilken?

İlk başta size adanın hikâyesini anlatacağımı ve bitirince eski hayatıma geri döneceğimi düşünmüştüm ama şimdi bütün hayatım hikâyeleşiyor ve geriye kendimden bir şey kalmıyor. Kendim olduğumu ve bu kızın sizin uydurduğunuz kelimelerle konuşan başka bir âlemden bir mahluk olduğunu düşünüyordum ama şimdi şüphelerle doluyum. Bana şüpheden başka bir şey kalmadı. Ben şüphenin ta kendisiyim. Beni kim konuşuyor? Ben de mi hayaletim? Hangi âleme aidim? Ve siz, siz kimsiniz?”

Bütün bu konuşma boyunca Foe, şöminenin yanında hareketsiz durmuştu. Bir cevap bekliyordum çünkü daha önce hiç söyleyecek bir şey bulamadığı olmamıştı. Ama o yanıma geldi, beni kollarına alıp öptü ve kızın daha önce yaptığı gibi dudaklarımın onun öpüşüne karşılık verdiğini hissettim (Peki ama bunu kime itiraf ediyorum?), tıpkı bir kadının âşığına yaptığı gibi.

Cevabı bu muydu; onun ve benim kadın ve erkek olduğumuz, kadınla erkeğin kelimelerin ötesinde olduğu? Öyleyse eğer, bu bayağı bir cevaptı, cevaptan çok bir gösteriydi, hiçbir felsefeciyi tatmin etmeyecek bir şeydi. Amy'yle Jack daha da aşıkâr gülümşüyordu. Nefes nefese kendimi kollarından kurtardım.

“Uzun zaman önce Bay Foe,” dedim. “Bir hikâye yazmıştınız. (Kütüphanenizde bulmuş ve vakit geçirmek için Cuma'ya okumuştum.) Bütün bir akşamüstünü yakın bir dostuyla sohbet ederek geçiren ve sonunda arkadaşına sarılıp onunla vedalaşan bir kadın hakkındaydı. Ne var ki o bilmiyordu ama arkadaşı bir gün önce kilometrelerce ötede bir yerde ölmüştü ve kadın bir hayaletle sohbet etmişti. Adı Bayan Barfield'dı, hatırlarsınız. Bundan hayaletlerin bizimle konuşabileceğinin, bize sarılıp öpebileceğinin farkında olduğunuza hükmediyorum.”

“Benim tatlı Susan'ım,” dedi Foe ve bu kelimeler ağzından çıkınca sert bakışlarım yumuşayıverdi çünkü yıllardır bana tatlı Susan diyen olmamıştı, şüphesiz Cruso da asla böyle bir söylememişti. “Benim tatlı Susan'ım, hangimiz hayalet, hangimiz değil bilemiyorum; yılanın önünde hareketsiz duran bir kuş gibi, sadece bizi yutmaması umuduyla sessizlik içinde karşısında durup bakacağımız bir soru bu.

Ama şüphelerinden kurtulamıyorsan söyleyeceğim şey seni biraz rahatlatılabilir. En büyük korkumuzla yüzleşelim, bu da hepimizin başka bir âlemden –artık unuttuğumuz– tanımadığımız bir büyücü tarafından dünyaya çağrılmış olmamız, yani senin kızınla refakatçisini benim getirdiğimi –ben ki bunu yapmadım– söylemen gibi. Yine de soruyorum: Bu yüzden hürriyetimizi mi kaybettik? Bilhassa, sen hayatının daha mı az efendisisin? İster istemez sonu bizim için bilinmez olan ve o sona doğru suçlular gibi koşturduğumuz bir hikâyede kuklalar mı oluyoruz? Sen de ben de kendi açımızdan yazmanın ne kadar karmaşık bir iş

olduğunu biliyoruz ve şüphesiz hayal etmek de öyledir. Oturmuş pencereden dışarı bakarken deve şeklinde bir bulut geçer ve bir anda muhayyilemiz bizi Afrika çöllerine taşıyiverir ve kahramanımız –ki tebdili kıyafet gezen kendimizden başkası değildir– bir Mağribi çetesiyle elinde palası dövüşür. Yelkenli gemi şeklinde bir başka bulut geçer ve bir anda kendimizi keder içinde ıssız adaya sürüklenmiş bir hâlde buluruz. Yaşamamız için bize verilen bu hayatların bu garip maceralardan farklı bir plana göre devam edeceğine inanmak için bir nedenimiz var mı?

Biliyorum ki maceranın kahramanlarının, kendi hayatıyla ilgili duyduğun şüpheleri taşıyamayacak kadar basit insanlar olduğunu söyleyeceksin. Fakat şüphelerinin de diğer maceralarından daha fazla ağırlığı olmayan yaşadığın hikâyenin bir parçası olabileceğini hiç düşündün mü? Sadece soruyorum.

İnan bana kitaplarımı yazarken defalarca şüphenin labirentlerinde kayboldum. Fakat püf noktasını öğrendim; durduğum yere bir işaret veya nişan koyuyorum ve böylece sonraki gezintilerimde geri dönebileceğim ve daha da fazla kaybolmayacağım bir şeyim oluyor. Nişanı bırakıp devam ediyorum ve ona ne kadar çok geri dönersem –körlüğümü ve âcizliğimi bana gösteren bir işaret– kaybolduğumu da o kadar katilikle biliyorum ama yolumu bulduğum için cesaretleniyorum da.

Kendi gezintilerinde farkında olmadan kendin için böyle bir nişan bırakmış olabileceğini –artık burada bitireceğim– veya hayatının efendisi olduğuna inanmamayı tercih ediyorsan senin namına bir nişan bırakıldığını ki bahsettiğim körlüğün işareti bu ve daha iyi bir plan olmadığı için labirentten bir çıkış yolu bulma arayışının –sahiden şaşkınsan veya sersemlemişsen– bu noktadan başlayabileceğini ve kurtulduğunu anlayana kadar defalarca oraya dönebileceğini hiç düşündün mü?”

Burada Foe dikkatini bir süredir kolunu çekiştiren Jack’e çe-

virdi. Aralarında fısıldaştılar; Foe ona para verdi ve Jack neşeli bir iyi geceler temennisiyle gitti. Sonra Bayan Amy saatine bakıp çok geç olduğunu söyledi. “Uzakta mı oturuyorsunuz?” diye sordum. Bana garip bir şekilde baktı. “Hayır,” dedi, “Hiç uzak değil hatta yakın sayılır.” Kız gitmek istemiyormuş gibi görünüyordu ama ona tekrar sarılıp öpünce neşesi yerine geldi. Görünüşü, hayaleti veya o her ne idiye, artık onu daha iyi tanıdığım için beni daha az rahatsız ediyordu.

“Gel Cuma,” dedim. “Bizim de gitme vaktimiz artık.”

Ama Foe itiraz etti. “Bu gece burada kalırsanız bana şeref verirsiniz,” dedi. “Ayrıca başka nerede bir yatak bulabilirsin ki?” diye ekledi. “Yağmur yağmadıkça, hepsi de sert yüz tane yatak bulabiliriz,” diye cevap verdim. “Burada kalın o hâlde, en azından yumuşak bir yatakta yatarsınız,” dedi Foe. “Peki ya Cuma?” diye sordum. “O da,” dedi. “İyi ama Cuma nerede yatacak?” dedim. “Onu nerede yatırırısın?” dedi. “Onu göndermeyeceğim,” dedim. “Elbette,” dedi. “Girintide yatabilir mi o zaman?” dedim odanın perdeyle ayrılmış köşesini işaret ederek. “Tabii ki,” dedi. “Yere bir hasır sererim, bir de yastık,” diye ekledi. “Bu yeterli olur,” dedim.

Foe girintiyi hazırlarken Cuma’yı yerinden kaldırdım. “Gel, bu gece bir evimiz var Cuma,” diye fısıldadım. “Ve şansımız yaver giderse yarın yine yemek yiyebiliriz.”

Ona uyuyacağı yeri gösterdim ve perdeyi kapattım. Foe lambayı kapattı ve soyunduğunu duydum. Yazarıyla bu kadar yakınlışmamın, hikâyemin yazılmasında neyi işaret ettiğini düşünerek bir an tereddüt ettim. Yatak yaylarının gıcırdadığını duydum. “İyi geceler Cuma,” diye fısıldadım. “Efendine ve Bay Foe’ya aldırma, her şey iyiliğimiz için.”

Sonra elbisemi çıkardım, saçlarımı açtım ve yatak örtüsünün altına girdim.

Bir müddet sessizlik içinde yattık; Foe kendi tarafında, ben kendi tarafımda. Sonunda Foe konuştu. “Bazen kendime soruyorum,” dedi. “Rabb’in mahlûkatı hiç uykuya ihtiyaç duymasaydı nasıl olurdu acaba? Ömrümüz boyunca uyumasaydık insanlar için daha mı iyi olurdu, daha mı kötü olurdu?”

Bu garip başlangıca bir cevabım olmadı.

“Yani bizim için daha mı iyi, yoksa daha mı kötü olurdu,” diye devam etti. “Her gece kendi içimize dönüp orada karşılaştıklarımızla karşılaşmasaydık?”

“Onlar ne peki?” dedim.

“Karanlık taraflarımız,” dedi. “Karanlık taraflarımız ve diğer hayaletler.” Sonra birden, “Sen uyuyabiliyor musun Susan?” diye sordu.

“Ben çok iyi uyurum, her şeye rağmen,” diye cevapladım.

“Peki uykunda hayaletlerle karşılaşır mısın?”

“Rüya görürüm ama rüyalarım giren kişilere hayalet demem.”

“Peki nedir onlar?”

“Hatıralar, uyanık saatlerimin parçalanmış, birbirine karışmış ve değişmiş hatıraları.”

“Peki gerçekler mi?”

“Hatıraların kendileri kadar gerçek veya daha az gerçek.”

“Eski bir İtalyan yazarın kitabında cehennemi ziyaret eden veya ziyaret ettiğini hayal eden bir adam vardı,” dedi Foe. “Orada ölülerin ruhlarıyla karşılaşılıyor. Ruhlardan biri ağlıyor. ‘Ey fani! Sanma ki bedenim yok diye gördüğün bu gözyaşları hakiki bir kederin akıttığı gözyaşları değildir,’ diyor ruh bu adama.”

“Hakiki keder, şüphesiz ama kimin?” dedim. “Ruhun mu yoksa İtalyan’ın mı?” Uzanıp Foe’nun elini ellerimin arasına aldım. “Bay Foe, gerçekten benim kim olduğumu biliyor musunuz? Yağmurlu bir günde siz evden çıkmak üzereyken geldim ve dinlemek istemediğiniz bir ada hikâyesiyle alıkoydum. (‘Yanılıyorsun

canım,’ dedi Foe beni kollarının arasına alarak.) Bana hikâyemi yazma tavsiyesinde bulundunuz,” diye devam ettim. “Belki de açık denizlerdeki kanlı vakaları veya Brezilyalıların şehvet düşkünlüklerini okumayı umuyordunuz. (‘Bu doğru değil, bu doğru değil,’ diyen Foe güldü ve bana sarıldı. ‘En başta ilgimi çekmiştiniz, anlatacağınız her şeyi dinlemeye can atıyordum,’ dedi.) Ama hayır, sıkıcı hikâyemle peşinizi bırakmadım, ücralardaki bu sığınacağınızda yakanıza yapıştım. Bir de üstüne, hayaletlere musallat olan hayaletler gibi, üst üste binen pireler gibi beni takip eden o kadınları getirdim. Size böyle görünüyor, değil mi?”

“Peki sizin deyişinizle, bana neden musallat olarsınız ki Susan?” diye sordu. “Kanınız için. Hayaletler bu yüzden geri dönmeyi mi, yaşayanların kanını içmek için? Cehennemnin sizin İtalyan’ı hoş karşılaması bu yüzden değil mi?”

Cevap vermek yerine, Foe beni yine öptü ve öperken dudağımla öyle bir ısırıldı ki bir çığlık atıp geri çekildim. Ama beni kendine çekti ve yarayı emdiğini hissettim. “Ben de canlı yakaladığım avları böyle yiyorum,” diye mırıldandı.

Sonra üzerime çıktı ve yine Cruso’nun kollarının arasında olduğumu düşünebilirdim çünkü iki adam da aynı yaşlardaydı, şişman olmasalar da bedenlerinin alt bölümü kalındı ve bir kadına muameleleri çok benziyordu. Gözlerimi kapattım, adaya, rüzgârın ve dalgaların gümbürtüsüne geri dönmeye çalışıyordum ama hayır, ada kaybolmuştu, aramızda binlerce fersah boyunca uzanan engin sular onu benden almıştı.

Foe’yu sakinleştirdim. “Bana izin ver,” diye fısıldadım. “İlk gece benim olsun.” Onu altıma yatması için kandırdım. Sonra iç gömleğimi çıkardım ve onun üzerine bindim (Bir kadının içindeyken bu durumda rahat görünmüyordu.) “Müz şairlerini ziyaret ettiğinde böyle yapar,” diye fısıldadım ve kollarımla bacaklarımdaki uyuşukluğun biraz olsun kaybolduğunu hissettim.

“Sert bir binişti,” dedi Foe sonrasında. “Kemiklerim sarsıldı, tekrar başlamadan önce biraz nefes alayım,” diye ekledi. “Müz’ün ziyaretleri hep böyle zorludur,” diye cevapladım. “Semeresini vücuda getirmek için elinden geleni yapmak zorundadır.”

Foe o kadar uzun bir müddet hareketsiz yattı ki uyudu sandım ama tam ben de uyuklamaya başlamıştım ki konuştu: “Adamın Cuma’nın kayığıyla yosunların oraya gittiğini yazmıştınız. O büyük yosun yatakları denizcilerin *kraken* dediği canavarın evidir; bunu duymuş muydunuz? Bir insanın uylukları kadar kalın kolları vardır, metrelerce uzunluktadır ve kartalinkine benzer gagası vardır. Krakeni denizin dibinde yatmış, yosunların arasından gökyüzünü seyrederek beklerken, bir sürü kolu etrafında oynarken gözümde canlandırıyorum. Cuma o uyduruk teknesini o korkunç yere götürüyordu.”

Foe’yu böyle bir zamanda deniz canavarlarıyla ilgili konuşuran şey neydi bilmiyorum ama suskunluğumu korudum.

“Denizden devasa bir kol çıkıp Cuma’ya dolansaydı ve hiç ses çıkarmadan onu dalgaların altına çekiverseydi, buna şaşar mıydınız?” diye sordu.

“Derinliklerden fırlayan kocaman bir kol... Evet, şaşırdım. Şaşırdım ve inanamazdım.”

“Peki Cuma’nın suyun sathından, yeryüzünden silinip gittiğini görünce yine şaşırdır mıydınız?” Foe düşünüyordu. Tekrar uyuklamaya başladı. “Şöyle söylüyorsunuz,” dedi ve irkilerek uyandım. “Kayığını geminin battığı yere doğru götürdüğünü söylüyorsunuz, bunun Cruso’nun iddia ettiği gibi ticaret gemisi değil, köle gemisi olduğunu düşünebiliriz. Peki o zaman: Hâlâ batığa zincirlerle bağlı onun köle arkadaşlarını –veya iskeletlerini– göz çukurlarında ve kalplerinin olduğu boşluklarda gezinen renkli küçük balıkları (bahsetmiştiniz) gözünüzde canlandırın. Yukarıdan onlara bakan, bir müddet yüzdükten sonra ölülerin

kemiklerinin arasına batan taçıprakları ve tomurcukları suya savuran Cuma'yı gözünüzde canlandırın.

Bu iki hikâyede de Cuma'nın derinlikler tarafından çağrılması veya duruma göre tehdit edilmesi size ilginç gelmiyor mu? Ama Cuma ölmüyor. Ufak teknesiyle ölümün burnunun dibine yaklaşıyor ama ölmüyor.”

“O bir tekne değildi, bir kütüktü,” diyorum.

“Her hikâyede bir sessizlik, gizlenen bir sahne, söylenmeyen kelimeler vardır, buna inanıyorum. Söylenmeyeni söyleyene kadar hikâyenin kalbine ulaşamayız. Soruyorum: Adadaki hayat tehlikesizken Cuma neden böyle öldürücü bir tehlikenin içine çekiliyor ve sonra kurtuluyor?”

Soru saçma geldi. Cevabım yoktu.

“Hikâyenin kalbi dedim,” diye devam etti Foe. “Ama gözü, hikâyenin gözü demeliydim. Cuma kütüğüyle denizin dibinden ona bakan bir gözün kara gözbebeğine –veya göz çukuruna– doğru ilerliyor. Onu boydan boya geçiyor ve sağ kalıyor. O gözün içine inme vazifesini de bize bırakıyor. Yoksa onun gibi biz de suyun sathında ilerleyip daha akıllı olamadan kıyıya döner, eski hayatlarımıza devam eder ve bebekler gibi rüya görmeden uyuruz.”

“Veya bir ağız gibi,” diyorum. “Cuma bilmeden kendisini yemek için açılmış o koca ağzın veya sizin söylediğiniz gibi gaganın üzerinden geçti. O ağıza inmek bize düşüyor (mecaz yapıyoruz ya). Cuma'nın ağzını açıp içindekileri dinlemek bize düşüyor: Sessizlik veya bir uğultu, kulağa tutulan deniz kabuğunun içindeki uğultu gibi.”

“Bu da,” dedi Foe. “Başka bir şeyi kastetmiştim ama bu da. Cuma'nın sessizliğini konuşturmalıyız, Cuma'nın etrafındaki sessizliği de.”

“Peki bunu kim yapacak?” diye sordum. “Yattığınız yerden yapılması gerekenleri saymak kolay ama batığa kim dalacak?”

Adadayken Cruso'ya bunu emniyeti için beline bir ip bağlayarak Cuma'nın yapması gerektiğini söylemiştim. Ama Cuma bize gördüklerini söyleyemiyorsa, benim hikâyemdeki Cuma bir başka dalıcının suretinden (Veya ona mı delalet ediyor?) başka bir şey değil mi?"

Foe cevap vermedi.

"Cuma'yı konuşmaya götürme veya konuşmayı Cuma'ya götürme gayretlerimin hepsi de boşa gitti," dedim. "Kendisini sadece dansla ve müzikle ifade ediyor ki bu da yalnızca bağırışlar ve çığırışlardan ibaret. Cuma'nın çocukluğunda dile hâkimiyeti var mıydı, dilin nasıl bir şey olduğunu biliyor muydu, diye merak ettiğim zamanlar oluyor."

"Ona yazmayı gösterdiniz mi?" dedi Foe.

"Konuşamıyorsa nasıl yazabilir ki? Harfler kelimelerin aynasıdır. Sessizlik içinde yazıyor gibi görüldüğümüzde bile, yazmamız içimizde kendi kendimizle yaptığımız bir konuşmanın tezahürüdür."

"Yine de Cuma'nın parmakları var. Parmakları varsa, harfleri oluşturabilir. Yazmak, konuşmanın gölgesi olmaya mahkûm değildir. Yazarken kendine dikkat et, kelimelerin iç sessizliklerin en derinlerinden çıkıp kâğıdın üzerinde Romalıların eskiden dediği gibide *novo** oluştuğu zamanlar olduğunu fark edeceksin. Dünyamızın Rabb'in kelamıyla meydana getirildiğine inanmaya alışmışız ama soruyorum, Rab yazmış, hâlâ sonuna gelemediğimiz bir kelam yazmış olamaz mı? Rab durmaksızın dünyayı, dünyayı ve içindeki her şeyi yazıyor olamaz mı?"

"Yazının yoktan var olup kendini şekillendirmesine dair bir şey söyleyemeye ehil değilim," diye cevapladım. "Belki yazarlar için böyledir; benim için öyle değil. Cuma'ya gelince, yine de

* (Lat.) Yeniden, yeni, en baştan, sil baştan. (çn)

soruyorum: Eğer kalbinde yazının aksettirebileceği kelimeler yoksa, aksine sadece hislerle arzuların bir kargaşası varsa, yazmak ona nasıl öğretilir ki? Rabb'in yazmasına gelince, benim fikrime göre eğer yazıyorsa gizli bir yazı kullanıyordur ve bu yazının bir parçası olan bizlere onu okumamız için verilmemiştir.”

“Okuyamıyoruz, aynı fikirdeyim, demek istediğimin bir kısmı buydu çünkü onun yazdığı biziz. Bizler veya bazılarımız: Bazılarımızın yazılmaması, sadece var olması veya –bilhassa Cuma'yı düşünüyorum– bir başka ve daha az bilinen bir yazar tarafından yazılması da mümkün. Her halükârda, Rabb'in yazısı konuşmasız bir yazı numunesidir. Konuşma, kelimenin söylenmesi için bir vasıtaadır, kelimenin kendisi değildir. Cuma konuşamıyor ama parmakları var ve bu parmaklar onun vasıtası olacak. Parmakları da olmasaydı, köleciler hepsini kesip atmış olsaydı Strand'daki dilenciler gibi ayak parmaklarının veya dişlerinin arasına yerleştirdiği bir parça kömürle derdini anlatabilirdi. *Sudakoşan böceği*, dilsiz bir böcektir ama Arapların dediğine göre göllerin yüzeyinde bıraktığı izlerle Tanrı'nın adını yazıyormuş. Kimse yazamayacak kadar âciz değildir.”

Foe'yla münakaşanın tıpkı Cruso'yla olduğu gibi faydasızlığını anlayınca dilimi tuttum ve o çok geçmeden uyudu.

Nedeni yerimi yadırgamam mıydı, daracık yatakta Foe'nun bana yapışan vücudu muydu bilemiyorum ama yorgun olmama rağmen uyuyamadım. Her saat başı bekçinin aşağıda kapılara vurduğunu duydum; çıplak döşeme tahtalarının üzerinde koşturan farelerin ayak seslerini duydum veya duyduğumu sandım. Foe horlamaya başladı. Gürültüye dayanabildiğim kadar dayandım, sonra yataktan çıkıp çuval elbisemi giydim ve pencerenin önünde durup yıldızların aydınlattığı çatıları seyrederek şafağın sökmesine ne kadar kaldığını düşündüm. Cuma'nın köşesine gidip perdeyi araladım. O alanın zifiri karanlığında uyuyor muydu

yoksa uyanık bana mı bakıyordu? Nefeslerinin hafifliği beni yine şaşırttı. Karanlık bastığında görünmez olduğu söylenebilirdi ama bir zamanlar odun dumanının kokusu sandığım ama artık onun kokusu olduğunu bildiğim, uyuşukluğun ve rahatlığın kokusu onu ele veriyordu. İçim birden ada hasretiyle doldu. İçimi çekerek perdenin ucunu bıraktım ve yatağıma döndüm. Foe'nun vücudu uyurken büyümüş gibiydi, bana ancak bir karış yer kalmıştı. Çabucak sabah olsun diye dua ettim ve ânında uyudum.

Gözlerimi açtığımda gündüz olmuştu ve Foe masasında, sırtı bana dönük oturmuş yazıyordu. Giyindim ve köşeye gittim. Cuma kızıl cüppesine sarınmış hasırda yatıyordu. "Haydi Cuma," diye fısıldadım. "Bay Foe çalışıyor, onu rahat bırakmamız lazım."

Ama kapıya varmadan Foe bize seslendi. "Yazmayı unuttunuz mu Susan?" dedi. "Cuma'ya harfleri öğretecektiniz, unuttunuz mu?" Bir yazı tahtası ve kalem uzattı. "Öğlen geri gelin de Cuma öğrendiklerini göstereyim. Kahvaltı için de şunu alın." Bana altı peni verdi ve Müz'ün ziyaretinin karşılığı olarak pek fazla bir para olmasa da kabul ettim.

Böylece taze ekmek ve sütle güzel bir kahvaltı yaptıktan sonra kilisenin avlusunda güneşli bir yer bulduk. "Anlamak için bütün dikkatini bana ver Cuma," dedim. "Öğretmeyi hiç beceremem, çok sabırsızım." Tahtaya kapısı, pencereleri ve bacasıyla bir ev çizdim ve altına 'e-v' harflerini yazdım. "Bu resim," dedim resmi işaret ederek, "Ve bu da kelime." Ev kelimesinin harflerini göstererek tek tek telaffuz ettim, sonra kelimeyi söylerken Cuma'nın parmağını harflerin üzerinde gezdirdim ve sonunda kalemi eline verip benim yazdığım 'e-v' harflerinin altına 'e-v' yazdırdım. Sonra tahtayı sildim, böylece ortada Cuma'nın zihnindekinden başka bir resim kalmadı ve elini tutarak ona kelimeyi üçüncü ve dördüncü defa, tahta harflerle dolana kadar yazdırdım. Harfleri tekrar sildim. "Şimdi sen kendin yaz Cuma," dedim ve Cuma

‘e-v’ harflerini veya onlara benzer iki şekil yaptı: Bunlar sahiden iki harf miydi ve sahiden *ev* kelimesini, çizdiğim resmi ve evin kendisini mi temsil ediyorlardı? Bunu ancak Cuma bilebilirdi.

Bir yelkenli gemi çizdim ve ona *gemi* yazdırdım ve sonra ona *Afrika*’yı öğretmeye başladım. Afrika’yı birkaç palmiye ağacı ve aralarında kükreyen bir aslanla tasvir ettim. Benim Afrika’m la Cuma’nın hafızasındaki Afrika birbirine benziyor muydu? Hiç emin değildim. Yine de *A-f-r-i-k-a* yazdım ve onun elini tutup harfleri yazdırdım. Böylece en azından bütün kelimelerin iki harfli olmadığını biliyordu. Sonra ona *a-n-n-e* kelimesini öğrettim –kollarının arasında bir bebek tutan kadın– ve tahtayı silip dört kelimemizi tekrarlatma işine başladım. “Gemi,” diyerek ona yazmasını işaret ettim. O da ‘m-g-m-g-m-g’ veya ‘g-n’ yazdı defalarca ve kalemi elinden almasaydım bütün tahtayı dolduracaktı.

Gözlerimi dikip uzun uzun ona baktım, ta ki gözkapaklarını indirip gözlerini kapatana kadar. Bir insan, ömür boyu devam eden suskun köleliğiyle ne kadar cahil kalmış olursa olsun, Cuma kadar aptal olabilir miydi? Acaba benim onu bir konuşma durumuna yaklaştırmaya çabalarım içinden gülüyor muydu? Uzanıp çenesini tuttum ve yüzünü kendime çevirdim. Gözkapakları açıldı. O kapkara gözbebeklerinin derinliklerinde bir istihza pırlıtsı mı vardı? Göremiyordum. Ama olsaydı bile benim İngiliz gözlerimin göremeyeceği bir Afrika kıvılcımı olmaz mıydı? İçimi çektim. “Gel Cuma,” dedim. “Efendimizin yanına gidelim ve çalışmalarımızda ne kadar muvaffak olduğumuzu gösterelim.”

Öğlen olmuştu. Foe yeni tıraş olmuştu ve neşeli görünüyordu.

“Cuma öğrenemeyecek,” dedim. “Kabiliyetlerinin bir kapısı varsa kilitli veya ben bulamıyorum.”

“Üzülmeyin,” dedi Foe. “Bir tohum ektiyseniz bu bile bir ilerlemedir şimdilik. Azmedelim. Cuma bizi şaşırtabilir.”

“Kafamız başka yerdeyken yazmak içimizde lahana gibi yetişmez,” dedim epey hırçın. “Uzun uzun çalışarak sahip olunan bir sanattır, sizin de pek iyi bildiğiniz gibi.”

Foe dudaklarını büzdü. “Belki de,” dedi. “Ama ne kadar çok insan türü varsa o kadar çok yazı çeşidi vardır. Talebenizle ilgili bu kadar çabuk hüküm vermeyin. Belki Müz onu da ziyaret eder.”

Foe’yla ben konuşurken Cuma elinde tahtayla hasırında oturuyordu. Omuzunun üzerinden bakınca tahtayı yapraklar ve çiçeklere benzeyen desenlerle doldurduğunu gördüm. Ama yaklaşıncı bunların yaprak değil gözler, açık gözler olduğunu fark ettim, her biri bir insan ayağına kondurulmuştu: Sıra sıra ayakların üzerindeki sıra sıra gözler: Yürüyen gözler.

Tahtayı alıp Foe’ya göstermek için uzandım ama Cuma tahtayı sımsıkı tuttu. “Ver! Tahtayı bana ver Cuma!” diye emrettim. Fakat Cuma bana itaat edeceğine üç parmağını ağzına sokup tükürüğüyle ıslattı ve tahtayı sildi.

İğrenerek geri çekildim. “Bay Foe, hürriyetimi istiyorum,” diye bağırdım. “Daha fazla tahammül edemeyeceğim! Adadan da beter! Nehirdeki ihtiyar adam gibi o!”

Foe beni sakinleştirmeye çalışıyordu. “Nehirdeki ihtiyar adam,” diye mırıldandı. “Kimi kastettiğinizi bilmiyorum.”

“Bu bir hikâye, sadece bir hikâye,” diye cevapladım. “Bir zamanlar bir adam, nehir kıyısında bekleyen bir ihtiyara acımış ve onu karşıdan karşıya geçirmeyi teklif etmiş. İhtiyar adamı sırtına alıp sulardan geçirmiş ve karşı kıyıda sırtından inmesi için çömelmiş. Ama ihtiyar adam onun omuzlarından inmemiş: Hayır, dizlerini kurtarıcısının boynuna dolamış, böğürlerine vurmuş ve uzun lafın kısası onu bir yük hayvanı yapmış. Yemeğini bile ağzından alıyormuş ve adam bir hileyle canını kurtarmasaymış onu öldürene kadar sırtından inmeyecekmiş.”

“Şimdi hikâyeyi hatırladım. Sinbad’ın maceralarından biri bu.”

“Öyle olsun. Ben Sinbad’ım, Cuma da omuzlarımdan inmeyen zorba. Onunla beraber yürüyorum, onunla beraber yemek yiyorum, ben uyurken beni seyreliyor. Ondan kurtulamazsam boğulacağım!”

“Tatlı Susan, öfkelenmeyin. Kendinizin eşek, Cuma’nın da bi-nici olduğunu söylüyorsunuz ama Cuma dile gelseydi aksini iddia ederdi. Onu sakatlayanların zalimliğine çok kızıyoruz ama bizim yani onun şimdiki efendilerinin içten içe onlara müteşekkiri olmak için bir nedenimiz yok mu? Çünkü dilsiz olduğu müddetçe kendimize onun ne istediğini bilemeyeceğimizi söyleyebilir ve onu istediğimiz gibi kullanmaya devam edebiliriz.”

“Cuma’nın istekleri benim için bilinmez değil. O da benim gibi serbest kalmak istiyor. Bizim, onun ve benim isteklerimiz çok açık. Ama hayatı boyunca bir köle olan Cuma hürriyetine nasıl kavuşacak? Asıl soru bu. Onu kurtlar sofrasına salıverip sonra da takdir edilmeyi mi bekleyeyim? Jamaika’ya gönderilmek veya eline bir şilin tutuşturulup gecenin bir vakti kapının önüne konulmak azat edilmek midir? Vatanı Afrika’da bile dilsiz ve arkadaş-sız, hürriyetin ne olduğunu anlayabilir mi? Hepimizin kalbinin derinliklerinde hür olma arzusu yatar ama hangimiz hürriyetin sahiden ne olduğunu söyleyebilir? Ben Cuma’dan kurtulduğum-da, o zaman hürriyet nedir öğrenecek miyim? Kendisine ait ada-nın despotu Cruso hür müydü? Eğer öyleyse, gördüğüm kadarıyla ona bir mutluluk getirmemişti. Cuma’ya gelince, adını dahi bil-meyen Cuma hürriyetin ne olduğunu nereden bilecek?”

“Hürriyetin ne demek olduğunu bilmemiz lazım değil Susan. Hürriyet diğer kelimeler gibi bir kelime sadece. Bir nefeste söy-leniveren bir kelime, bir tahtadaki sekiz harf. Bahsettiğin arzuya, hür olma arzusuna verdiğimiz isim sadece. Bizi ilgilendiren isim değil, arzu. Elmanın ne olduğunu kelimelerle söyleyemiyoruz diye elma yemekten men edilemeyiz. İhtiyaçlarımızın isimlerini bilmemiz ve onları tatmin etmek için bu isimleri kullanmamız

yeterlidir, tıpkı acıktığımızda yiyecek almak için bozuk paraları kullandığımız gibi. Cuma'ya ihtiyaçlarını karşılamasına yardım edecek kadar dil öğretmek o kadar da büyük bir iş değil. Kimse bizden Cuma'yı felsefeci yapmamızı istemiyor.”

“Cruso'nun Cuma'ya, *getir* ve *kaz* kelimelerini öğrettiği zaman konuştuğu gibi konuşuyorsunuz Bay Foe. Ama İngilizler ve vahşiler gibi iki tür insan olmadığı gibi, Cuma'nın yüreğindeki arzular da *kaz*, *getir* veya hatta *gemi* ve *Afrika*'yla giderilemez. Onun içinde her zaman ister kelimelerle, ister bilinmeyen sesler, ezgiler veya tonlarla şüphelerini fısıldayan bir ses olacaktır.”

“Kabul ediyorum, eğer kendimizi *hürriyet*, *şeref*, *saadet* gibi mühim kelimelerin tümüyle sığabileceği delikler bulmaya adarsak bütün ömrümüzü hatalar yaparak, kaybolarak ve arayarak geçirebiliriz ve bunların hepsi de boşunadır. Onlar yurtsuz kelimelerdir, seyyareler gibi seyyahlardır, sadece o kadar. Ama kendinize şunu sormalısınız Susan: Cuma'nın dilini kesmenin bir kölecinin hilesi olması gibi, bizim nihaysiz olduğunu bildiğimiz bir münakaşada kelimelere itiraz ederken onu hükmümüz altında tutmamız da bir kölecinin hilesi olamaz mı?”

“Cuma beni takip ederken gölgemden daha fazla hükmüm altında değil. O hür değil ama hüküm altında da değil. Cruso öldüğünden beri kanunen o kendi kendisinin efendisi.”

“Yine de Cuma sizi takip ediyor: Siz Cuma'yı takip etmiyorsunuz. Sizin yazdığınız ve onun boynuna astığınız kelimeler azat edildiğini söylüyor ama Cuma'nın hâline bakan birisi buna inanır mı?”

“Ben köle sahibi değilim Bay Foe. Siz önce kendinize bir bakın: Tam bir köle sahibi gibi konuşuyorsunuz! Dikkat edin. Bana kulaklarınızı tıkadığınız, söylediğim her kelimenin köleliğin bir işareti, zehirli bir kelime olduğundan şüphelendiğiniz müddetçe bana Cuma'nın dilini kesen kölecilerden daha iyi muamele etmiş oluyorsunuz.”

“Sizi dilinizden mahrum bırakmıyorum Susan. Cuma bu akşamüstü burada kalsın. Gidip dolaşın. Hava alın. Etrafı görün. Ben ne yazık ki buraya kapanmış bir hâldeyim. Benim casusum olun. Geri döndüğünüzde bana dünyada neler olduğuna dair istihbarat verirsiniz.”

Ben de gezmeye çıktım ve sokaklardaki koşuşturmalar keyfimi yerine getirdi. Şu hâlimden Cuma'yı mesul tutarak ona haksızlık ettiğimi biliyordum. Köle olmasaydı da benim, hikâyemizin anlatılması arzusun çaresiz esiri olmayacak mıydı? Kâşiflerin seyahatlerinden dönerken sahiden Amerika'ya gittiklerini göstermek için beraberlerinde getirdikleri papağanların, altın putların, çivitlerin, panter postlarının arasındaki vahşi yerlilerden onun ne farkı vardı? Ve Foe da bir çeşit esir olamaz mıydı? Onun işini ağırdan aldığını düşünüyordum. Halbuki aslında bunca aydır dünyada hiç kimsenin yerinden oynatamayacağı bir kayayı taşımaya çalışmış olamaz mıydı, kaleminden çıktığını gördüğüm o sayfalar, zannettiğim gibi fahişelerle askerlerin işe yaramaz hikâyeleri değil de tekrar tekrar yazdığı aynı hikâyenin her defasında ölü doğan çeşitli şekilleri, onun ellerinde de benim ellerimdeki kadar cansız olan adanın hikâyesi olamaz mıydı?

“Bay Foe,” dedim. “Ben bir karar verdim.”

Ama masada oturan adam Foe değildi. Sırtında Foe'nun cüppesi, kafasında Foe'nun bir kuş yuvası kadar pis peruğuyla Cuma'ydı. Elinde, ucunda parlayan bir damla mürekkep bulunan bir tüy kalemle Foe'nun kâğıtlarına eğilmişti. Bir çığlık attım ve kalemi elinden kapmak için fırladım ama o anda Foe yatağından seslendi. “Onu rahat bırakın Susan,” dedi yorgun bir sesle. “Aletlerine alışıyor, yazı yazmayı öğrenmenin bir parçası bu.” diye ekledi. “Kâğıtlarınızı kirletecek” diye bağırdım. “Kâğıtlarım yeterince kirli, daha kötüsünü yapamaz,” diye cevap verdi. “Gelin yanıma oturun.” Foe'nun yanına oturdum. Gündüz gözüyle

üzerinde yattığı çarşafların pisliğini, uzun, kirli tırnaklarını, gözlerinin altındaki torbaları görmezden geledim.

“İhtiyar bir orospu,” dedi Foe, sanki kafamdan geçenleri okumuş gibi. “İşini sadece karanlıkta yapması gereken ihtiyar bir orospu.”

“Böyle söylemeyin,” diye itiraz ettim. “Başkalarının hikâyelerini cazip hâle sokmak ve daha güzel bir kılıkta dünyaya getirmek orospuluk değildir. Böyle bir iş yapan yazarlar olmasaydı dünya çok daha renksiz olurdu. Beni hoş karşılayıp benimsediğiniz ve hikâyemi kabul ettiğiniz için sizi orospulukla mı itham edeyim? Evim yokken bana ev verdiniz. Sizi bir ev sahibesi hatta daha da ileri gidersem bir zevce olarak görüyorum.”

“Kendinizi bu kadar açmadan önce Susan, nasıl bir meyve vereceğimi görün önce. Ama hazır çocuk doğurmaktan bahsederken, sizin çocuğunuza, Bahia’da kaybolan kız evlada dair hakikatleri söyleme vakti gelmedi mi? Onu sahiden doğurdunuz mu? O var mı, yoksa o da bir hikâye mi?”

“Cevap vereceğim ama önce siz bana söyleyin: Gönderdiğiniz kız, kendini benim adımla tanıtan o kız; o var mı?”

“Ona dokundunuz, ona sarıldınız, onu öptünüz. Onun var olmadığını söylemeye cüret edebilir misiniz?”

“Hayır, o var, tıpkı kızımın var olduğu gibi, benim var olduğum gibi ve siz de varsınız, en az bizim kadar. Hepimiz canlıyız, hepimiz varız, hepimiz aynı dünyadayız.”

“Cuma’yı dahil etmediniz.”

Cuma’ya döndüm, hâlâ yazı yazmakla meşguldü. Sanki kaleme alışık olmayan bir çocukmuş gibi önündeki kâğıt, lekelerle doluydu ama üzerinde yazı, bir çeşit yazı, yan yana, bitişik o harfleri vardı. Dirseğinin altındaki diğer sayfa da aynı şekilde doldurulmuştu.

“Cuma yazmayı öğreniyor mu?” diye sordu Foe.

“Yazıyor, kendince,” dedim. “O harfini yazıyor.”

“Bu bir başlangıç,” dedi Foe. “Yarın ona a harfini öğretirsiniz.”

Dört

Merdiven karanlık ve dik. Sahanlıkta bir gövdeye takılıp tökezliyorum. Hareket etmiyor, ses çıkarmıyor. Kibritin alevinde onun bir kız veya kadın olduğunu seçiyorum, ayaklarını uzun, gri elbisesinin içine çekmiş, ellerini koltukaltlarına sokmuş. Yoksa kollarıyla bacakları kısa mı, bir sakatın büyümemiş kollarıyla bacakları mı? Yüzüne gri yün bir eşarp dolamış. Eşarby açmaya başlıyorum ama eşarbyın sonu gelmiyor. Başy sallanıyor. Bir saman çuvalından daha ağır değil.

Kapı kilitli değil. Tek pencereden ayışığı odaya doluyor. Yerde hızlı bir koşuşturma oluyor, bir fare veya sıçandır herhalde.

Yatakta birbirlerine değmeden yan yana yatıyorlar. Kâğıt kadar kuru derileri kemiklerinin üzerinde gergin. Dudakları geri çekilmiş, dişleri ortaya çıkmış, gülümsüyor gibiler. Gözleri kapalı.

Üzerlerindeki örtüyü açıyorum, nefesimi tutarak kargaşa, toz, çürüme görmeyi bekliyorum ama onlar sükûnet içinde, erkek gecelik entarisiyle, kadın çuval elbisesiyle. Hafif bir leylak kokusu bile duyuluyor.

Girintideki perde bir çekişte yırtılıyor. Köşe kapkaranlık ve bu odanın havasında kibritim yanmıyor. Çömelip ellerimle yoklayarak sırtüstü yatan Cuma'yı buluyorum. Ayaklarına dokunuyorum, tahta kadar sertler, sonra vücudunu saran yumuşak ağır kumaşı yoklayarak yüzüne ulaşıyorum. Cildi sıcak olsa da orasını burasını elleyip boğazındaki atardamarı buluyorum. Nabzy çok

hafif, sanki kalbi çok uzak bir yerlerde atıyor gibi. Hafifçe saçını çekiyorum. Sahiden de yapağı gibi.

Dişleri kenetlenmiş. Alt ve üst dişlerinin arasına tırnağımı sokarak ağzını aralamaya çalışıyorum.

Yüzüstü yanına, yere yatıyorum, birikmiş tozun kokusu burun deliklerimi dolduruyor.

Uzun müddet sonra ki arada uyumuş bile olabilirim, hareketleniyor, içini çekiyor ve yan dönüyor. Vücudunun çıkardığı ses hafif ve kuru, yaprakların üzerine düşen yapraklar gibi. Elimi yüzünün üzerine getiriyorum. Dişleri aralanıyor. Yaklaşıyorum ve kulağımı ağzına dayayarak yattığım yerde bekliyorum.

Evvela hiçbir şey yok. Sonra, kendi kalbimin sesini bastırabildiğimde, uzaklardan gelen çok hafif uğultuyu duymaya başlıyorum: Kadının dediği gibi, bir deniz kabuğundaki dalgaların uğultusu ve sonra, sanki bir keman teline bir iki defa dokunulmuş gibi, rüzgârın iniltisi ve bir kuşun cıvıltısı.

Kulağımı bastırdıkça diğer sesleri de duyuyorum: Serçelerin cıvıltıları, kazmanın toprağa vuruşu, bir sesleniş.

Ağzından adanın sesleri yayılıyor, nefes yerine.

Evin bir köşesinde, baş hizasında duvara bir tabela çakılı. *Daniel Defoe*, *Yazar* kelimeleri okunuyor, beyaz üzerine mavi ve okunamayacak kadar küçük başka yazılar da var. İçeri giriyorum. Güneşli bir sonbahar günü olmasına rağmen ışık bu duvarlardan içeri sızıyor. Sahanlıkta bir vücuda takılıp tökezliyorum, saman kadar hafif, bir kadının veya kızın bedeni. Oda daha önce olduğundan daha karanlık ama ocak rafını elimle yoklayarak küçülmüş bir mum buluyorum ve yakıyorum. Donuk mavi bir alevle yanıyor. Yataktaki çift yüz yüze yatıyor, kadının başı erkeğin dirseğinde.

Cuma, köşesinde duvara dönmüş. Boynunun etrafında –daha önce görmemiştim– gerdanlık gibi bir yara izi var, bir ip veya zincirden kalma.

Masada iki paslı tabaktan ve bir sürahidenden başka bir şey yok. Yerde pirinç menteşeleri ve bir kancası olan evrak sandığı var. Onu masaya koyup açıyorum. En üstteki sararmış yaprak başparmağımın altında düzgün bir yarım ay şeklinde ufalanıyor. Mumu yaklaştırıp harfleri uzun, döngülü el yazısını okuyorum: “Sevgili Bay Foe, artık kürek çekemeyecek hâle gelmiştim.”

Hafiften içimi çekerek, neredeyse hiç su sıçratmadan kendimi suya bırakıyorum. Akıntıya kapılan kayık sürükleniyor, güneye, balinaların ve hiç erimeyen buzların dünyasına doğru ilerliyor. Etrafımdaki sularda Cuma’nın savurduğu taçyapraklar var.

Adanın karanlık kayalıklarına doğru kulaç atıyorum ama yavaş, ağır bir şey bacağıma yokluyor, bir şey kolumu okşuyor. Büyük yosun yatağının içindeyim: Yosun yaprakları dalgalarla yükselip alçalıyor.

Hafiften içimi çekerek, neredeyse hiç su sıçratmadan başımı suya sokuyorum. Yosunların gövdelerine tutuna tutuna derinlere iniyorum, taçyapraklar kar taneleri gibi etrafımda süzülüyor.

Batığın karanlık kütlesi yer yer beyaz lekelerle kaplanmış. Kocaman, deniz canavarından da büyük: Direkleri kırılıp gitmiş, ortadan ikiye ayrılmış, kuma oturmuş bir enkaz. Keresteler karmış, giriş deliği daha da kara. Kraken, bir yerlerde pusuya yatmışsa burada yatmış, zalim, pörtlek sualtı gözleriyle etrafı gözetliyordur. Ayaklarımın etrafında kumlar havalanıyor. Renkli küçük balık sürüleri yok. Delikten içeri giriyorum. Güvertenin altındayım, geminin iskele tarafı ayaklarımın altında, vıcık vıcık kirişlerle payandaların üzerinde ilerliyorum. Mumun dibi boynumdaki bir ipe bağlı, sallanıyor. Hiç ışık vermese de bir muska gibi önüme tutuyorum.

Yumuşak bir şey yolumu kesiyor, belki bir köpekbalığı, denizin etli çiçekleriyle aşırı büyümüş ölü bir köpekbalığı veya çürüyen kumaşlara sarılı bir gardiyanın cesedi. Emekleyerek yanından geçiyorum.

Denizin pis olabileceğini düşünmemiştim. Ama ayaklarımın altındaki akıntılara kapalı kum yumuşak, yapış yapış, balçık gibi. Nesillerce askerin ölü yattığı, ayaklar altında çiğnendiği Flandra'nın çamurları gibi. Bir saniyeden fazla hareketsiz kalsam santim santim batmaya başlıyorum.

Bir bölmeye ve merdivene geliyorum. Merdivenin başındaki kapı kapalı ama omuzumla ittiğimde su duvarı karşı koymuyor ve içeri girebiliyorum. Burası bir köy hamamı değil. Bu kamaranın kapkara boşluğunda su hareketsiz ve ölü, çünkü, üç yüz sene evvelki, geçen seneki suyla aynı. Susan Barton'la ölü kaptanı beyaz gece entarileriyle domuzlar kadar iri, kollarıyla bacakları kaskatı bir hâlde gövdelerinden uzanıyor, uzun müddet suyun altında kalmaktan buruş buruş olmuş elleri dua eder gibi uzanmış, alçak tavanın altında yıldızlar gibi süzülüyor. Altlarından sürünerek geçiyorum. En son köşede, kirişlerin altında, yarısına kadar kumlara gömülmüş, dizleri karnına çekili, elleri uyluklarının arasında yatan Cuma'ya geliyorum.

Yün gibi saçlarını çekiyorum, boğazındaki zincire parmağımla dokunuyorum. "Cuma," diyorum, demeye çalışıyorum, üzerine eğilirken ellerimle dizlerim çamura gömülüyor. "Bu gemi nedir?"

Ama burası kelimelerin yeri değil. Ağzından çıkan her hece suyla dolup dağılıyor. Burası cesetlerin kendi işaretleri olduğu yer. Burası Cuma'nın evi. Boylu boyunca uzanana kadar dönüyor, dönüyor; yüz yüzeyiz. Derisi kemiklerinin üzerinde gergin, dudakları geri çekilmiş. Tırnağımı dişlerinin arasından geçiriyor, içeri girmek için bir yol arıyorum.

Ağzı açılıyor. Cuma'nın içinden yavaş yavaş bir su çağlıyor;

nefessiz, kesintisiz. Gövdesinin etrafına ve bana doğru yayılıyor, kamaradan, batıktan geçiyor, adanın kayalıklarını ve kıyılarını yalıyor, yeryüzünün iki ucuna doğru, kuzeye ve güneye akıyor. Yumuşak ve soğuk, karanlık ve nihayetsiz, gözkapaklarıma, yüzümün derisine çarpıyor.

“Yazmak, konuşmanın gölgesi olmaya mahkûm değildir.”

2003 Nobel Edebiyat Ödülü ve 1983 ile 1999’da iki kez Booker Ödülü kazanmış J. M. Coetzee, 1986 yılında yayımlanan eseri *Foe*’yu, otorite ve onun edebi karşılığı olan yazarlık açısından şöyle özetler: “Benim *Foe* romanım, eğer tek bir konuyla ilgiliyse o da yazarlıktır. Sadece profesyonel anlamda değil, aynı zamanda ilahi olmasa da en azından yaratıcılığın eşliğinde bir anlamda: Tek yazar, tek yaratıcı.”

18. yüzyıl başlarında bir deniz kazası sonucu ıssız bir adaya düşen Susan Barton, orada Cruso ve Cuma’yla karşılaşır. Adada kendine bir yaşam kuran ve giderek Cruso’nun yaşamının bir parçası haline gelen bu kadındır romanın anlatıcısı. Klasik romanın mekânı ve kahramanlarıyla ilerlerken romanı kurgusundan saptırır, bilinen hikâyenin dışına çıkarak, hatta ilerleyişini değiştirip sürpriz bir sona bağlayarak şaşırtır okuru.

Coetzee, Daniel DeFoe’nun klasik romanı *Robinson Crusoe*’yu çok farklı bir çerçeveye oturtuyor, *Foe*’da. Soluk kesici bir hayalgücüyle bildik hikâyeyi adeta yeniden yaratıyor. Coetzee, yazarın biyografisinin bir versiyonunun, olay örgüsünün ayrılmaz bir parçası, klasiği yeniden düşünmenin çok önemli bir unsuru olduğunu keşfeder; bu açıdan bakarak romanındaki karakter için Defoe’nun asıl soyadı Foe’ya döner.

Her romanında okura farklı bir dünya açan iki Booker Ödüllü yazardan edebiyatın damarlarından beslenmiş küçük bir mücevher.

siakitap.com.tr

 /sia_kitap

 /siakitap

 /siakitap

ISBN: 978-625-8129-33-5

